

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Prezentace československo-sovětské spojenecké smlouvy v
roce 1943 v protektorátním, exilovém a slovenském tisku a
jejich srovnání**

Petra Brodská

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra Historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

**Prezentace československo-sovětské spojenecké smlouvy v
roce 1943 v protektorátním, exilovém a slovenském tisku a
jejich srovnání**

Petra Brodská

Vedoucí práce:

PhDr. Pavel Suk

Katedra Historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2023

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce PhDr. Pavlu Sukovi za cenné rady a věnovaný čas.

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2023

.....

Obsah

Úvod.....	1
1 Československo-sovětská spojenecká smlouva 1943.....	4
2 Prezentace československo-sovětské smlouvy v protektorátním legálním tisku	11
2.1 Řízení legálního protektorátního tisku	11
2.2 Stručná historie analyzovaných deníků.....	17
2.2.1 Lidové noviny.....	17
2.2.2 Národní politika.....	18
2.3 Protektorátní tiskové konference a prezentace československo-sovětské smlouvy v legálním českém tisku	19
3 Československo-sovětská smlouva a její prezentace ve slovenském legálním tisku	37
3.1 Řízení legálního slovenského tisku	37
3.1.1 Slovák.....	39
3.1.2 Gardista	40
3.2 Prezentace československo-sovětské smlouvy ve slovenském legálním tisku.....	40
4 Exilový tisk a československo-sovětská smlouva	47
4.1 Čechoslovák	48
4.2 Naše noviny.....	58
Závěr.....	62
Seznam pramenů a literatury	65
Resumé.....	67

Úvod

Diplomová práce se zabývá československo-sovětskou spojeneckou smlouvou uzavřenou v Moskvě 12. prosince 1943 z pohledu dobové propagandy a její reflexe v protektorátním, slovenském a exilovém tisku. Podrobněji rozebírá souvislosti mezi postoji jednotlivých periodik s ohledem na místo jejich původu. Cílem práce je zhodnotit a porovnat jednotlivé prezentování v dobovém tisku s ohledem na podmínky, kterými se jednotlivá periodika musela řídit. Cesta Edvarda Beneše do Moskvy a následné podepsání alianční smlouvy se Sovětským svazem byla celosvětově sledovaná událost. V druhé polovině roku 1943 se toto politické téma objevovalo na titulních stranách převážné většiny evropských periodik. Diplomová práce se bude zabývat také tím, jak a proč se o této smlouvě tak často psalo. Noviny byly základním sdělovacím prostředkem tehdejší doby, a zároveň také nejúčinnějším nástrojem propagandy.

Diplomová práce je členěna do čtyř hlavních kapitol. Úvodní kapitola stručně shrnuje důležitá fakta v souvislosti s vyjednáváním a uzavřením československo-sovětské smlouvy, mezi které patří důvody jejího vzniku. Z čeho vycházely a v čem spočívaly snahy československého exilu v čele s Edvardem Benešem. Jak velkou roli v této otázce hrála zkušenost s mnichovskou dohodou. Co vedlo československé představitelky v exilu k orientaci na Sovětský svaz a odkud pochází tradiční české rusofilství. Kapitola dále stručně představí diplomatické vztahy mezi jednotlivými státy, především československo-sovětské a československo-polské. V souvislosti s tím se také velmi krátce dotkne otázky Československo-polské konfederace, která byla úzce spjatá s uzavřením československo-sovětské smlouvy. Z hlediska spojenců byla ale tím neklíčovějším Velká Británie, sídlo všech exilových vlád. Proto jsou dále zmíněny také důvody britské angažovanosti v této otázce, společně s velkými konferencemi v poslední čtvrtině roku 1943 v Moskvě, v Káhiře a v Teheránu.

Druhá kapitola se věnuje reflektování československo-sovětské smlouvy v legálním protektorátním tisku. Československo-sovětská smlouva nerezonovala jen mezi exilovou reprezentací, ale značná pozornost jí byla věnována i v Protektorátu Čechy a Morava. Nacisty řízená protektorátní propaganda se podpisem smlouvy zabývala do nejmenších detailů. Legální protektorátní tisk byl pod naprostou kontrolou okupačních představitelů a zpravodajských a cenzurních institucí. První část této kapitoly se zabývá řízením legálního tisku v protektorátu a jejími představiteli. Všechny redakce se musely řídit dle vydaných tiskových pokynů. Nejúčinnějším nástrojem

okupačních představitelů pro řízení legálního tisku byl zavedený systém tiskových konferencí s šéfredaktory periodik. Tyto konference se konaly v pravidelných intervalech a novináři na nich dostávali konkrétní pokyny, jak a o čem mají psát. Politický protektorátní tisk byl také součástí kolaboračního procesu, kdy se kolaborantští novináři snažili ovlivňovat český národ proněmeckým směrem. Kapitola nastíní, čemu věnovali protektorátní novináři největší pozornost a proč. Následně práce představí stručnou historii dvou deníků, ze kterých práce vychází. Jedná se o *Lidové noviny* a *Národní politiku*, tyto deníky patřily mezi nejvlivnější a nejrozšířenější legální periodika vycházející v období protektorátu. V jejich redakcích pracovala řada kolaborantů a sympatizantů s fašismem. Třetí podkapitola se věnuje analýze obsahu tiskových konferencí a zmíněných periodik se zaměřením na politické události poslední čtvrtiny roku 1943, v souvislosti s československo-sovětskou smlouvou. Stenografické záznamy tiskových konferencí jsou součástí publikace sestavené kolektivem Jana Gebharta, Barbary Köpplové a Jitky Kryšpínové, *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*. Pro tuto část práce byly dále nejvíce přínosné publikace, *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945* od Tomáše Pasáka a *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara, Stenografické zápisy Antonína Fingera z protektorátních tiskových porad 1939–1941*, kolektivu Jakuba Končelíka, Barbary Köpplové a Jitky Kryšpínové.

Třetí kapitola se zabývá prezentací československo-sovětské smlouvy ve slovenském legálním tisku. Stejně jako předchozí kapitola, se úvodní část věnuje řízení a usměrňování legálního tisku. Na Slovensku měla dominantní vliv Hlinkova slovenská ľudová strana a celý klerofašistický mocensko-politický aparát se opíral o autoritu Jozefa Tisa. Ale zároveň byl slovenský stát ve všech oblastech podřízen nacistickému Německu. Také zde byl tisk direktivně řízen vydanými tiskovými pokyny, doplňovanými denními pokyny. Ve své analýze slovenského legálního tisku vycházet z ústředního listu Hlinkovy slovenské ľudové strany Slováč a z listu polovojskové organizace Hlinkovy gardy Gardista. Stručnou historii těchto periodik se zabývají dvě následující podkapitoly. Poslední část této kapitoly se zabývá analýzou obsahu výše zmíněných slovenských periodik v kontextu s uzavřením československo-sovětské smlouvy a jejich reflexí.

Závěrečná kapitola se zabývá prezentací československo-sovětské smlouvy v exilovém tisku. Analyzuje obsah dvou periodik vycházející v roce 1943 ve Velké

Británii, tím prvním je ústřední list československé exilové vlády *Čechoslovák* a druhým je deník československého vojska v Anglii *Naše vojsko*.

V diplomové práci jsou citovány obsahy jednotlivých periodik, většinou doslovně, nikoliv podle současné jazykové normy, z důvodu zachování autenticity. Objevují se i vady tisku, nebo překlepy. Některé úryvky jsou volně parafrázované, ale snaha byla se tomu, co nejvíce vyvarovat. Slovenský text je v práci citován ve slovenském jazyce.

Primárním zdrojem diplomové práce byla daná periodika, v případě protektorátního tisku, *Lidové noviny* a *Národní politika*, u slovenského tisku to byly listy *Slovák* a *Gardista* a v případě exilového tisku *Čechoslovák* a *Naše noviny*. Nejvíce přínosná publikace pro dané téma, kromě výše uvedených, byla publikace *Československo-sovětská smlouva 1943* od kolektivu Jana Němečka, ze které byly využity zejména studie Jiřího Friedla, *Polská exilová vláda a československo-sovětská smlouva* a Zlatice Zudové-Leškové, *Spojenecká zmluva medzi ČSR a ZSSR – cesta k potupe a porobe, cesta k slobode a nezávislosti, Dva rozdielne postoje Slovákov k mluve*. Dále byly také využívány souhrnné publikace např. *Dějiny českých médií* od kolektivu Petra Bednaříka, Jana Jiráka a Barbary Köpplové, *Slovenský život a žurnalistika* od Fraňo Ruttkaye, nebo třetí díl *Dějin československé žurnalistiky* od kolektivu Mileny Beránkové, Aleny Křivánkové a Fraňo Ruttkaye.

1 Československo-sovětská spojenecká smlouva 1943

Důvody vzniku spojeneckého paktu mezi Československem a Sovětským svazem z 12. prosince 1943 vycházely ze snah československého odboje a exilové vlády v Londýně, v čele s Edvardem Benešem, které cílily na obnovu Československa v předmnichovských hranicích a na úplné odzúcnání mnichovské dohody. Hlavním cílem československého odboje bylo zabezpečení Československa proti německé agresi, a smluvně vymezení budoucí vztahy mezi Československem a Sovětským svazem, čímž by se zamezilo sovětskému vměšování do vnitřních záležitostí Československa. Beneš byl diplomatem staré školy a byl přesvědčen, že když bude uzavřena smlouva, bude se i pokud možno dodržovat. Zastával názor, že je lepší, když se Sovětským svazem, jehož Rudá armáda vkročí do střední Evropy, bude mít příznivé, uregulované vztahy.¹

Období Mnichova bylo z pohledu československo-sovětských vztahů pozitivní pro vnímání Sovětského svazu v československé společnosti. Sovětský svaz se nezúčastnil mnichovského diktátu, nezúčastnil se rozbití Československa a zaujal neutrální vyčkávací postoj. Pro veřejnost to znamenalo určitou naději pro Československo do budoucna. Nicméně v dalších měsících prošla sovětská zahraniční politika obratem, který vyústil 23. srpna 1939 podpisem sovětsko-německého paktu o neútočení. Němci na základě tohoto paktu tlačili na to, aby Sovětský svaz uznal Protektorát Čechy a Morava. Josif Vissarionovič Stalin na tento nátlak nikdy nepřistoupil a nezrušil své odmítavé stanovisko k agresi proti Československu z března 1939. Na druhé straně zrušil diplomatický statut bývalého československého vyslance v Sovětském svazu Zdeňka Fierlingera.² Tento pakt s sebou nesl řádově stovky tisíc mrtvých Poláků, rozdělení si východní Evropy mezi Německo a Sovětský svaz, válku s Finskem, anexi Pobaltí, atd.³

Nedlouho po vypuknutí druhé světové války se začaly objevovat úvahy o vzniku československo-polské konfederace. Myšlenka konfederace se objevovala v polské historické tradici, ale především také u britských politiků. Za jednu z příčin vypuknutí druhé světové války byla považována balkanizace středovýchodní Evropy. Státy, které vznikly po první světové válce ve středovýchodní Evropě, měly mezi sebou špatné

¹ ČEJKA, Eduard, *Československo-sovětská spojenecká smlouva 1943*, Praha 1988, s. 10.

² Zdeněk Fierlinger byl ve funkci vyslance v Sovětském svazu od roku 1937. V roce 1939 mu sovětská strana odňala diplomatické výsady. Zpět se vrátil v srpnu 1941 po německém útoku na Sovětský svaz. NĚMEČEK, Jan, *Československá vláda, prezident a československo-sovětská smlouva z r. 1943*. In.: NĚMEČEK, Jan a kol., *Československo-sovětská smlouva 1943*, Praha 2014, s. 22–23.

³ NĚMEČEK, *Československá vláda*, s. 12.; MOORHOUSE, Roger, *Aliance mezi d'ábly, Hitlerův pakt se Stáliekem 1939–1941*, Praha 2017.

vztahy a stávaly se pak snadnou kořistí nacistického Německa. Sjednocení a stabilizování středovýchodní Evropy bylo spatřováno právě ve vzniku československo-polské konfederace. Britové zastávali názor, že by to nemuselo být ani tak obtížné vzhledem k jazykové podobnosti obou národů. Podrobněji se o otázce československo-polské konfederace začalo hovořit mezi československou a polskou exilovou reprezentací v roce 1940, konkrétně v červnu po pádu Francie. Zejména Britové tlačili Edvarda Beneše, aby s Poláky už o nějaké hlubší spolupráci jednal. Beneš ale argumentoval tím, že nemůže s Poláky jednat, dokud Československo nemá exilovou reprezentaci na stejné úrovni jako Polsko.⁴ Tvrdil, že začne s Poláky jednat, až dojde k plnému uznání exilové vlády. V červenci 1940 pak britská vláda uznala československou exilovou vládu, i když zatím jen s přívlastkem prozatímní, ale přesto už oficiálně existovala a byly tedy zahájeny rozhovory s polskou exilovou vládou o plánu na vytvoření československo-polské konfederace.

Dne 11. listopadu 1940 obě vlády slavnostně vydaly deklaraci, ve které proklamovaly, že Československo a Polsko hodlají po válce vstoupit do konfederace. Zatím bez bližší specifikace. Začala jednání mezi Benešem a polským premiérem, generálem Władysławem Sikorskim. Hned na začátku bylo jasné, že jejich představy jsou naprosto odlišné, a že bylo téměř nemožné dojít ke shodě. Poláci chtěli svazek států, kde bude společná armáda, společná vláda a jedna hlava státu. Vzhledem k tomu, že Polsko bylo početnějším a silnějším státem, tak by v tomto svazku hrálo důležitější roli. To pochopitelně českoslovenští politici nechtěli. Beneš si spíše představoval něco ve smyslu Malé dohody a na rozdíl od Poláků si přál, aby byla zrušena celní hranice. To zase odmítali Poláci, protože se obávali větší ekonomické síly Československa. Čechy a Poláky dále dělil odlišný postoj k Sovětskému svazu (dále také otázka Těšínska). Češi měli Rusko zidealizované, měli o něm představu ochránce Slovanů, který je ochrání před krutými Němci. Nebyla tu bezprostřední zkušenost s Ruskem, ruskou společností nebo ruskou monarchií. Ani svědectví Čechoslováků, kteří se vrátili ze sovětských gulagů, nestačilo na to, aby přesvědčili zbytek společnosti. Stalin zneužil všeslovanskou myšlenku, jako svůj propagandistický nástroj. Byl vyzdvihován slovanský charakter Ruska jako velmocí, která vede válku s Německem, což padlo na úrodnou půdu i

⁴ Polsko mělo v té době v zahraničí právoplatnou, legální vládu, zatímco československý zahraniční odboj pouze Československý národní výbor.

v československém exilu.⁵ Oproti tomu pro Poláky byl Sovětský svaz stejně nebezpečný jako Německo. Vzájemná polsko-sovětská animozita pramenila z doby války v letech 1919 – 1920 a ještě více se vyhroutil po německém vpádu do Polska 17. září 1939.⁶ Po napadení Sovětského svazu Německem se dostalo Polsko do patové situace. Na jedné straně získala protihitlerovská koalice mocného spojence, na druhé straně právě s tímto spojencem bylo Polsko de facto ve válečném stavu. Dne 19. ledna 1942 byl vydán protokol, který specifikoval principy, na kterých měla být konfederace založena. Vznikly společné výbory, které měly připravit realizaci celé myšlenky. Tento pokus ale také nevyšel, především kvůli odmítavému postoji Sovětského svazu. V červnu 1942 došlo v Londýně k jednání mezi sovětským ministrem zahraničí Vjačeslav Michajlovič Molotovem a prezidentem Benešem, kde Beneš prohlásil, že kdyby byl postaven do situace, že by si musel vybrat, jestli půjde dál s Poláky nebo se Sověty, tak si jednoznačně vybere Sověty. V důsledku tohoto prohlášení, které bylo zřejmě způsobeno tím, že krátce předtím sovětská vláda přislíbila podporu obnovení Československa v předmnichovských hranicích, přišlo tři týdny na to sovětské veto na konfederaci. Nicméně i bez tohoto veta, byla jednání o konfederaci předem odsouzena k neúspěchu.

Postupně docházelo k ochlazení československo-polských diplomatických vztahů, vzhledem k sovětsko-polským sporům. Tyto spory vyvrcholily v dubnu 1943 po objevení katyňských hrobů, zavražděných polských důstojníků sovětskou NKVD. Sikorského vláda se obrátila na Mezinárodní červený kříž s žádostí o jejich prošetření. Stalin toho obratně využil, obvinil Polsko z nacistické protisovětské propagandy a přerušil s ním diplomatické styky. Československo už nemělo nadále zájem na pokračování rozhovorů s Polskem ohledně československo-polské konfederace a rozhovory v květnu 1943 přerušilo.⁷

I přes to byla spolupráce s Polskem nedílnou součástí československé zahraniční politiky. Beneš proto přišel v prosinci 1942 s návrhem vytvořit trojstrannou alianci polsko-československo-sovětskou. Ale Stalin byl stále razantně proti československo-polské spolupráci. Proto Beneš v březnu 1943 přistoupil k návrhu už jen dvoustranné československo-sovětské smlouvy, s možností budoucího připojení Polska.⁸ Sovětský

⁵ Jedním z příkladů je popírání viny Sovětského svazu při objevení katyňských hrobů. FRIEDL, Jiří, *Polská exilová vláda a československo-sovětská smlouva*. In.: NĚMEČEK, Jan a kol., *Československo-sovětská smlouva 1943*, Praha 2014, s. 70–71.

⁶ Na základě paktu Ribbentrop-Molotov z 23. srpna 1939. FRIEDL, s. 67.

⁷ Tamtéž, s. 68–70.

⁸ SMETANA, Vít, *Britové, Američané a československo-sovětská smlouva*. In.: NĚMEČEK, Jan a kol., *Československo-sovětská smlouva 1943*, Praha 2014, s. 49.

svaz opět triumfoval a jako první velmoc přislíbil podporu obnovy Československa v předmnichovských hranicích a ještě více si k sobě Československo naklonil. „*Pojímali jsme přátelství k Sovětskému svazu od počátku s vážnou opravdovostí. Sovětská vláda splácela nám stejným přátelstvím, (...). Stačí, když tu připomenu, že již v červnu roku 1942 bylo nám oficiálně sděleno, že sovětská vláda zná a uznává jen předmnichovské hranice Československa; a jen v těchto hranicích se objevuje ČSR na mapách Evropy, vydaných nyní v Sovětském svazu.*“⁹

Za Benešovým rozhodnutím uzavřít alianční smlouvu se Sovětským svazem byla racionální rozvaha. Tato rozvaha ale vycházela ze zkušenosti Mnichova. Beneš byl přesvědčený, že západ selhal a že je potřeba hledat jiné geopolitické zajištění v prostoru mezi Německem a Ruskem. Bylo tedy potřeba hledat spojence na východě. Při své návštěvě ve Spojených státech amerických sdělil Rooseveltovi: „*nemůžeme připustit v budoucnosti nový Mnichov, což nás nutí už nyní počítat s dohodou se Sovětským svazem.*“¹⁰

Z hlediska spojenců byla tím nejkřičivějším Británie, o jejíž mezinárodní uznání opírala československá exilová vláda svou legitimitu od července 1940. Britové byli první, se kterými Beneš konzultoval otázku bližšího spojení se Sovětským svazem. Beneš ale jel nejprve na návštěvu do Washingtonu¹¹, kde se snažil tuto otázku dohodnout s americkým prezidentem Franklinem Delano Rooseveltem. Poté, co se Britové dozvěděli výsledky Benešovy úspěšné americké cesty a zejména to, že chce podepsat československo-sovětskou smlouvu, okamžitě zaujali negativní postoj.¹² Britové argumentovali tím, že v rámci britsko-sovětské spojenecké smlouvy z 26. května 1942 se Britové a Sověti předběžně domluvili na uzavření dohody, podle níž se obě země zavázaly, že nebudou uzavírat s malými státy dohody o poválečné spolupráci bez předchozí vzájemné konzultace a společného souhlasu. Britové návrh této dohody předložili Sovětskému svazu 9. června 1942. Sovětská strana s předběžným návrhem souhlasila a žádala Brity o konkrétní návrh v této otázce. Žádný takový detailnější návrh však z britské strany nepřišel a proto se každá strana řídila podle svého. Britové považovali předběžnou sovětskou odpověď za definitivní souhlas s dohodou, zatímco

⁹ RIPKA, Hubert, *Československo-sovětská smlouva*, Londýn 1943, s. 4.

¹⁰ ČEJKA, s. 21–22.

¹¹ Benešova oficiální návštěva USA a Kanady probíhala od 12. května do 11. června 1943.

¹² Beneš ve dvou bodech předem neinformoval Brity o postojích Spojených států amerických i Sovětského svazu, jednalo se právě o zamýšlenou československo-sovětskou smlouvu a o otázku odsunu menšinového obyvatelstva. SMETANA, s. 50.

pro Sověty to znamenalo zproštění závazků v této věci.¹³ Britsko-sovětské spory znamenaly pro československý exil zásadní komplikaci a jednání v otázce československo-sovětské smlouvy se protahovalo. Edvard Beneš, Jan Masaryk a Hubert Ripka jednali s britským ministrem zahraničí Anthony Edenem od června do konce září 1943. Beneš na schůzi 24. června 1943 vysvětloval Edenovi: „*Mezi námi a Ruskem spojení trvá od r. 1935, tehdejší smlouva nebyla vypovězena, jde jen o to, aby se spojení, které existuje, přizpůsobilo nové situaci a vyjádřilo v nové formě, a to podle vzoru smlouvy anglo-sovětské.*“¹⁴ Britové podporovali snahu Beneše o sblížení se Sovětským svazem, ale byli proti podpisu spojenecké smlouvy. Eden Benešovi radil, ať uzavře například společnou deklaraci o přátelství, ale ne alianční smlouvu. Tvrdil, že Československo má neobyčejně výhodnou pozici spojence u všech tří velmocí (Spojených států, Británie a Sovětského svazu) a nemá tudíž za potřebí, vyměnit to za jednostrannou závislost na Moskvě. Beneš na základě rozhovorů s Edenem návštěvu Moskvy na tři měsíce odložil, nechtěl riskovat rozkol s Brity.

Sílil tlak ze strany Sovětského svazu, aby smlouva byla co nejdříve podepsána, i bez souhlasu Británie. Také prosovětský entuziasmus na straně československých představitelů v exilu rostl. I ministři Jaroslav Stránský a Sergej Ingr, kteří byli Sověty označováni za nejreakčnější politiky, nejvíce vzdálené od sovětské politiky tlačili na Beneše, ať bezodkladně smlouvu podepíše. Jan Masaryk na druhou stranu tvrdil, že mezi československými představiteli panoval strach z komunistů, upozorňoval na donášení komunistům a sovětské ambasádě.¹⁵ Benešův kancléř Jaromír Smutný situaci vystihl takto: „*Komunistům poněmáhlu bylo postupováno jedno vlivné místo po druhém, opanovali rozhlas domů a naladili ho plně na moskevskou tóninu, jejich časopis se skoro obratem stal politicky v naší malé politické louži tak významný jako oficiální list a ve Státní radě stanovisko komunistů se stalo ukazatelem nálady celého sboru. Velmi často proti vlastnímu přesvědčení začali ostatní běžet po cestě, po níž šli komunisté: zpočátku se to dělo proto, aby se jim udělala radost, potom proto, aby se udržela jednota, kdyby se hlasovalo jinak, nežli jak se usnesli komunisté, že budou hlasovat, a*

¹³ NĚMEČEK, Jan, NOVÁČKOVÁ, Helena, ŠTOVÍČEK, Ivan, TEJCHMAN, Miroslav (ed.), *Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939–1945, Dokumenty, díl 2, (červenec 1943 – březen 1945)*, Praha 1998, dok. č. 18, s. 49–53.

¹⁴ NĚMEČEK, Jan, NOVÁČKOVÁ, Helena, ŠTOVÍČEK, Ivan, TEJCHMAN, Miroslav (ed.), *Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939–1945, Dokumenty, díl 1, (březen 1939 – červen 1943)*, Praha 1998, dok. č. 256, s. 510.

¹⁵ SMETANA, s. 57.

*posléze se to začalo dělat proto, protože si to prostě komunisté přáli a ostatní se báli jim nevyhovět, aby se jednou snad jim to nepočítalo v Moskvě a později v Praze ke zlému.*¹⁶

Celá záležitost, která měla zůstat jen mezi Československem a Sovětským svazem se stala mezinárodním problémem, který komplikoval diplomatické vztahy mezi mocnostmi. Britové zaujali negativní stanovisko k československo-sovětské smlouvě, Moskva odmítla s Brity jednat, Spojené státy zaujaly vyčkávací postoj. Zamýšlená Benešova návštěva Moskvy se stala mezinárodně sledovanou událostí. Beneš ale i přesto ještě v říjnu 1943 trval na tom, že smlouvu nepodepíše do předběžné dohody velmocí.¹⁷

Nakonec se tyto velmocenské komplikace urovnaly na konferenci tří ministrů zahraničí Sovětského svazu, Spojených států amerických a Velké Británie (Vjačeslava Michajloviče Molotova, Cordella Hulla a Anthony Edena) v Moskvě 18. října 1943. Eden odjel na konferenci hájit dosavadní postoj britské vlády, neuzavírat podobnou smlouvu před koncem války. Proti Edenovi se vehementně postavil Molotov. Eden nebyl podpořen ani svým americkým spojencem Hullem, který vůbec nebyl informován, ani připraven a v podstatě nevěděl, o čem se jedná. Americký vyslanec v Sovětském svazu Averell Harriman, v budoucnu velmi kritický vůči Stalinovu režimu, ale tehdy pod dojmem Stalinovi osobnosti a úspěchům Rudé armády, tvrdil, že se smlouva může podepsat, že by to mohl být návod, jak by se v budoucnu mohl ujednat polsko-sovětský pakt. Američané tedy zaujali toto naivní a nepřipravené stanovisko. Beneš ve své depeši z 18. října 1943 do Moskvy velvyslanci Fierlingerovi uvedl, že bez souhlasu Anglie smlouvu nepodepíše.¹⁸ Poté, co Molotov seznámil Edena s definitivním zněním smlouvy, byl příjemně překvapen: *„Bylo mi jasné, že přidáním protokolu a obecným zněním smlouvy se sovětská vláda upřímně snažila vyjít vstříc v duchu našich požadavků.“* Eden kvitoval, že je smlouva namířena proti Německu a že se v ní nehovoří o hranicích. Ale nejvíce klíčový byl pro britskou stranu přidáný protokol, který umožňoval podepsání této smlouvy třetí smluvní stranou, pokud hraničí se Sovětským svazem nebo Československem a stal se v této válce objektem německé agrese, tj. Polsko. Dne 24. října 1943 napsal v telegramu do Londýna, že za těchto podmínek je nadále obtížné bránit podpisu smlouvy. Eden se tehdy o vlastní vůli rozhodl s tímto projektem souhlasit. Stálý státní podtajemník na Foreign Office

¹⁶ ČEJKA, s. 28

¹⁷ Tamtéž, s. 23–27.

¹⁸ NĚMEČEK, *Československo-sovětské vztahy, díl 2*, dok. č. 40, s. 87–89.

Alexander Cadogan upozornil premiéra Winstona Churchilla, že Eden jednal proti stanoviskům britské vlády. Pro Churchilla to ale nebyl takový problém, kvůli kterému by musel v přelomovém stádiu války vyhodit svého klíčového ministra. Takže dal Edenovi instrukce, ať co nejdříve zajistí připojení Polska k paktu a koneckonců také připojení Velké Británie.¹⁹ Znění protokolu nepřímou vylučovalo britskou účast, protože omezoval počet účastníků na okruh zemí sousedících se Sovětským svazem nebo Československem. Britové byli ochotni uzavřít tzv. Pakt čtyř. Nicméně Sověti o to neměli zájem, protože už měli Československo na své straně a byli spokojeni s výsledky konference. O měsíc později, 28. listopadu 1943 začala konference v Teheránu, kde už se o Paktu čtyř nehovořilo, naopak Churchill tam ani nepožadoval opětovné diplomatické uznání polské exilové vlády. Československo-sovětská smlouva byla oficiálně podepsána s britským požehnáním, ale zároveň s velkou nevolí na britské straně.

Prezident Beneš odlétl na oficiální návštěvu do Sovětského svazu 22. listopadu 1943. Kvůli zaneprázdnění Stalina, který byl v Teheránu na konferenci, se Beneš několik dní zdržel v iráckém městě Habbaniyah, kde s náměstkem lidového komisaře zahraničních věcí A. J. Kornejčukem předjednal všechny otázky týkající se smlouvy. Benešova návštěva v Moskvě, kam dorazil 11. prosince 1943, proběhla bez komplikací. Československo-sovětská smlouva o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci byla podepsána následující den, 12. prosince 1943. Za přítomnosti prezidenta Beneše a v čele s J. V. Stalinem ji podepsali československý velvyslanec v Sovětském svazu Zdeněk Fierlinger a lidový komisař zahraničních věcí Sovětského svazu V. M. Molotov.²⁰

¹⁹ Čemuž muselo předcházet obnovení sovětsko-polských diplomatických vztahů.

²⁰ ČEJKA, s. 43.; ČAPKA, František, *Dokumenty a materiály k národním dějinám 1918–1945*, Brno 2003, s. 173–175. NĚMEČEK, *Československo-sovětské vztahy, díl 2*, dok. č. 324, s. 455–458.

2 Prezentace československo-sovětské smlouvy v protektorátním legálním tisku

2.1 Řízení legálního protektorátního tisku

Obyvatelé Protektorátu Čechy a Morava se mohli o československo-sovětské smlouvě z prosince 1943 dozvědět ze dvou směrů. Jedním byla nacistická propaganda, která kontrolovala a využívala média a druhým byl ilegální tisk a zpravodajský rozhlas z Londýna a Moskvy.²¹ Periodický tisk byl klíčovým komunikačním prostředkem tehdejší doby. Ale ostatně, jako v každé době, média nikdy nebyla a nejsou zcela nezávislá, jen se v určitých politických podmínkách liší míra jejich závislosti. Novináři nevytvářejí realitu, jen ji můžou kriticky odrážet, popisovat. I v demokratických režimech na média působí nejrůznější vztahy a tlaky, které jejich chod podmiňují. V totalitních režimech se média stávají nástrojem k udržení a upevnění moci, kdy za využívání manipulace s veřejností formují veřejné mínění podle potřeb režimu. Protektorátní legální tisk byl usměrňován a řízen okupačními představiteli a směnicemi zpravodajských agentur a cenzurních institucí. Byl součástí režimu a významnou protektorátní institucí.²²

Cenzuru tisku oficiálně spravoval tiskový odbor Předsednictva ministerské rady (TO PMR), od června 1942 veškeré tiskové záležitosti přešly pod nově vzniklé Ministerstvo lidové osvěty, v jehož čele stál Emanuel Moravec.²³ Ale ve skutečnosti měl zcela zásadní a poslední slovo při řízení protektorátního tisku Úřad říšského protektora (ÚŘP). Veškerá agenda v oblasti kultury spadala pod IV. Oddělení ÚŘP²⁴, v jehož čele stál nejprve Karl von Gregory, kterého na jaře 1942 vystřídal SS-Sturmbannführer Martin Paul Wolf. V tomto oddělení byla zřízena skupina Tisk, jejímž

²¹ JEDLIČKOVÁ, Blanka, *Ohlas československo-sovětské smlouvy v protektorátním tisku*. In.: NĚMEČEK, Jan, a kol., *Československo-sovětská smlouva 1943*, Praha 2014, s. 79.

²² PASÁK, Tomáš, *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945*, Praha 1980, s. 7.

²³ Emanuel Moravec byl novinář (jeho pseudonymy byly Stanislav Yeser, E. Herold), politik, voják, teoretik válečnictví, ministr školství a lidové osvěty v protektorátní vládě. Patřil k rozhodným zastáncům odmítnutí mnichovské dohody. Po vyhlášení protektorátu mu nacisté nabídli spolupráci, v roce 1941 se stal předsedou Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě. V květnu 1945 spáchal sebevraždu. Svou činností se řadí mezi nejaktivnější a nejvíce nesnášené české kolaboranty. BEDNÁŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara, *Dějiny českých médií, Od počátku do současnosti, 2., upravené a doplněné vydání*, Praha 2019 s. 213.; BERÁNKOVÁ, Milena, KŘIVÁNKOVÁ, Alena, RUTTKAY, Fraňo, *Dějiny československé žurnalistiky, III. Díl, Český a slovenský tisk v letech 1918–1944*, Praha 1988, s. 238.; PASÁK, s. 63–65.

²⁴ Jednalo se o kulturně-politické oddělení. Název IV. Oddělení ÚŘP bylo přeměněno výnosem z 18. září 1940 z původní Skupiny pro kulturně-politické záležitosti. GEBHART, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara, KRYŠPÍNOVÁ, Jitka a kol., *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*, Praha 2010, s. 8.

vedením byl pověřen důstojník SS Wolfgang Wolfram von Wolmar. Na podzim roku 1943 ho vystřídal Arthur Söhnel. K provádění cenzury bylo v rámci TO PMR určeno Ústředí tiskové dozorcí služby (ÚTDS), které dávalo pokyny cenzorům, kteří pracovali v redakcích, nebo na zastupitelstvech. TO PMR vydával v rozmnožené podobě *Informace pro šéfredaktory denních listů*, podle kterých byly redakce „informovány“ jak a o čem smí nebo nesmí psát. Dostávali je podle potřeby, kdykoliv během celého dne, někdy i telefonicky.²⁵ Jednalo se o konkrétní případy, jak událost komentovat, které zvýraznit a které jsou zakázané. Nacisté si byli dobře vědomi toho, že lidé zpravidla věnují největší pozornost a věří tomu prvnímu, co si přečtou, a tudíž dbali zvýšené pozornosti na správné uspořádání a obsah úvodních stran.²⁶ Ve vedení TO PMR se vystřídal Zdeněk Schmoranz²⁷, Arnošt Bareš²⁸, František Hofman²⁹ a Ctibor Melč. Z titulu své funkce rozhodovali o osudu českého tisku. Protektorátní tisk sledovalo také gestapo a složky nacistické bezpečnostní policie, především policejní ředitelství protektorátního ministerstva vnitra.³⁰

Lenoři v redakcích se museli striktně řídit dle *Souborného přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku*³¹ platného od 17. září 1939 až do května 1945. Pokyny se vztahovaly nejen na obsah listu, ale také na jeho formu. Formulovaly zásady zpracování politicky významných témat, obsah, rozsah, grafiku, umístění na stranách, stylizaci, jazyková nařízení, obrazové zpravodajství atd.³² Cenzura byla prováděna ve třech stupních. Nejprve kontrolu prováděl domácí cenzor, který spolu s šéfredaktorem zodpovídal za dodržování tiskových pokynů. Po jeho kontrole se výtisk poslal ke schválení na ÚTDS,

²⁵ KÖPPLOVÁ, Barbara, *K problematice tiskových konferencí v období protektorátu*. In.: GEBHART, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara, KRYŠPÍNOVÁ, Jitka a kol., *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*, Praha 2010, s. 20–21.

²⁶ KRAUS, Jiří, *Od iluze kolegiality k realitě diktátu*. In.: GEBHART, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara, KRYŠPÍNOVÁ, Jitka a kol., *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*, Praha 2010, s. 22–23.

²⁷ Zdeněk Schmoranz (27. 7. 1896 – 19. 8. 1942) byl spisovatel, novinář, překladatel a účastník československého odboje. Vystudoval chemii na ČVUT a poté pracoval jako archivář Národního divadla v Praze. Ve 20. letech nastoupil jako redaktor do knižního nakladatelství Topič a později přešel do Československé tiskové kanceláře. Počátkem 30. let působil v předsednictvu vlády, stal se ministerským radou a následně vedl TO PMR, který koordinoval činnost ÚTDS. V této funkci začal v roce 1939 budovat z bývalých důstojníků československé armády síť zpravodajů, kteří ve funkci místních tajemníků odboru sbírali informace, a ty poté Schmoranz předával, přes odbojovou skupinu Obrana národa do Londýna. V srpnu 1939 byl zatčen gestapem a v roce 1942 popraven. BEDNAŘÍK, s. 202.

²⁸ Arnošt Bareš byl v září 1939 zatčen gestapem a odsouzen na doživotí. Tamtéž, s. 205.

²⁹ František Hofman byl zatčen v květnu 1941, zemřel v Osvětimi. Tamtéž.; KONČELÍK, Jakub, KÖPPLOVÁ, Barbara, KRYŠPÍNOVÁ, Jitka, *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara, Stenografické zápisy Antonína Fingera z protektorátních tiskových porad 1939–1941*, Praha 2003, s. 11.

³⁰ JEDLIČKOVÁ, s. 8.; PASÁK, s. 52–53.

³¹ Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku platných ode dne 17. září 1939. KONČELÍK, s. 469–488.

³² KRAUS, s. 22–23.

teprve poté mohly jít noviny do tisku. Ve sporných případech bylo ještě vše konzultováno se skupinou Tisk. V textu nesměla zůstat tzv. „bílá místa“ po vyškrtnutých pasážích, aby nebylo poznat, že došlo k cenzurním zásahům. Některé články byly kompletně připraveny skupinou Tisk a musely být otisknuty v doslovném znění. Tiskové pokyny se vztahovaly na celý obsah listu, v případech, kde se pokyn týkal jen části textu, byl zvlášť vyznačený. Cenzoři měli odlišné barvy tužky, podle jejich zaměření, a bylo tedy dobře rozeznatelné, kdo cenzuru prováděl. Například vojenští cenzoři používali červené a zelené, domácí cenzoři modré.³³ Tiskový odbor zakázal v protektorátním tisku otiskovat některé zprávy, které byly předtím otištěny v německých listech. Cenzura se také týkala citací projevů Adolfa Hitlera a jeho knihy *Mein Kampf*, z obav aby nedocházelo k dvojsmyslům. V tiskových pokynech se přímo uvádí: „*S krajní svědomitostí jest vymítiti z obsahu listu vše, co by mohlo dáti podnět k dvojsmyslným výkladům, ať úmyslně či neúmyslně. Dvojsmyslnosti jsou zvláště záluďným prostředkem sabotáže ve vedení veřejného mínění a podle toho budou stíhány.*“ Cenzurováno bylo vše, co jakkoliv souviselo s českým národem, např. nesměly být zveřejňovány citace z děl českých básníků a spisovatelů. „*Nepropouštějte v tisku citáty českých básníků a spisovatelů, z nichž by bylo možno vyčíst tendenci, která je v rozporu s těmito zásadami.*“³⁴ Nesměly být také otiskovány informace o stávkách, hospodářských otázkách, zatýkání, transportech zajatců, živelných katastrofách, nezaměstnanosti, odboji atd., „*zprávy o všech věcech, které mohou znamenati poruchy ve spořádaném chodu života, veřejného i hospodářského.*“³⁵

Okupační správa zavedla na území protektorátu systém pravidelně pořádaných tiskových konferencí³⁶ se zástupci legálně vycházejících periodik. Na těchto konferencích zástupci tiskového odboru a skupiny Tisk, přítomným sdělovali oficiální interpretace mezinárodních a vnitřních událostí. Byla zde také hodnocena práce novinářů. Dále byla doporučována témata, o kterých by se mělo psát, a jak by se o nich mělo psát, také o čem se nesmí za žádných okolností psát, a o čem jen v nezbytných případech apod. Jednalo se o nejúčinnější nástroj při řízení legálního protektorátního tisku. Tiskové porady měly monologický charakter, instrukce na nich byly stroze účelové a direktivní a bezprostředně podmiňovaly chod redakcí a obsah novin. Na jedné

³³ BERÁNKOVÁ, III. Díl, s. 237.; KONČELÍK, *Český tisk pod vládou*, s. 472–486.

³⁴ KONČELÍK, *Český tisk pod vládou*, s. 481.

³⁵ Tamtéž, s. 471–473.

³⁶ Na tiskových poradách byly pořizovány zápisy, jejichž digitalizovaná edice je přiložená k publikaci: *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. Edice tiskových konferencí z let 1939–1945 (CD-ROM).*

z prvních tiskových porad v září roku 1939 Von Wolmar přítomným sdělil: „*A nyní bych chtěl říci něco zásadního o vaší práci a o úkolu českého tisku. Tisk jest neúčinnější prostředek k výchově národa a k jeho politickému vedení. Je třeba, abychom v této věci mluvili si poctivě, jako mužové k mužům.*“³⁷

Von Gregory a von Wolmar z ÚŘP přenesli nacistický model řízení tisku do protektorátní praxe. Realizací nacistického modelu byli pověřeni aktivističtí novináři, v redakci takový měli být všichni, ale nebylo tomu tak.³⁸ Většina českých novinářů se snažila aktivní spolupráci s Němci vyhnout. V protektorátu pracovalo mnoho řadových profesionálů, někteří z nich pracovali pro odboj.³⁹ Na novináře byl vyvíjen obrovský tlak, docházelo k zastrašování, vydírání, branní rukojmích apod. Prožívali okupaci za stresů, napětí a v nejistotě. Snažili se nezkompromitovat sami sebe a zároveň vycházet vstříc poměrům a úkolům zadávaným tisku. Šéfredaktoři nesli za chod své redakce plnou zodpovědnost, byli nuceni k aktivní loajalitě a vytváření pozitivního obrazu německé říše. Pasivní loajalita nebyla dostačující, znamenala prý jen jednání a chování nezbytné k životu.⁴⁰ Nemalá část z nich plnila svou profesi pod nacistickou propagandistickou mašinerií s rozpaky, nebo proti své vůli.⁴¹ Vedle nich v redakcích působili i horliví radikální kolaboranti (Vladimír Krychtálek, Karel Lažnovský, Vladimír Ryba, Jaroslav Křemen, Václav Crha, Antonín J. Kožíšek, František Paulus, Emanuel Vajtauer, Karel Werner, Jan Scheinost), kteří se k aktivní spolupráci s Němci hlásili dobrovolně a s nadšením a spolu s německými okupačními úřady pomáhali český tisk přetvořit na nástroj nacistické propagandy. Někteří se také přidávali na stranu nacistů ze strachu, nebo s důvěrou ve vítězství Německa ve válce. Speciálně pro ně byly pořádány zvláštní tiskové porady. Mezi čtenáři byli velmi nepopulární.⁴² Složitost situace, ve svých vzpomínkách popsal Vojtěch Dolejší: „*Byli novináři, kteří odmítli pracovat pro nacisty, odešli z tisku a zúčastnili se boje proti nim; naproti tomu se jiní novináři vyvinuli v otevřené zrádce. A mezi oběma těmito póly byla celá stupnice kolaborace s okupanty na jedné a zároveň i jakéhosi odboje proti nim na druhé straně.*

³⁷ GEBHART, *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. Edice tiskových konferencí z let 1939–1945 (CD-ROM)*. Tisková porada zástupců českého politického tisku z Protektorátu Čechy a Morava ze dne 20. září 1939 o 16:30 až 18:30 hod. v sále Autoklubu v Praze.

³⁸ KONČELÍK, *Český tisk pod vládou*, s. 9.; KÖPPLOVÁ, *K problematice tiskových konferencí*, s. 19.

³⁹ BERÁNKOVÁ, *III. Díl*, s. 241.

⁴⁰ KONČELÍK, *Český tisk pod vládou*, s. 10.

⁴¹ KÖPPLOVÁ, *K problematice tiskových konferencí*, s. 18.; KONČELÍK, s. 11–13.

⁴² CEBE, Jan, *Vladimír Krychtálek, osud neslavně slavného novináře*. In.: GROMAN, Martin, KARFÍK, Vladimír (ed.), *Ztraceni v davu, Osudy novinářů ve 20. století*, Praha 2005, s. 103–104.; KONČELÍK, s. 12.; BEDNÁŘÍK, s. 210–211.

Byli lidé, kteří psali ve prospěch nacistů neradi a ze slabosti, někteří psali články „nemastné a neslané“, a aby tyto články mohly splnit požadovaný účel, přidávali jim ostří sami šéfredaktoři svými vpisy a úpravami. Byli lidé, kteří pracovali na obě strany – měli známosti s nacisty a zároveň svou přímluvou některého svého známého zachránili. Nakonec se do rukou gestapa, do koncentračních táborů nebo na popraviště – zároveň s těmi novináři, kteří nikdy neposkrvnili svou čest jakýmkoli projevem pro okupanty – dostali také novináři, jejichž jména jsme předtím mohli číst pod články, v nichž byla velebena německá okupace a různá nacistická opatření.“⁴³

Tiskové konference svolával vedoucí skupiny Tisk ÚŘP von Wolmar, následně Söhnel. Konaly se v Presseklubu, v dnešní Opletalově ulici v Praze, a to s pravidelností – jednou týdně pro zástupce deníků a jednou měsíčně pro zástupce měsíčníků, týdeníků i deníků. Mimo klasické tiskové konference, byly svolávány i mimořádné porady, v závislosti na vážnost politické či vojenské situace.⁴⁴ Na poradách probíhaly také kontroly účastníků, aby nedocházelo k úniku informací na veřejnost. Vše co se projednávalo, bylo důvěrné, určené pro vnitřní potřebu, za porušení mlčenlivosti byly přísné tresty.⁴⁵ Informace se i přesto dostávaly ven, některé až do londýnského exilu.⁴⁶ Konference měly ustálený průběh, nejprve ji zahájil a přítomné přivítal šéfredaktor tiskového odboru (František Hofman, Ctibor Melč, Jaroslav Vorel), poté vystoupil von Wolmar, či jeho nástupce Söhnel a v některých případech se zúčastnil i von Gregory, později jeho nástupce Martin Wolf. Jednacím jazykem na konferencích byla němčina, i když ne všichni redaktoři dobře rozuměli německy. Němčina byla pro novináře na území protektorátu zcela zásadní, znalostí němčiny se například podmiňovalo zvýšení platu apod.⁴⁷ V únoru 1942 byl do vedení Národního svazu novinářů (NSN) dosazen Vladimír Krychtalek, který zavedl autoritativní způsob řízení českého legálního tisku. Od této chvíle byla znalost němčiny povinná, novináři byli přezkušováni, dále také museli prokázat árijský původ do třetí generace, včetně jejich manželek.⁴⁸ Počet možných účastníků tiskových konferencí se zužoval. Wolf na poradě 18. listopadu 1943

⁴³ DOLEJŠÍ, Vojtěch, *Noviny a novináři, Z poznámek a vzpomínek*, Praha 1963, s. 398.

⁴⁴ BERÁNKOVÁ, III. Díl, s. 236–237.; KÖPPOVÁ, *K problematice tiskových konferencí*, s. 15. BLODIGOVÁ, Alexandra, *Metodologie projektu český tisk v době Protektorátu Čechy a Morava*. In.: GEBHART, Jan, KÖPPOVÁ, Barbara, KRYŠPÍNOVÁ, Jitka a kol., *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*, Praha 2010, s. 99–100.

⁴⁵ Účastníkům se vyhrožovalo i smrtí.

⁴⁶ Dělo se tak pravděpodobně i díky Antonínu Fingerovi (1895–1956), který byl, jako zástupce šéfredaktora Večerního Českého slova v Praze pravidelně v letech 1939–1941 vysílán na tiskové konference, kde si pořizoval stenografické záznamy.; KONČELÍK, *Český tisk pod vládou*, s. 9.

⁴⁷ KÖPPOVÁ, *K problematice tiskových konferencí*, s. 15–17.

⁴⁸ BEDNAŘÍK, s. 214.

prohlásil, „že velká část účastníků nevykazuje potřebný zájem a smysl pro politickou odpovědnost, takže si nezasluhuje vyznamenání daného tím, že dosud byla k tiskovým poradám zvána.“ Šéfredaktoři měli zbylé členy redakce „vychovávat ke spolupráci“. Co se týče témat, tak některá byla pro protektorátní režim obzvlášť důležitá. Tím nejdůležitějším byla politika, která byla obsažena ve všech novinových rubrikách, včetně sportu. Pracovalo se s politickou karikaturou, která byla velmi hrubá, urážlivá a výsměšná. Třetím nejčastějším tématem byla ideologie, konkrétně kontrapropaganda, protisovětská a protizápadní, nacistická propaganda, a v neposlední řadě antisemitismus, kdy tisk musel podporovat a zdůrazňovat perzekuci židů. Dále se hojně psalo a cenilo všech německých válečných úspěchů, nejvíce však pozemních operací. Na tiskových poradách se řešila i „provozní“ témata, stěžejní byly články nepřátelských periodik, ale řešily se i články spojenců. Arthur Söhnel na tiskové poradě 13. prosince 1943 oznámil: „Pokud jde o útok na Mussoliniho, v článku obsažený, ponechávám Vašemu politickému citu, abyste toto místo vynechali nebo přepracovali, aby nevyznělo v útok na osobnost s námi spřátelenou.“⁴⁹ Probírala se i tzv. šeptanda, díky které docházelo k předávání a šíření neoficiálních informací mezi obyvateli. Protektorátní správa dobře znala její obsah a vyzývala novináře, ať jí čelí.⁵⁰ „Šeptaná propaganda, (...) Byla směsicí reality, nadějí i pověstí.“⁵¹

Vlivem nacistické okupace docházelo k neustálému redukování tisku. Některá periodika zanikla, byla zakázána, nebo zanikla sloučením s jinými. Společnost také ztrácela zájem o protektorátní zglajchšaltovaný tisk. Československý odboj vyhlásil úspěšný bojkot novin, který probíhal od 14. do 21. září 1941. Vlivem bojkotu klesl prodej protektorátního tisku o 50–70%.⁵² Během nacistické okupace bylo zastaveno 1887 periodik, česká žurnalistika zažila obrovský úpadek. Předsednictvo ministerské rady (PMR) určovalo výši nákladu periodik, zastavovalo vydání, stanovovalo rozsah, někdy byly rušeny i celé rubriky, včetně inzerce. Noviny, které vydržely všechny vlny zastavování, musely v posledních měsících války omezit náklad i počet stran. V posledním roce války vycházelo pouze 11 deníků (Lidové listy, Lidový deník, Národní práce, Národní politika, Polední list, Večerní české slovo, Venkov, Lidové

⁴⁹ GEBHART, *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. Edice tiskových konferencí z let 1939–1945 (CD-ROM)*, Řádná porada šéfredaktorů českého denního tisku dne 13. prosince 1943.

⁵⁰ KONČELÍK, Jakub, *Kvantitativní obsahová analýza protektorátních tiskových porad*. In.: GEBHART, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara, KRYŠPÍNOVÁ, Jitka a kol., *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava*, Praha 2010, s. 79–88.

⁵¹ Uvedl Robert Kvaček v úvodní předmluvě publikace *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara*, s. 10.

⁵² BRANDES, Detlef, *Češi pod německým protektorátem*, Praha 1999, s. 243.

noviny, Moravské noviny, Nová doba). Měsíc před koncem války měly deníky omezený rozsah pouze na jednu stranu. Důvody, které vedly k úbytku tisku, byly zpočátku politické, ale ke konci války to byly především důvody hospodářské. Kvůli totálnímu válečnému nasazení klesal počet pracovních sil a hlavně, zkrátka nebyl papír.⁵³

Až příliš nápadně se změnil diskurs protektorátní žurnalistiky, když se od vyzdvihování ideje německého vítězství ve válce přeměnil na představu hrozícího bolševického nebezpečí, že by situace mohla plynule dospět do vojenského konfliktu mezi západem a východem. Nacisté poté vsadili čistě na protibolševickou kartu. Zajímavé je, že ve finále měli ve většině toho, co psali o Sovětském svazu a Edvardu Benešovi víceméně pravdu, ale lidé vlivem přehnané, neustále jim vštěpující propagandy, už těmto zprávám nevěřili. Jak již bylo výše zmíněno, určitou nezanedbatelnou roli v postoji československého obyvatelstva, hrálo převládající rusofilství a prosovětská atmosféra v československém exilu i mezi obyvateli. Mnichovské trauma a antipatie k Němcům byly hlavním motorem československých představitelů. V tomto ohledu byl zlomový rok 1943, kdy od té doby prakticky až do konce války vycházely v protektorátu pouze protibolševické články. Tyto články, které varují před nebezpečím ovládnutí Evropy bolševiky, se začaly objevovat právě v souvislosti cesty Edvarda Beneše do Moskvy na konci roku 1943.⁵⁴

2.2 Stručná historie analyzovaných deníků

2.2.1 Lidové noviny

Lidové noviny založil v Brně roku 1893 Adolf Stránský, poslanec mladočeské strany, později československé národní demokracie, stejně jako jeho syn Jaroslav, který se ale poté připojil k národním socialistům.⁵⁵ Před první světovou válkou byly Lidové noviny orgánem moravské lidové strany. V meziválečné době se listy plně orientovaly na podporu skupiny Hradu, i když patřily mezi tzv. nezávislý tisk. Adolf Stránský nesouhlasil s názorem, že pouze politické strany mohou vydávat úspěšné politické noviny: „... *jest právě specialita našeho periodického tisku, že skoro všechen slouží politickým stranám a podle toho to vypadá. Jinde si noviny hájí a pěstují individuální*

⁵³ PASÁK, s. 78.; BEDNAŘÍK, s. 206–207.

⁵⁴ KRAUS, s. 26

⁵⁵ Jaroslav Stránský vydával týdeník Přítomnost, kde hlavní ideové zaměření určoval Ferdinand Peroutka, který byl v letech 1924–1939 šéfredaktorem Lidových novin. BERÁNKOVÁ, III. Díl, s. 178.; PERNES, Jiří, *Svět Lidových novin 1893–1993, Stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politiky*, Praha 1993, s. 53.

svébytnost a soutěží rostou, u nás se rajonují oblasti podle stran...“, nicméně přiznává, že i když Lidové noviny nejsou vlastnictvím žádné politické strany, tak bez politického zájmu také nejsou.⁵⁶ Lidové noviny měly už od 20. let i pražskou redakci (kde vycházely také dvakrát denně). Publikovali v nich významné osobnosti československé kultury, např.: bratři Čapkové, Ferdinand Peroutka, Eduard Bass, Karel Poláček, Stanislav Kostka Neumann, Jan Drda, František Kožík, Otakar Mrkvička, Oldřich Mikulášek, Ondřej Sekora a Rudolf Těsnohlídek.⁵⁷ Od 31. března 1939 byly Lidové noviny listem Národního souručenství. Vycházely dvakrát denně jako raníky a poledníky, jejich náklad byl 47 000 výtisků (pod stejným označením). Pondělní vydání vycházelo pod označením Pondělní Lidové noviny, a jejich náklad byl 40 000 výtisků. Těsně po válce byl název listu změněn na Svobodné noviny.⁵⁸

2.2.2 Národní politika

Národní politika měla již v meziválečném období dlouholetou tradici. Začala vycházet jako česká příloha německého deníku Politik v roce 1883 a v dubnu 1855 už jako samostatný list pod názvem Národní politika. Patřila, stejně jako Lidové noviny mezi tzv. nezávislý tisk. Původně podporovala politiku staročeského směru, po vzniku republiky se orientovala k národní demokracii Karla Kramáře a byla reakční. Jejím vydavatelem byl tiskařský a vydavatelský závod Politika. Od 31. března 1939 byla listem Národního souručenství. Měla dvojí vydání, jedno pro Prahu a dále venkovské vydání (se stejným obsahem). Vycházela dvakrát denně (také Polední Národní politika) a měla z českých buržoazních listů nejvyšší náklad (přes 200 000 výtisků).⁵⁹ Ve 20. letech byla nejrozšířenějším listem a svou grafickou úpravou se stala vzorem pro ostatní deníky. Rozšířená byla proto, že obsahovala mnohostránkovou inzertní přílohu Malý oznamovatel, a že budila dojem nepolitičnosti. K nepolitičnosti Národní politiky se vyjádřil redaktor Národního osvobození Václav Cháb: *„List tak zvaný nestranný je list prakticky nemožný. Musili by ho dělat stroje. A ještě ve strojích by bylo cítit vliv principů, kterými se řídilo myšlení těch, kdož je vymysleli. Proto skutečným informátorem a zpravodajem je takový list, který své tendence nezakrývá, nýbrž který naopak s ní své čtenáře seznamuje. Který jim říká, že posuzuje svět a jeho dění pod takovým či onakým zorným úhlem. Tento zorný úhel, je-li veřejně znám, si může každý*

⁵⁶ BERÁNKOVÁ, III. Díl, s. 176.

⁵⁷ PERNES, s. 61–74.

⁵⁸ PASÁK, s. 202–203. BERÁNKOVÁ, III. Díl, s. 177–178, 292.

⁵⁹ BERÁNKOVÁ, Milena, *Dějiny Československé žurnalistiky, I. Díl, Český periodický tisk do roku 1918*, Praha 1981, s. 165.

kontrolovat, může k němu zaujmout stanovisko – a tím už zaujímá kritické stanovisko k obsahu listu. Noviny, které tvrdí o sobě, že jsou netendenční, nestranné atd., hrají se svým čtenářem vlastně nepoctivou hru, zakrývajíce před ním zorný úhel, pod kterým pozorují svět. Bývají to v dobách sociální změny lidské společnosti obyčejně ty noviny, kterým záleží na tom, aby se udržely ty poměry, které lidská společnost právě začíná měnit. List nestranný bývá pravidlem list reakční. Způsobem svého nazírání i výsledky svého působení. Příklady vidíme i u nás. Na př. *Národní politika*.“⁶⁰ Stala se typicky komerčním listem, který k inzerci prodával také redakční obsah. Formou inzerce byla financována velkým průmyslovým a bankovním kapitálem. Národní politice se proto přezdívalo „čubička“, údajně pro její „bezzásadovost, službičkování moci vládní a pro poddajnost vrstvám majetkově silným“, ale především pro její rozsáhlou inzerci, která byla plná inzerátů na prodej zvířat, především psů.⁶¹ *Národní politika* měla i obrázkový týdeník *Ozvěny*. Šéfredaktorem v letech 1939 – 1944 byl Václav Crha, od roku 1944 Jan Scheinost. Odpovědnými redaktory byli František Bauer (1939 – 1941), od roku 1941 Miloš Čtrnáctý a od roku 1942 V. Jiřina. Vyšlo celkem 63 ročníků. Po roce 1945 byla *Národní politika* na krátko obnovena a poté zastavena.⁶²

2.3 Protektorátní tiskové konference a prezentace československo-sovětské smlouvy v legálním českém tisku

Dne 18. listopadu 1943 proběhla řádná tisková porada šéfredaktorů českého denního tisku. Poradu zahájil a dotyčné přivítal šéfredaktor tiskového odboru Ctibor Melč. V první řadě poděkoval novinářům za zdařilý výsledek sběru textilií a obuvi, kterému vděčí především vystupňované propagandě a činnosti tisku. Dále byla na programu sbírka pro Německý červený kříž, nebo třeba výstava *Šetření energií*. Melč však nešetřil ani výtkami, „i když lze nazvat práci tisku jako nezměněně dobrou, nejsou vyloučena vyšinutí z kolejí, kterých je možno se při trochu opatrnosti vyvarovati.“ Hlavním tématem porady bylo chystání oslav pátého výročí státního prezidenta JUDr. Emila Háchy (které připadalo na 30. listopadu 1943) a dále také cesta Edvarda Beneše do Moskvy. Výchozí stanovisko k těmto tématům zaujal vedoucí kulturního oddělení Kulturpolitik SS-Sturmbannführer Wolf. Zdůraznil, že je nutné v tisku, „co nejživěji a

⁶⁰ CHÁB, Václav, *Jak se dělají noviny, Samozřejmé pravdy a praktické rady*, Praha 1932, s. 20–21.

⁶¹ *Národní politika*, "čubička", [cit. 2023-04-23]. Dostupné z: https://www.svejkmuseum.cz/new/slovník/r_narodni_pol.htm; Hašek, Jaroslav, *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*. In.: Městská knihovna v Praze [online], [cit. 2023-04-23]. Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/03/37/00/55/svejk_1_a_2.pdf.

⁶² PASÁK, s. 230–231.

nejlidověji“ připomínat, „že Dr. Hácha není v Protektorátě žádnou loutkou, což nepřátelský svět zapomíná, (...) že je z dob republiky legálně ve svém úřadě, takže podnět k vytvoření Protektorátu vyšel svého času od něho samotného. (...) Možno například zdůraznit, že byl zvolen jednohlasně, kdežto za volby jeho předchůdců nebylo lze docílit jednohlasnosti, a dále, že nemůže býti ani řeč o tom, že vytvoření Protektorátu bylo snad z německé strany vnuceno.“ V tomto duchu měla být vyzdvižována osobnost a politika Emila Háchy. Co se týče cesty prezidenta Beneše do Moskvy, tak Wolf novináře informoval, „že sice byla vydána britským rozhlasem oficiální zpráva, že Beneš má uzavřít v Moskvě dvacetiletý pakt o neútočení, po této zprávě však následovalo opět všeobecné mlčení a zpráva, že cestu skutečně nastoupil, zatím vydána není. (...), domníváme-li se, že se opět vynořily obtíže, které vysvětlují toto trapné mlčení.“ Novináři měli prozatím vyčkat na podrobnější informace a tomuto tématu se vyvarovat. Moskevskou konferenci tří ministrů zahraničí neměli novináři nijak zvlášť vyzdvižovat, ale také neměli budít dojem, že o této věci musejí mlčet. „Možno klidně poukázat na to, že se výsledek konference nyní tu a tam projevuje a v tomto směru máte při své práci politicky volnou ruku.“⁶³

Úvodník Pondělních Lidových novin z 29. listopadu 1943 „Dík národa státnímu prezidentovi“, naprosto koresponduje s pokyny z předchozí tiskové porady. Deník informoval o zahájení oslav pátého výročí zvolení JUDr. Háchy státním prezidentem. „Český národ pochopil práci státního presidenta a je mu za ni neskonale vděčen.“ Z projevu ministra financí Josefa Kalfuse: „Do této doby hospodářsky a politicky pro náš národ kritické spadá rozhodnutí pana státního presidenta z 15. března 1939, kterým vložil osudy českého národa do rukou Vůdce Velkoněmecké říše. Zamezil tím nejen vznikání jakýchkoli sporů s národem německým, které by byly skončily jedině rozdrčením slabšího – tedy našeho národa – ale zajistil právě našemu národu ochranu nejsilnějšího státu v Evropě.“⁶⁴ Dne 30. listopadu 1943 byla na všech titulních stranách legálního protektorátního tisku velká fotografie Emila Háchy s titulkem „Dr. Emil Hácha pět let státním prezidentem“. V úvodním článku Lidových novin redaktor Max Karg napsal: *Dnes před pěti roky, 30. listopadu 1938 byl dr. Emil Hácha zvolen státním prezidentem 272 hlasy pražského parlamentu. Byla to volba jednomyslná, neboť bylo*

⁶³ GEBHART, Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. Edice tiskových konferencí z let 1939–1945 (CD-ROM), Řádná tisková porada šéfredaktorů českého denního tisku dne 18. listopadu 1943.

⁶⁴ Lidové noviny, 29. 11. 1943, LI/328, s. 1.

*sice odevzdáno 39 hlasovacích lístků prázdných, ale nebylo ani jediného hlasu proti.*⁶⁵ Na konferenci tří ministrů zahraničí narážel například článek z 18. listopadu 1943, v deníku Národní politika s názvem „USA prodali v Moskvě Evropu“.⁶⁶

Dne 6. prosince 1943 se konala mimořádná tisková porada, na které už Wolf s nadšením novinářům sděloval některé podrobnosti a souvislosti ohledně politického vývoje a cesty dr. Beneše do Moskvy. Dle Wolfa byl nyní ten správný okamžik zavést zmíněné téma do tisku. *„Nyní se můžete s námětem, daným cestou Beneše do Moskvy, a tím i námětem, jaké nebezpečí by hrozilo tomuto prostoru z bolševizace, zabývatí úplně volně, jelikož omezení, svého času provedené, se s okamžitou platností ruší.“* Wolf pokládal výsledky říjnové konference ministrů zahraničí v Moskvě za výhodu, která prý spočívala v tom, že když se účastníci jasně shodli na společném cíli vedení války proti nacistickému Německu a začali to veřejně rozhlašovat, dali tím Německu dostatek času na to se lépe připravit. Dále nevěřil tomu, že u nepřátelské koalice panuje jednota v politických věcech. *„Jejich spád ukazuje jasně, že se celý konferenční povyk koná jako součást nervové války, přičemž celý povyk má zastřít ve skutečnosti velké nesnáze nepřítel, které se trváním války dostávají i u nás.“* Dále hodnotil oddalování cesty dr. Beneše do Moskvy, jako nevěrohodné, prezentoval československo-sovětskou smlouvu jako smlouvu na oko, mezi emigrantskou vládou bez státu a bolševickým, imperialistickým Ruskem. *„Postrádá vážnosti, abychom uvěřili věcem, které se dojednávají v takovém nepoměru.“* O tom, kde se prezident Beneš nachází a jestli už je v Moskvě, nebo kdy tam bude, okupační správa neměla informace. Wolf podotknul, že za nedostatkem informací stojí vnitřní spory mezi Sověty a Brity. Opakovaně zdůrazňoval, že teď je ta pravá chvíle, aby tisk naplno zakročil a využil výhody náskoku před nepřátelskou agitací, která jim byla dána moskevskou konferencí. *„(..), když však ve skutečnosti znamená vydání vysněné Benešovské republiky sovětům. V tom okamžiku se obrátíme bezohledně proti bolševismu a proto Vás prosím, abyste se již nyní jasně s touto výměnou názorů zabývali. Není žádoucí, abychom stavěli jméno Beneše nebo jiná jména do popředí, je však třeba charakterizovati, jak se věci mají.“* A věci se dle Wolfa měli následovně – *„Beneš sní již dlouho o střeoevropské federaci. Vycházel z koncepce, že třeba střeoevropské národy spojit, aby se s nimi mohlo operovat vzhledem k jejich bezpečnosti. Dohoda Beneše s Moskvou je opak koncepce, která tane Londýnu na mysli, totiž koncepce o zdravotním pásu, který měl být usměrněn jako*

⁶⁵ Lidové noviny, 30. 11. 1943, LI/329, s. 1.

⁶⁶ Národní politika, 18. 11. 1943, LXI/317, s. 1.

podunajská federace a který měl hrát úlohu spojky mezi západem a východem. Pojem federativního seskupení států tedy padl. V českých emigrantských kruzích se zdůrazňuje, že vytvoření tzv. „cordon sanitaire“ jako mostu k ostatním střeoevropským státům je věcí dojednanou. Podle toho by Československo mělo převzít funkci předmostí. V Evropě má být utvořeno předpolí malých států, kdy západoevropské by byly orientovány na Anglii, kdežto střeoevropská federace by se opírala o Rusko. Dle tohoto konceptu by čekalo Evropu řešení, kterým by zbytky na západě byly pod anglickým vlivem a odepsány, kdežto střeoevropská federace by patřila Sovětskému svazu. Starý koncept federace byl obětován a zůstává tedy federace, rozprostírající se před Sovětským svazem, kde by nové Československo zastávalo úlohu předmostí. Smlouva zahrnuje i možnost připojení se k tomuto předmostí dalším dvěma zemím. Nemá to být tedy žádný spolek, ale přístup pod patronací Moskvy. Beneš doufá, že si tím urovná spory s Polskem. Uzavřením smlouvy se Sovětským svazem, na zdánlivě demokratickém základě, načež pak mají následovat ostatní, aby byli s menší či větší otevřeností vydáni bolševismu. Závěry, vyplývající ze smlouvy, směřující ke zradě Evropy a k obětování válečných cílů, v neprospěch malých národů. Záměry jsou tedy jasné, po rozšíření sovětského vlivu by následovala hlasování lidu, nastrojená tak, aby vplynuly bolševické důsledky.“ K tomuto myšlenkovému pochodu se měli redaktoři obrátit všemi prostředky a to hned následující den. Materiály dostávali zvláště, aby se docílilo co nejpestrějšího a nejsrozumitelnějšího obrazu. Současně s tím měly probíhat další akce. Byl připraven plakát, znázorňující rudou pěst nad Pražským hradem s nápisem „Zachvátí-li tě, zahyneš!“. Wolf dodal, že se plakát velmi dobře podařil a doporučoval ho ke zvýšené pozornosti. Dále oznámil konání slavnosti Kuratoria pro výchovu mládeže, která má být jasným odsouzením bolševismu českou mládeží. Připomněl také desáté výročí úmrtí Antonína Švehly⁶⁷, kde měl být kladem důraz na antagonismus mezi jím a Edvardem Benešem. Na závěr ještě radostně okomentoval, že novináři uhodili hřebík na hlavičku, když psali o pátém výročí prezidenta Háchy, jelikož to prý v československém exilu vyvolalo pozdvižení a „Beneš na Háchu několik dní nadával.“⁶⁸

⁶⁷ Antonín Švehla (1873–1933) byl prvorepublikový politik a vůdce agrární strany. V roce 1918 se stal místopředsedou Národního výboru. V letech 1918 – 1920 zastával funkci ministra vnitra a v letech 1922 – 1929 byl předsedou vlády.

⁶⁸ GEBHART, Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. Edice tiskových konferencí z let 1939–1945 (CD-ROM), Mimořádná porada šéfredaktorů českého denního tisku dne 6. prosince 1943.

Dne 8. prosince 1943 vyšel v Lidových novinách článek s názvem „Teheránské komuniké, Přiznání bezmocnosti“, ve kterém redaktoři shrnují výsledné komuniké z Teheránu, jako nic neříkající a nic nového nepřinášející výrok, který uvádí, že se Moskva, Londýn a Washington shodli na společném vojenském poražení Německa, což vlastně jen potvrzuje německé předpoklady o konferenci. Článek opět poukazoval na to, že mezi spojenci nepanuje shoda a že jim především chybí jednotná politická linie pro poválečnou dobu. A proto, že konference byla spíše než senzací, přiznání bezmocnosti. „*Jestliže anglický Torry, americký velkokapitalista a arcibolševik se posadili k jednomu stolu, stalo se to jen z nenávisti k Německu.*“⁶⁹ Následujícího dne se na titulní straně Lidových novin objevil článek Rudolfa Hudec „Bluff teheránské konference“, který začíná větami: „*Tři hlavní bojovníci pro udržení židovského světového řádu Roosevelt, Stalin a Churchill, sešli se koncem listopadu k několikadenní konferenci v Teheránu, hlavním městě Íránu, země, kterou surově znásilnili. Sešli se, aby světové veřejnosti opět nasypali písek do očí a zakryli svou nemohoucnost.*“ Tento článek byl už poměrně ostřejšího rázu, proto zřejmě byl na titulní straně, kdežto ten předešlý až na straně třetí. Dále se v Lidových novinách objevovaly nadpisy jako například: „Opožděné komuniké z Teheranu, Jen obvyklé fráze plutokratické agitace – Obnovený závazek druhé fronty“, nebo třeba „Roosevelt pod dozorem GPU, Podřízena role Churchillova v Teheranu“. O Churchillovi se také zmiňuje článek „Churchillův pomník ve Washingtonu“, kde se posměšně píše, že si Churchill této pocty vlastně zaslouží, „*neboť není anglického ministerského předsedy, který by byl jen zdaleka tolik přispěl k oslabení Anglie a k rozmnožení severoamerické koloniální državy a severoamerické světové moci jako Churchill.*“⁷⁰ O cestě prezidenta Beneše do Moskvy se prvně zmiňuje Rudolf Hudec článkem „Benešova hra s českým národem“, ve kterém napsal, že Beneš se svými spolupracovníky odjel na konferenci do Moskvy, kde bude přítomen podpisu dohody, kterou se jeho „operativní“ emigrantská vláda zaváže bolševikům. Označil to za konec jeho politické kariéry. „*V uplynulém roce začalo býti Benešovi, Židu Stránskému, Janu Masarykovi, Ripkovi a ostatním samozvaným „zástupcům českého národa“ v Londýně těsno. Ve čtvrtém roce jejich námezdního poměru k londýnské vládě se zhroutily všechny jejich plány. (...) Vytvořili emigrantskou vládu a sami se s jeho (W. Churchill) svolením najmenovali ministry. Peníze jim plynuly od Židů a z pokladny anglického ministerstva propagandy. (...) Jezdili sem a tam jako „excellence“*

⁶⁹ Lidové noviny, 8. 12. 1943, LI/337**, s. 3.

⁷⁰ Lidové noviny, 9. 12. 1943, LI/338, s. 1–2.

udělovali audience naivním českým hlupáčkům, žijícím v zahraničí, kteří jim věřili, a se svými Židy pronášeli slavnostní sebevědomé i humorné řeči do londýnského rozhlasu, zřízeného pro ně anglickou propagandou za tím účelem, aby mohli malovat straky na vrbě naivním českým ilusionistům, a aby mohli štvát a zneklidňovat český lid.“ Dále pokračoval, že český národ se zřekl Beneše a prohlásil ho za nepřítele č. 1, a že tedy nemá žádné právo vystupovat jménem českého národa. Vyjadřuje se tu i k otázce československo-polské konfederace: „Chtěl připojit k bývalé ČSR, s níž ve skutečnosti neměl již nic společného, ještě bývalé Polsko a ve formě středoevropské federace vytvořit nový nárazníkový stát. (...) To všechno však padlo tím okamžikem, když se ukázalo, že „spojenci“ nemohou být bez bolševické pomoci. Angličané se musili bolševiků zapsati na život a na smrt. Roosevelt a Churchill slibovali bolševikům vrchní panství nad Evropou. Už tehdy, když se Stalin vyslovil proti jakýmkoli závazkům malým národům, utekla Anglie od slibů daných Benešovi a Sikorskému. Po odhalení bolševického popraviště v lese u Katynu začal se Sikorski zajímat o osud polských důstojníků a více než milionu mužů, žen a dětí, odvečených bolševiky do sovětů. (...) projevila Moskva zájem a proto jel Beneš za Stalinem k podpisu. Převzal tam roli bolševického agenta, který má připravit půdu pro bolševizaci české země, na níž si sověty podle dohody s Rooseveltem a Churchillem dělali nárok. Beneš se v Moskvě zavázal, že by české země v případě vítězství „spojenců“ byly ještě s jinými zeměmi jakýmsi sovětským předmostím v Evropě, rozumí se, že pod sovětskou vládou. (...) Uváží-li se, že český národ nemá s Benešem a jeho kumpány nic společného, není jeho cesta do Moskvy nijak důležitá. Je pouze zajímavá, neboť je poslední etapou jeho politické činnosti. (...) V r. 1938 byl (Beneš) ochoten vydati české země bolševikům. Když byl odmítnut, vstoupil do anglických služeb a orientoval se krátce poté na Anglii a Francii, které jej předtím odkoply. Ted', když už neví kudy kam, orientuje se opět na východ a vstoupil do služby k Stalinovi a jeho Židům. V rámci ostatních světových událostí je Benešova cesta do Moskvy jen nepatrnou a celkem bezvýznamnou epizodou. (...) Zatím nalézá se Beneš a jeho lidé jen v cizím žoldu a s českým národem nemají už dávno nic společného.“ I v tomto čísle se píše o konferenci v Teheránu, „Stalin diktoval v Teheranu, Vorošilov bude dohlížet na Mashalla? – Emigranti vydáni Moskvě“.⁷¹ Den před podepsáním československo-sovětské smlouvy se na titulní straně Lidových novin objevil mimo jiné článek s nadpisem „Rozsah bolševické hrozby Evropě, Teheranská

⁷¹ Lidové noviny, 10. 12. 1943, LI/339, s. 2.

konference odhalila pozadí spojeneckého poměru“.⁷² V den podpisu smlouvy 12. prosince 1943 byl na titulní straně článek „Sensační britské přiznání o Benešovi, Protichůdné zprávy o jeho moskevské cestě jen zamlžovacím manévrem“, který popisoval, údajné důvody zadržování informací o prezidentově cestě do Moskvy. „Beneš byl poslán na cesty, aby bylo možno připravit nenápadně Rooseveltovu a Churchillovu pouť za Stalinem pod záminkou, že se konají opatření pro Benešovo pohodlí a bezpečnost.“⁷³

Den po podepsání československo-sovětské smlouvy, tedy 13. prosince 1943 se konala další řádná tisková porada šéfredaktorů českého denního tisku. Wolf během této krátké porady, sdělil novinářům osnovu zprávy, ve věci uzavření československo-sovětské smlouvy, kterou měli vydat. „Podle zahraničních zpráv přibyl Beneš, když provedl svůj úkol k zastření konference v Káhiře a v Teheránu, dne 11. listopadu do Moskvy a již den na to sjednal dlouho ohlašovanou smlouvu, která má jeho bývalou domovinu vydati bolševismu. Rychlost, s jakou byla smlouva uzavřena, dokazuje, že návštěva v Moskvě byla ve skutečnosti jen návštěvou, vykonanou na rozkaz, jejíž demokratická fasáda má sloužiti k tomu, aby malé národy střední a východní Evropy byly oklamány, pokud jde o pravou povahu bolševismu. Ostatně text smlouvy se v dalekosáhlé míře shoduje se smlouvami, které na podzim roku 1939 uzavřel Sovětský svaz s baltskými státy Estonskem, Lotyšskem a Litvou. Zdůraznění „suverénních práv smluvních partnerů“ v těchto smlouvách nebylo Stalinovi na překážku, aby tyto země roku 1940 brutálně anektoval, a to pod nejotřepanějšími záminkami. Rovněž tak tato nová smlouva by v dané chvíli nebyla s to uchrániti český národ před zbolševizováním, kdyby německá branná moc neplnila nadále tento úkol pro celou Evropu.“ Tato zpráva měla být doplněna úvodními články, novináři se neměli zabývat formalitami ohledně podpisové ceremonie, naopak měli zdůrazňovat rychlost, se kterou byla smlouva podepsána, a také měli vyzdvihnout, že se jedná o smlouvu podle známé sovětské šablony. Jako reakci na londýnské vysílání českého exilu, ve kterém bylo řečeno, že smlouva je zárukou toho, že z této války vyjde silné Československo, reagoval Wolf tím, „že celá záležitost ústí tedy ve formuli, že formu politického života má organizovat „lid“, aby tak bylo prakticky podezděno zavedení sovětské soustavy.“ Dále by se mělo propagovat, že uzavření smlouvy je důkaz toho, že Británie a Spojené státy ztratily kompetence do této věci zasahovat, „nýbrž že Anglie a Amerika přenechaly v Teheráně

⁷² Lidové noviny, 11. 12. 1943, LI/340, s. 1.

⁷³ Lidové noviny, 12. 12. 1943, LI/341, s. 1.

střední a východní Evropu mocenské oblasti sovětů, protože se Beneš musil nyní v Moskvě osvědčit skutkem.“ Nadále se mělo pokračovat především v protibolševické propagandě. Prezident Beneš se měl v textu objevovat, co nejméně, naopak měl být vyzdvihován Antonín Švehla, zejména proslov ministra zemědělství Adolfa Hrubého – *Švehlův protibolševický postoj a jeho politika, zaměřená proti dr. Benešovi*. Hlavní linie pro politický vývoj v tisku měla být dána tím, *„že se v domovině vzpírá celý národ proti Benešovi a že právě proto se staví proti bolševismu tím rozhodněji a důrazněji.*“⁷⁴

V Pondělních Lidových novinách 13. prosince 1943 byl na titulní straně onen výše zmíněný plakát znázorňující rudou pěst nad Pražským hradem s nápisem „Zachvátí-li tě, zahyneš!“⁷⁵ Pražané na plakát vtipně dopisovali: "My se nebojíme, my tam nebydlíme".⁷⁶ Dále byl dle pokynů z tiskové porady vydán článek z projevu ministra zemědělství Adolfa Hrubého „Čeští sedláci jdou cestou Švehlovou“ u příležitosti desátého výročí úmrtí Antonína Švehly, kde byl zdůrazněn antagonismus mezi Švehlou a Benešem: „(...) *jak Švehla svým selským rozumem už před 15 lety brojil proti chybné politice paktů se vzdálenými zeměmi a jak chtěl žít v míru s těmi, s nimiž přímo sousedíme, především s národem německým. Říkal: „Jsme lidé, máme řeč, abychom se domluvili, zvláště když jsme sousedé.“ A nyní bez řeči s námi emigrant Beneš chce uzavírat pakt se sověty bez národa a proti české politice Háchově, která je pokračováním politiky Švehlovy a která ušetřila naše země válečných hrůz.*“⁷⁷ Oficiální zpráva o uzavření československo-sovětské smlouvy vyšla podle pokynů v denících až 14. prosince 1943. Tento článek s názvem, „Zrada dokonána“ byl otištěn v převážné většině tehdy vycházejících periodik. Všechny články na toto téma začínaly přesně ocitovanou zprávou z tiskové porady z 13. prosince 1943, která začíná větou, „*Podle zahraničních zpráv přibyl Beneš, když provedl svůj úkol k zastření konferencí v Káhiře a Teheranu, dne 11. prosince do Moskvy a již den nato sjednal dlouho ohlašovanou smlouvu, která má jeho bývalou domovinu vydati bolševismu.*“⁷⁸ Následně novináři článek doplnili o své vlastní líčení a rozšíření této události. Lidové noviny článek uvedly s podtitulem „Beneš podepsal v Moskvě smlouvu, která má vydat jeho bývalou domovinu bolševismu“. Tento článek především popisuje, v čem a jak moc se podobá

⁷⁴ GEBHART, Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. *Edice tiskových konferencí z let 1939–1945 (CD-ROM)*, Řádná porada šéfredaktorů českého denního tisku dne 13. prosince 1943.

⁷⁵ Lidové noviny, 13. 12. 1943, LI/342*, s. 1.; Národní politika, 14. 12. 1943, LXI/343*, s. 1.

⁷⁶ Zachvátí-li Tě, zahyneš, [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.fronta.cz/plakat/zachvati-li-te-zahynes>.

⁷⁷ Lidové noviny, 13. 12. 1943, LI/342, s. 2.

⁷⁸ Celý text zprávy viz Řádná porada šéfredaktorů českého denního tisku dne 13. prosince 1943.

československo-sovětská smlouva a smlouvy uzavřené mezi Sovětským svazem a Pobaltskými státy v roce 1939: „Povahu nejnovější Benešovy zrady nejlépe osvětluje případ pobaltských států, které uzavřely se sovětským svazem smlouvu dalekosáhle se podobající smlouvě, již právě uzavřel v Moskvě Beneš. Pakt o vzájemné pomoci a obchodní smlouva sovětského svazu s Estonskem, uzavřená 28. září 1939 obsahovala mimo jiné v paragrafu 5 toto ujednání: „Uplatnění této smlouvy se nesmí nijak dotknout suverénních práv smluvních stran ani jejich hospodářské soustavy a státní formy.“ O nic méně nevinně vyhlížela smlouva o vzájemné pomoci mezi Lotyšskem a sovětským svazem, sjednaná brzy poté. V ní prohlásily obě smluvní strany, že budou v nové situaci, vytvořené paktem, respektovat státní, sociální a hospodářskou strukturu strany druhé. Typicky bolševická metoda zastírat skutečné cíle vzletnými hesly, které v konfrontaci se skutečností nabývají d'ábelské podoby, projevila se i při sjednávání brzy následující dohody o vzájemné pomoci s Litvou. (...) Ani ne o rok později předložil sovětský svaz Litvě, tedy svému spojenci, ultimátní požadavky. Litevský ministr vnitra a policejní prezident měli být odsouzeni, protože, jak tvrdily sověty, zavinily incidenty. Aby bylo možno provádět pakt o vzájemné pomoci – tak to odůvodňovaly sověty – měla být všechna strategicky důležitá místa v Litvě obsazena sovětským vojskem. Než uplynulo několik dnů musilo přistoupit na podobné ultimativní požadavky i Estonsko a Lotyšsko. Pak se bezuzdně rozzuřil bolševismus ve všech třech baltských státech. Vraždění statisíců lidí, násilné olupování o veškerý majetek, nucená práce a úplné odstranění veškeré svobody, byly důsledky obsazení baltských států sověty. Smlouvy navenek přátelsky vyhlížející byly jenom cestou k jejich naprostému zbolševizování.⁷⁹ (...) Tím hrůznější a odpornější podoby nabývá Benešův čin, protože jej učinil v plném vědomí toho, co by české země čekalo v případě sovětského vítězství. Dokonal tím svou zradu na

⁷⁹ Pobaltské země se v meziválečném období nacházely mezi mlýnskými kameny Německa a Sovětského svazu. Pakt Ribbentrop–Molotov znamenal pro Pobaltské státy, to samé co Mnichov pro Československo. Podle tajného dodatku paktu připadla Litva do německé a Lotyšsko a Estonsko do sovětské sféry vlivu. Sovětský svaz si postupně vynutil podpis smluv o vzájemné pomoci s Estonskem, Lotyšskem i Litvou. SSSR se zavazoval nezasahovat do vnitřních věcí Pobaltských států. Prvním alarmem pro Pobaltí bylo už 6. října 1939, kdy se Hitler rozhodl přemístit Pobaltské Němce do Německa. Po skončení finské války v březnu 1940 se Sovětský svaz plně zaměřil na zbytek Pobaltí. Sověti zde aktivizovali činnost místních komunistických stran, vyvolávali incidenty, obviňovali z protisovětských provokací apod. Sověti udělali s Pobaltím rychlý proces a celkem bez problémů je připravili o jejich nezávislost. Vše podporovali „spontánními“ demonstracemi za upevňování přátelských vztahů se Sovětským svazem. Tlak ulice byl klasickým promyšleným nástrojem sovětského Ruska, určeným k paralyzování aktivit představitelů daného státu, kteří tímto byli donuceni přijmout všechny požadavky, pod záminkou zachování klidu v zemi. To vše doprovázené zastrašováním, zatýkáním, čistkami, pronásledováním a agresivní ostrakizací tzv. „nepřátel lidu“. Kruh se uzavřel v srpnu 1940, kdy na 50 let zmizely Pobaltské státy z mapy Evropy, a stali se součástí Sovětského svazu. ŠVEC, Luboš, MACURA, Vladimír, ŠTOL, Pavel, *Dějiny Pobaltských zemí*, Praha 1996, s. 212–222.

národu, který zavedl na okraj propasti a pak opustil, aby ho vydal bolševismu. Kdo u nás může necítit odpor k této Benešově politice?“ Lidové noviny také reflektovaly článek oficiálního listu NSDAP Völkischer Beobachter „Die Briten ruiffen Befcheid“⁸⁰: „Völkischer Beobachter charakterizuje nynější cestu Benešovu do Moskvy jako politiku ve vzduchoprázdném prostoru. Benešova cesta podle názoru listu znovu ukazuje, jak v táboře nepřátel se váha posunula ve prospěch bolševiků. Na počátku války kladl Beneš veškeré své naděje ve shodě se svou politickou minulostí na demokracie, aniž by jim vytýkal že v krizi jeho státu na podzim 1938 jej nechaly na holičkách. Dnes Beneš pochopil, že v případě vítězství by Stalin diktoval Evropě zákony. Proto po delší dobu již vyvíjel, aby se dostal do styku s Moskvou a nepropásl příležitost jako bývalí králové řecký a jugoslávský.“⁸¹ Národní politika také v článku zmiňuje podobnost smluv s Pobaltskými státy, ale jen okrajově, více vyzdvihuje a reaguje na prohlášení londýnského exilu: „Oni v Londýně citovaný výklad o posílení posice „Československa“ ve světě doprovázeli totiž zároveň komentářem, v němž se mimo jiné též pravilo, že uvedená smlouva je novým pokusem proti hře s politickou rovnováhou na pevnině. Je pak každému známo, odkud vycházely vždycky všechny snahy o politickou rovnováhu na pevnině, totiž z Anglie. (...) sovětská politika zatlačuje anglickou politiku na mapě Evropy stále k západu.“ Československo-sovětská smlouva je dle tohoto článku jen „hra“ namířená proti britské politice.⁸²

Antonín Roček vydal v Národní politice článek s názvem „Švehlova moudrost“, myslel tím moudrost ve smyslu, že Antonín Švehla „moudře“razil protibolševický postoj už tehdy, ale že teď je hrozba bolševismu aktuálnější než kdy dřív, „protože dnes už nestraší bezmocný a neduživý český komunismus, nýbrž skutečný moskevský komunismus, který má namířeno se zbrání v ruce právě na střední Evropu a který mimo to chce si razit cestu i záhadnými diplomatickými pakty.“ Dále zde zmínil výrok ministra Hrubého, že „sedlák za bolševismu klesl na úroveň nevolníka a dělník a inteligent na úroveň stroje a tažné síly.“ V článku také citoval úryvky z knihy Rudolfa Urbana *Na Sibiři?* (1943), ve které jsou publikované zprávy z čs. zastupitelského úřadu v Moskvě a z generálního konzulátu v Kyjevě o politickém teroru, zatýkání a deportacích (včetně Čechů), úpadku zemědělství a hladomoru na Ukrajině. Jan Scheinost popsal československou exilovou vládu jako politické dobrodruhy, kteří své

⁸⁰ Völkischer Beobachter, 14. 12. 1943, LVI/348, s. 2.

⁸¹ Lidové noviny, 14. 12. 1943, LI/343, s. 2.

⁸² Národní politika, 14. 12. 1943, LXI/343*, s. 1.

zemi chystají strašný osud. Ve svém článku „Nedovedete si představit!“ popisuje zkušenost s estonským kolegou novinářem, který mu prý s děšením říkal: „*Nedovedete si představit, co jsme vytrpěli za bolševické vlády v naší zemi!*“ Zde opět vyzdvihuje podobnost mezi československo-sovětskou smlouvou a smlouvami s Pobaltskými státy, „...*jen drápek uvázl a chycen je celý ptáček. Tak by to přesně bylo i s námi, kdyby plány Benešovy měly být uskutečněny.*“ Tvrdí, že se to nestane, protože „*se celý národ český jednomyslně a živelně staví jako jeden muž proti těmto piklům. (...) Nikdy! Nikdy nedovolíme a ničím nepřispějeme k tomu, aby smlouva, kterou londýnská emigrace uzavřela s Moskvou, stala něčím jiným než bezcenným cárem papíru.*“⁸³

Dne 15. prosince 1943 proběhla protibolševická manifestace české mládeže pod patronací Kuratoria pro výchovu mládeže, kde promluvil generální referent kuratoria MUDr. František Teuner spolu s šéfredaktorem Českého večerního slova Karlem Wernerem. Na tuto událost vyšel v den konání v Národní politice plakát, který pod heslem „Socialismem mládeže proti bolševickému rozvratu“, oznamoval konání akce, „dnes ve středu 15. prosince 1943 o 19. hod. ve Velkém sále Lucerny v Praze velký projev mládeže.“⁸⁴ Na úvodních stranách Národní politiky 16. a 17. prosince 1943 byla otištěna zpráva České tiskové kanceláře (ČTK) „Český národ odmítá bolševický rozvrat. Mohutná manifestace české mládeže v pražské Lucerně. Beneš nemá právo mluvit jménem českého národa.“, která informovala o davech účastníků a významných hostů, které bouřlivě vítala česká mládež na manifestaci proti bolševismu. Generální referent Kuratoria pro výchovu mládeže F. Teuner pronesl „*plamenný odsudek bolševismu a vyznání víry ve šťastnou budoucnost českého národa, pochodujícího s vítěznou Říší a Novou Evropou.*“ Závěr shromáždění prý provázal „neutuchající bouřlivý manifest souhlasu“. Karel Werner se na manifestaci vyjádřil k uzavření československo-sovětské smlouvy tím, že „*Beneš nemá práva mluvit jménem českého národa.*“ Manifestaci končilo vyjádřením pocty a věrnosti Vůdci v „*lesku vlajek Říše a Protektorátu.*“ Z celé akce byl pořízen zvukový záznam, aby i mládež na českém venkově nebyla o nic ochuzena.⁸⁵ Karel Lapčík vydal k manifestaci mládeže článek „Hlas české mládeže proti bolševismu“ – „*Ano, česká mládež, která se po půl druhém roce v rámci blahodárné výchovy v Kuratoriu tolikrát spolehlivě osvědčila a osvědčuje, velmi vážně pochopila, proč má největší důvody, aby zásadně odmítla největšího*

⁸³ Národní politika, 15. 12. 1943, LXI/344****, s. 1.

⁸⁴ Národní politika, LXI/344*, s. 1.

⁸⁵ Národní politika, 16. 12. 1943, LXI/345***, s. 1.; Národní politika, 17. 12. 1943, LXI/346*, s. 1.; Národní politika, 17. 12. 1943****, LXI/346, s. 1.

*nepřítele dneška, bolševismus, (...). ...zápas Evropy s bolševismem je největším zápasem nejen materiálovým, ale i ideovým. Je to naše mládež, která dnes volá k celé české veřejnosti, že je proti rozvratu ducha i hmoty, (...). Česká mládež zvedá tedy veřejně svůj hlas proti bolševismu, nadšeně manifestující proti porobě a bídě východu a hlásíc se s nesmlouvavým přesvědčením k nutnosti národního života v Říši.*⁸⁶

„Omyly zrádné koncepce“ tak pojmenoval uzavření československo-sovětské smlouvy ve svém článku J. F. Vondráček, dále také jako „fiktivní pakt“, který je vyvrcholení nesprávné politiky bývalého prezidenta. „Fiktivní pakt“, „pouhá politická demonstrace“, Vondráček líčí uzavření smlouvy jako něco okrajového, nevýznamného, ale vzápětí zmiňuje, že jakýkoli poválečný vliv Británie je tímto vyloučený a přenáší se na Sověty. Nevýznamný pakt by ale nemohl ovlivnit něco takového, jako rozložení sil v Evropě. „... proč Beneš uzavřel pakt o neútočení a o vzájemné pomoci se Sovětským svazem, když takový pakt přece existuje, a to z r. 1936. Odpověď je nasnadě: jednak se tento pakt ukázal, jako naprosto neživotný událostmi ze září r. 1939, kdy Sověty naznačily zcela jasně, že jim nejde o český národ, nýbrž o jejich vlastní politiku, (...). Zhroucení býv. Česko-Slovenska přišlo Sovětům v r. 1938 a 1939 velmi vhod, poněvadž doplňovalo rámeček jejich válečných cílů. (Beneš) „Poláky hned opustil, jakmile poznal, že Sikorský se ocitl v hlubokém a nepřekonatelném rozporu s Moskvou. Zatím co polští emigranti byli rozechvěni hromadnými hroby katynskými, Beneš přešel přes tuto národní tragédii polského národa s lehkým srdcem, čímž ukázal pravé ledví své politiky.“ Z článku je více než patrné, že uzavření československo-sovětského paktu bylo velmi zásadní mezinárodní událostí, která ještě zamíchá s kartami poválečné Evropy, a že je, a to především, ve velkém zájmu okupačních úřadů, což si odporuje s tím, co chtěl autor sdělit. Pokud by to bylo tak bezvýznamné a „fiktivní“, tak proč by pak autor napsal tak plamenný a rozvášněný článek o této věci na úvodní stranu listu. Je evidentní, že tady to s propagandou Vondráček přehnal. De facto dr. Beneše dehonestuje za to, že se snaží obnovit nacistickou agresí rozbité Československo, odvolávajíc se na to, že Sovětské Rusko nemyslelo na český národ, ale jednalo v zájmu své politiky, to ale není nic neobvyklého, každý stát jedná v první řadě ve svém zájmu. Celý článek je prošpikovaný hrou na city, manipulací s emocemi čtenáře a polopravdami. Na závěr článku shrnuje do několika bodů, v čem konkrétně spočívá jádro „politického omylu“ dr. Beneše. „Především je patrné, že Beneš není správně

⁸⁶ Národní politika, 17. 12. 1943, LXI/346*, s. 1.

informován o poměrech ve své vlasti, kde totiž celý národ chová hluboké obavy před bolševismem, (...). Dále neví, že český člověk si upřímně nepřeje návratu Židů, a že i skeptičtí lidé doma vykládají, že po válce se Židé vrátit nesmějí. A nyní v bolševické soustavě by Židé dokonce vládli. Dále Beneš nemá správného přehledu o německé síle a mravního odhodlání nastavit i za český národ a za jeho osud svá prsa a dáti krev svých nejlepších synů. A jako třetí nejdůležitější omyl Benešův je nutno uvést skutečnost, že nerozpoznal, že pakt je pouhým manévrem sovětské vlády, kterým má být jednak vnesen neklid mezi Čechy a jednak dáno na srozuměnou Anglii, že nemá co pohledávati tam, kde již existují smlouvy o sovětské sféře.“⁸⁷

Podobné články, protibolševické a protibenešovské vycházely i v následujících dnech, např. „Židé a bolševici si poručili a Beneš podepsal“ – „*Vystoupení v Kremle bylo mu (Benešovi) přikázáno proto, aby sváďel veřejnost malých národů ve střední a východní Evropě ke klamnému názoru, že bolševismus není už tak zlý a že netřeba se jej více obávat. Reprezentoval se tu v roli agenta s bolševismem.*“, „Benešův portrét v článku sovětského novináře“ – „*Bolševici se vždy dívali na Beneše jako na šaška měnícího každou chvíli svou roli. Posuzovali ho jako neschopného komedianta. Dnes, když Beneš uzavřel smlouvu se Stalinem, je dvojnásob zajímavé, přečíst si, co psal dříve o Benešovi sovětský tisk.*“, „Švédský komentář k nové Benešově orientaci“ – „*(...) Nynějším krokem se přímo připojil na stranu Stalinovu uvnitř evropského systému, proklamovaného třemi velikány. Sjednocení mezi Benešem a Stalinem nutno považovat, za první důkaz, že sověty pokládají východní Evropu dalekosáhlým způsobem za svou sféru.*“⁸⁸, „Slovensko odsuzuje Benešovu zradu“ – „*Samozvaný president dr. Beneš si osobuje právo jednati jménem slovenského národa.*“, „Estonsko na obranu proti bolševismu“ – „*Zbraň je jediný prostředek proti ničivému bolševismu. Proto musí ještě pevněji sevřít zbraň všechny národy, které chtějí žít ve vlastní zemi vlastním životem.*“⁸⁹, „Bolševizace jižní Itálie, Sovětská etiketa na amerických potravinách“, „Výzva k mobilisaci duchovních sil proti bolševismu“⁹⁰, „Britská vláda náhončím bolševismu, vítá Stalinův pakt s Benešem – Ultimatum Polákům“, „Nesmiřitelné protivy, Dva anglo-americké projevy o bolševismu“⁹¹, „Pravé pozadí Benešova paktu, České země slíbeny sovětské armádě jako vojenská základna“, „Nástroj sovětského imperialismu, Neutrální

⁸⁷ Národní politika, 16. 12. 1943, LXI/345***, s. 1.

⁸⁸ Lidové noviny, 15. 12. 1943, LI/344, s. 1–2.

⁸⁹ Lidové noviny, 16. 12. 1943, LI/345, s. 2.

⁹⁰ Lidové noviny, 17. 12. 1943, LI/346, s. 1–2.

⁹¹ Lidové noviny, 18. 12. 1943, LI/347, s. 1–2.

hlasy k Benešově smlouvě se sověty“, „Jak se bolševismus „smířil“ s křesťanstvím, Židovský sadismus se nezastavuje před křesťanskými hroby“ – „*Jak ve skutečnosti vypadá tento velebný návrat bolševických vrahů ke křesťanství, o tom nás poučila zpráva, že bolševici pustoší hřbitovy německých vojáků v území vyklizeném říšskou brannou mocí při plánovitém zkracování východní fronty.*“⁹², „Slovensko odmítá Beneše, Povede i nadále neúprosný boj proti bolševismu“ – „*Státní president dr. Tiso zdůraznil ve svém projevu, že slovenská ľudová strana jediná představuje slovenský národ ve smyslu politickém.*“⁹³. „Úsudky švýcarského a tureckého tisku o Benešově smlouvě. – Emigranti v Londýně sní o sovětské letecké základně ve střední Evropě. – Český národ nevydá svou vlast všanc ničícímu bolševismu.“⁹⁴

Jak je z tisku patrné, nacistická protibolševická a protibenešovská propaganda se po podpisu československo-sovětské smlouvy stupňovala. Protektorátní vláda reagovala 16. prosince 1943 vydáním vlastního protestu, ve kterém se postavila proti československo-sovětské smlouvě a současně vyslovila loajalitu Říši – „Slavnostní protest českého národa proti pokusu neodpovědných emigrantů, vydati českou domovinu bolševickému imperialismu – Český národ stojí věrně k Říši a nikdy neuzná pakt s bolševismem“ – „*Státní president dr. Emil Hácha a čeští ministři vlády Protektorátu Čechy a Morava vydali ke smlouvě, sjednané Benešem v Moskvě, toto společné prohlášení: Jménem celého českého národa vznášíme jako jeho zákonná a příslušná vláda slavnostně protest proti pokusu neodpovědných emigrantů vydati naši domovinu bolševickému imperialismu. Český národ a jeho vláda paměťivý svého evropského závazku nikdy neuznají pakt s bolševismem, nýbrž budou vždy všemi silami bojovat proti zradě českých zemí bolševismu. Stojíme věrně k Říši, jejíž branná moc dnes jediná zaručuje záchranu evropských národů a jejich kultury.*“⁹⁵ V Národní politice také vyšlo stejné prohlášení vlády – „Protest proti Benešovu paktu s Moskvou“, „Stojíme věrně k Říši“.⁹⁶ Tyto zprávy neopomněly okomentovat snad žádné noviny. Stejně jako Provolání České ligy proti bolševismu. Tisk věnoval pozornost založení České ligy proti bolševismu, kdy se v tisku objevila „výzva vedoucích osobností všech oborů českého veřejného života ke vstupu do jednotné evropské fronty proti bolševismu“ – „*Kdo nejde proti bolševismu, jde proti Evropě a ohrožuje svou*

⁹² Lidové noviny, 19. 12. 1943, LI/348, s. 1–2.

⁹³ Lidové noviny, 20. 12. 1943, LI/349, s. 2.

⁹⁴ Národní politika, LXI/348**, s. 1.

⁹⁵ Lidové noviny, 17. 12. 1943, LI/346, s. 1.

⁹⁶ Národní politika, 17. 12. 1943, LXI/346*, s. 1.; Národní politika, 18. 12. 1943, LXI/347****, s. 1.

domovinu“.⁹⁷ „Všichni do šiku proti bolševismu! – Provolání České ligy proti bolševismu k českému národu“ – „Čechové! (...) Paměťtí svého evropského závazku, nikdy neuznáme pakt s bolševismem, nýbrž budeme vždy a všemi silami bojovat proti zaprodání českých zemí bolševismu. Spolu se svým státním prezidentem a se svou vládou stojíme věrně k Říši, jejíž branná moc dnes jediná zaručuje záchranu evropských národů a jejich kultury.“ „Pod dojmem tohoto slavnostního protestu našeho státního presidenta a protektorátní vlády a pod dojmem velkolepé manifestace české mládeže v Praze dne 15. prosince 1943, kde byly rovněž mohutně odmítnuty pokusy samozvanců v cizině o zašantročení českých zemí a lidí do rukou bolševismu, rozhodli jsme se bez ohledu na dřívější politickou příslušnost a na názorové rozdíly založit Českou ligu proti bolševismu.“ Bylo oznámeno, že se liga definitivně ustaví koncem ledna 1944, do té doby pracoval přípravný výbor (dr. Karel Cuc, dr. Rudolf Dominik, Jos. V. Grund, Otakar Havlík, dr. Miloslav Hýsek, Karel Chalupa, Bohuslav Kalál, dr. Tomáš Krejčí, Vladimír Krychtálek, Karel Röhlich, Robert Rychtrmoc, dr. František Teuner, Hugo Tuskány, Karel Veit, Karel Werner, František Zmeškal).⁹⁸ Česká liga proti bolševismu byla založena v Praze na popud německého státního ministra Karla Hermanna Franka 23. ledna 1944, původně jako reakce na uzavření československo-sovětské smlouvy. Do čela ligy byl postaven prof. Josef Drachovský. Cílem bylo šířit protisovětskou propagandu (tiskem, organizováním různých shromáždění, přednášek apod.). Liga vydávala tiskoviny, jako například časopis *Denní korespondence*. Nejznámější byl již zmíněný plakát, *Zachvátí-li tě, zahyneš!*.⁹⁹

Jan Scheinost ve svém článku události shrnul a prohlásil, že „Celý český národ je za jedno.“ – „*Pokus londýnských emigrantů udělat z naší země předmostí bolševismu ve střední Evropě a výpadní bránu Sovětů proti ostatnímu západu, jak to lstivě a záměrně připravuje moskevská smlouva, narazil na tlak vášnivý odpor celého českého národa, že právem možno mluvit o živelném a dlouho už nevídaném projevu naší národní jednomyslnosti. Promluvil státní president se svou vládou, promluvila česká mládež, své slovo pronesli i zakladatelé nové České ligy proti bolševismu, představující všechny čelné složky našeho národního života...*“¹⁰⁰

Na tiskové konferenci 13. prosince 1943 bylo několikrát zmíněno, že osoba prezidenta Beneše se má v novinách objevovat, co nejméně, ideálně vůbec, což se

⁹⁷ Lidové noviny, 18. 12. 1943, LI/347, s. 1.

⁹⁸ Národní politika, 18. 12. 1943, LXI/347*, s. 1.; Národní politika, 19. 12. 1943, LXI/348****, s. 1.

⁹⁹ JEDLIČKOVÁ, s. 88.

¹⁰⁰ Národní politika, 19. 12. 1943, LXI/348****, s. 1.

očividně příliš nedodržovalo. Dne 11. ledna 1944 na to Ctibor Melč hned z kraje porady redaktory upozornil: „ (...) jméno Beneš třeba posunouti do pozadí. Tento pokyn není dosud přesně dodržován; Benešovo jméno se vyskytuje v novinářských úvahách ještě příliš často. Od toho třeba upustiti, neboť Beneš nestojí za to, abychom se s ním zabývali. Doporučuji Vám, abyste napříště ve všech úvahách k uzavření moskevské smlouvy a ve všech statích, pojednávajících o osudu, který by tato smlouva střední Evropě přivodila, nechali jméno Benešovo stranou nebo abyste se o něm zmínili případně nanejvýše jednou, jinak ale mluvte pouze o emigrantské vládě v Londýně nebo podobně.“¹⁰¹

S příchodem Vánoc došlo k útlumu protibolševické kampaně a celkově se pokud možno upustilo od politických témat. Na tiskové poradě, poslední v roce 1943, která se konala 21. prosince 1943, Wolf oznámil, „že Vánoce a Nový rok jsou přede dveřmi, čímž zájem obyvatelstva o věci politické poněkud ochabuje. Tento stav není právě nezdravý a proto bylo zařízeno, že protibolševická akce se během tohoto týdne v určitém smyslu přitlumí.“ Bylo oznámeno založení České ligy proti bolševismu, dle Wolfa, vyvolala výzva nabádající ke vstupu do ligy takový ohlas, že se prý „dvěře k Wernerově pracovně netrhly“. Protibolševická propaganda se zase naplno rozběhla po oficiálním ustavení České ligy proti bolševismu 23. ledna 1944. Konference shrnula na závěr události roku 1943, byl zvýrazněn především výrok Josepha Goebbelse, „že zárukou budoucího vítězství je houževnatá vytrvalost“. Wolf dále varoval, „aby nebyl kladen příliš velký důraz na věci mírové a neaktuální, aby nedošlo ke chvalo zpěvům na vánočního kapra ap. Takových věcí třeba se vyvarovati.“ Zmínka o československo-sovětské smlouvě se objevuje ale také na této poradě: „V souvislosti s uzavřením smlouvy v Moskvě máme po ruce projev časopisu „New Statesman“, že sovětský vliv bude ve východní a střední Evropě v převaze. Směrodatný anglický časopis nemluví tedy již pouze o Evropě východní, nýbrž i o Evropě střední. Jeho vývody podtrhují jenom naše konstatování, jak dalece pokročila zrada spojenců a jejich nohsledů na Evropě.“ Wolf pokračoval, co se týče Polska, jako třetí straně, které je dle smlouvy umožněno se k paktu připojit, panoval názor takový, že smlouva vnesla mezi polskou emigraci zmatek. Navenek prý všichni nadšeně souhlasí, ale na druhou stranu vědí, že jim to jako základna budoucího Polska nestačí. „Je to důkaz, jak citlivá reakce nastává kromě

¹⁰¹ GEBHART, Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. Edice tiskových konferencí z let 1939–1945 (CD-ROM), Mimořádná porada šéfredaktorů českého denního tisku dne 11. ledna 1944.

*Beneše na sovětský imperialismus u všech, které bolševici považují za budoucí partnery.*¹⁰² Ve stejný den, 21. prosince 1943 se v pražském Pressklubu konala přednáška štábního vedoucího Sündermanna, který zde hovořil o politických událostech roku 1943: „*V Evropě „spojenci“ na Stalina nestačí. Není pádnějšího důkazu politické nemohoucnosti Anglie v Evropě nad osud, který stihl polskou a Jugoslávskou emigrantskou vládu, (...). Anglie pozbyla prostě práva politického rozhodování v Evropě a ocitla se v úplné závislosti na Moskvě.*“ Dále zmínil také nejnovější informace kolem dr. Beneše, který je dle článku „*Říše bojuje v zájmu celé Evropy*“, jen „*pouhou figurkou na britsko-sovětské šachovnici. Je opravdu štěstím pro český národ, že někdejší smlouva Benešova s Moskvou z r. 1935 nevedla ke skutečným vojenským důsledkům. Znovu se nyní ukázalo, jak Moskva směřuje k tomu, aby si z českomoravských zemí připravila jakousi mateřskou letadlovou loď v srdci Evropy. (...) Přes nejkřutější zkoušky zůstal německý národ silný a dokázal, že je možno mu důvěřovat. Nacionálnímu socialismu nešlo nikdy o panování, nýbrž o vedení.*“¹⁰³

Den před Vánoci vyšel článek „*Beneš se ničemu nepřiučil*“, který pocházel od Prager Zeitungsdienst, a píše se v něm: „*Beneš jak známo, předstírá, že bojuje za svobodu a znovuzřízení státní samostatnosti českého národa. Znovuzřízení českého státu si představuje jen na staré základně / nepřátelství a odporu proti Německé říši a aby dosáhl tohoto cíle, je rozhodnut použít jakékoliv pomoci cizích států, i Sovětského svazu. Jeho politický koncept je tedy týž, jaký měl již v první světové válce a který se v roce 1938 zhroutil za dramatických průvodních jevů. Beneš se ničemu nepřiučil, věří s nepoučitelností zastaralého diplomata, že světové dějiny se opakují, aniž by chápal a mohl posoudit nové síly a idee, které zatím nabyly účinnosti.*“¹⁰⁴

František Zelenka napsal článek „*Moskevské bajky*“, „... *Nám jest jasno, že bolševismus jest nemožný bez atheismu a že této zásadě se nemůže zpronevřit žádný bolševický vládce, neboť by se zpronevřil sám sobě. Proto povídání o novém náboženském životě v SSSR jest a zůstane pouhou propagační bajkou. Právě takovou bajkou jest povídání o vlastenectví. (...) A když si přečteme v katechismu komunistických škol anglických větu „nebudeš vlastencem, neboť vlastenec jest mezinárodní ničema“*, pak pochopíme i tuto bajku, v níž se Stalin převléká do

¹⁰² GEBHART, Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. Edice tiskových konferencí z let 1939–1945 (CD-ROM), Řádná tisková porada šéfredaktorů českého denního tisku dne 21. prosince 1943.

¹⁰³ Národní politika, 23. 12. 1943, LXI/352****, s. 1.

¹⁰⁴ Lidový deník, 23. 12. 1943, XXX/301**, s. 1.

vlasteneckého roucha. A konečně třetí bajkou moskevskou jest, že bolševismus jest nejpokrokovější demokracií světa. Tj. bajka nejveselejší. V zemi nejhrubší nesvobody, nejpustšího otroctví, nejdůslednější despotie chce ještě někoho vidět nějakou svobodu, již každá demokracie má vždy plná ústa? Rudé právo dne 23. září 1927 oslavuje Stalinovo heslo „svobodu máme jen pro sebe“ a to heslo platí ovšem i v roce 1943.“¹⁰⁵

J. F. Vondráček vydal článek „Klid českých vánoč.“ – „A tyto vánoce také přinesly jistotu, že nikdy bude-li Evropa svorná, nedojde k tomu, aby ona ruka, černá ruka, opatřená symboly kladiva a srpů, sáhla na samu podstatu kulturního života evropských národů. Na východě, kde se i na Štědrý večer vznášely k obloze sloupy ohně a duněla palba, stojí onen ocelový štít, který zabránil, aby se české země staly spáleništěm a jevištěm bezbožeckých hrůz. Nekonečné oběti života, které přinášejí nejlepší synové evropské země, byly záštitou vánočního míru, českých žen a dětí, jimž především hrozí zkáza.“¹⁰⁶

Ohlas československo-sovětské smlouvy z prosince 1943 byl v protektorátní společnosti a řízeném tisku velice výrazný. Legální český tisk v protektorátu korigovaly a cenzurovaly okupační instituce pod bezprostředním vlivem nacistů. Největší reakcí na uzavření československo-sovětské smlouvy v prosinci 1943 bylo založení České ligy proti bolševismu, která se stala nositelkou protektorátní propagandy následně až do konce války.

¹⁰⁵ Národní politika, 24. 12. 1943, LXI/353****, s. 1.; V Rudém právu z 23. září 1927 se žádné „oslavování Stalinova hesla neobjevuje. Rudé právo, 23. září 1927, VIII/30.

¹⁰⁶ Národní politika, 28. 12. 1943, LXI/356**, s. 1.

3 Československo-sovětská smlouva a její prezentace ve slovenském legálním tisku

3.1 Řízení legálního slovenského tisku

Slovenská republika a její mocensko-politický aparát se opíral především o morální autoritu Jozefa Tisa¹⁰⁷, který v roce 1943 stupňoval svou moc a prostřednictvím Úřadu propagandy nastolil masivní ideologickou propagandu. Obyvatelé Slovenska byli nadále ujišťováni, nejen o oprávněnosti odvěkových nároků na vlastní národní svobodu a samostatnost, ale především byla vyzdvihována síla slovenského národa, Slovenské republiky a vlády. Nejvíce byla propaganda režimu, stejně jako na území Protektorátu Čechy a Morava, šířena pomocí médií, především novinami a rozhlasem. Docházelo k vědomému potlačování svobody slova, ovlivňování veřejného mínění a k záměrné manipulaci s veřejností. Slovenský stát se musel ve všech oblastech hospodářského, politického a kulturního života podřídit nacistickému Německu. Tato podřízenost Slovenska Říši se výrazně projevovala v žurnalistice.¹⁰⁸

Úřad propagandy, v čele s Alexandrem „Šaňo“ Machem, kterého vystřídal Karel Murgaš a po něm Tido J. Gašpar, navenek podléhal předsednictvu slovenské vlády, ve skutečnosti se ale musel podřizovat příkazům, tzv. *beratéra*. Jednalo se o pracovníka německého velvyslanectví v Bratislavě, o představitele nacistického Německa, který plnil funkci poradce ve vládě, v ministerstvech, nebo v jiných úřadech státní správy. Na Slovensko byli vysíláni buď z iniciativy německých úřadů, nebo na žádost slovenských představitelů, kde se nejaktivněji angažovali radikálové Vojtěch Tuka a Alexandr Mach. První němečtí poradci přišli na Slovensko už v druhé polovině roku 1938 a poslední odešli až s vypuknutím Slovenského národního povstání, kdy je nahradila přímá moc německých okupačních sil. Jejich úkolem bylo dohlížet a zabezpečit nacifikaci

¹⁰⁷ Jozef Tiso (13. října 1887 – 18. dubna 1947) byl římskokatolický kněz. Kněžskou službu vykonával v Bánovicích nad Bebravou, a to i jako prezident první Slovenské republiky. Během první světové války byl polním kurátorem (kaplanem), poté ředitelem kněžského semináře. V nově vzniklém Československu zasedal jako poslanec Národního shromáždění, v letech 1927 – 1929 působil jako ministr zdravotnictví. Prosazoval slovenský autonomní program. V roce 1938 se stal předsedou autonomní slovenské vlády, V roce 1939 se stal prvním a jediným prezidentem první Slovenské republiky. O roku 1942 měl oficiální titul *Vodca a prezident*. Je mu nejvíce vyčítáno, že jako prezident nezabránil deportaci cca 58 000 Židů ze Slovenska do vyhlazovacích táborů. Na konci války utekla celá vláda do Rakouska, byli zatčeni a deportováni do Československa. Tiso byl v roce 1947 odsouzen k trestu smrti. Byla podána žádost o milost, ale hlasování skončilo nerozhodně, takže prezident Beneš milost neudělil a Tiso byl 3. dubna 1945 popraven. ĐURICA, Milan, *Jozef Tiso – Slovenský kňaz a státník, I., 1887 – 1939*, Martin 1992.

¹⁰⁸ ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica, *Spojenecká zmluva medzi ČSR a ZSSR – cesta k potupe a porobe, cesta k slobode a nezávislosti, Dva rozdielne postoje Slovákov k mluve*. In.: GEBHART, Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava, s. 93–94.

slovenského státu, aby Slováci, co nejvíce přispívali německému válečnému úsilí, dohlíželi na plnění směrnic, úkolů a cílů propagandy.¹⁰⁹ Úřadu propagandy přímo podléhala i Slovenské tiskové kanceláři (STK), která vznikla z bratislavské pobočky Československé tiskové kanceláře (ČTK). Slovenská tisková kancelář přebírala zahraniční zpravodajství z německé agentury Deutsche Nachrichten Büro (DNB). Podle německého vzoru suplovala tato agentura i cenzurní orgán. Vydávala hospodářské, politické a kulturní zprávy ze Slovenska psané v němčině, angličtině, francouzštině, italštině, polštině a chorvatštině. Výsadní postavení mělo německé oddělení STK, které vykonávalo cenzuru všech zahraničněpolitických zpráv, i těch zpráv, které vydávalo STK ze Slovenska pro zahraničí. V červnu 1940 vznikla Katolická tisková kancelář (KTK), což byla zpravodajská agentura, která dohlížela na to, aby v médiích nebyly narušovány zájmy politického katolicismu. Vedoucí úřadu propagandy Tido J. Gašpar zavedl 23. června 1941 předběžnou cenzuru, kterou vykonávalo 15. oddělení Ministerstva vnitra a Ústředí státní bezpečnosti (ÚŠB). Sám tehdy vypracoval tiskové pokyny, které stejně jako v případě protektorátu, měly přímý vliv na řízení legálního tisku, a určovaly, jak je třeba zkreslovat skutečnost, falšovat informace a správně manipulovat čtenáře. Noviny a časopisy musely povinně publikovat úřední zprávy vydávané Slovenskou tiskovou kanceláři. Jednalo se převážně o přejímané zprávy z německé zpravodajské agentury *Deutsche Nachrichten Büro*. Úřad propagandy také vydával cyklostylovaný týdeník *Aktuality – Časovosti*, ze kterého museli redaktoři otiskovat články napsané v duchu oficiální ľudácké propagandy.¹¹⁰

Němečtí poradci odevzdávali denně vedoucímu Úřadu propagandy směrnice (*Tagesparole*), dle kterých se musely řídit všechny sdělovací prostředky na Slovensku. Nadřízeným německých poradců byl Wolfgang von Mühlberg. Obsah slovenského tisku nepřímo udával také věstník vydávaný německým velvyslanectvím v Bratislavě *Deutsche Pressbriefe aus der Slowakei*. Jednalo se o články, které už prošly přísnou cenzurou a musely být otiskovány v doslovném znění a stanoveném rozsahu. Od roku 1940 spadala cenzura pod Ústřednu státní bezpečnosti (ÚSB). Vlivem vojenských neúspěchů Německa na východní frontě v roce 1943 došlo na Slovensku ke sjednocení a zpřísnění cenzury. V září 1943 byla proto zřízena Ústřední cenzurní komise při Ministerstvu spravedlnosti, pod kterou spadala cenzura veškerého kulturního odvětví

¹⁰⁹ GRONSKÝ, Ján, *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I, 1914–1945*, Praha 2005, s. 485.

¹¹⁰ RUTTKAY, Fraňo, *Slovenský život a žurnalistika*, Martin 1987, s. 175–176.; BERÁNKOVÁ, III. *Díl*, s. 246–249.

v zemi, také listovní tajemství oficiálně neexistovalo. Následující rok přešla Ústřední cenzurní komise pod Ministerstvo národní obrany, čímž se měla ještě více zpřísnit už tak dost přísná cenzura.¹¹¹

Dne 11. září 1940 byl založen Zváz novinářov na Slovensku, který měl od roku 1942 svou pobočku v Žilině. V roce 1944 byl svaz zrušen a podle vzoru nacistických novinářských komor vznikla tzv. Tisková komora podřízená Ministerstvu vnitra. Předsedou Tiskové komory se stal šéfredaktor *Slováka* Aladár Kočiš.¹¹²

Novinářským centrem byla Bratislava, sídlila zde Slovenská tisková kancelář a Slovenský rozhlas. Prioritní postavení ve slovenském tisku měl ústřední list Hlinkovy slovenské ľudové strany *Slovák* a list Hlinkových gard *Gardista*. V roce 1943 se nejvíce psalo o vojenské situaci, konkrétně byly vyzdvihovány německé obranné úspěchy a stabilizování východní fronty a o politice, především o sporech mezi spojenci, ale také o situaci v ostatních státech. Níže uvedené články, zprávy a komentáře, určené slovenským čtenářům de facto definovaly oficiální postoj ľudáckých politiků k podpisu československo-sovětské smlouvy z prosince 1943 a dalším důležitým politickým událostem poslední čtvrtiny roku 1943. Diplomaté, kteří dostávali nejvíce prostoru ve *Slovákovi*, s ohledem na československo-sovětskou smlouvu byli chargé d'affaires v Bernu Jozef Kirschbaum, mimořádný vyslanec v Bukurešti Ivan Milecz a především generální konzul ve Stockholmu Bohumil Pisko.¹¹³

3.1.1 Slovák

Slovák byl ústřední tiskový orgán Hlinkovy slovenské ľudové strany. Vycházet začal 16. ledna 1919 v Ružomberoku v knihtiskárně *Lev*, kterou během první světové války koupil zakladatel listu Andrej Hlinka. Jozef Tiso se 6. ledna 1924 stal hlavním spolupracovníkem, tehdy ještě týdeníku *Slovák*. List vycházel v nákladu 20 000 výtisků a měl tyto rubriky: Denné zvesti, Kultúrna politika, Národný hospodár a Šport. Pod stejným názvem *Slovák* vycházely další noviny třikrát týdně, a od 1. února 1920 denně, kromě pondělí. V březnu 1922 se redakce přemístila do Bratislavy, kde *Slovák* vycházel až do konce druhé světové války. Deník byl financován vydavatelstvím *Lev*, ale také z peněžních darů. V letech 1928–1931 měl list přílohu pro ženy, která se nazývala *Slovenka*. *Slovák* byl pro své reakční protičeskoslovenské postoje, po Pribinových

¹¹¹ RUTTKAY, s. 176–177.

¹¹² Tamtéž.; BERÁNKOVÁ, III. Díl, s. 248.

¹¹³ ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica, *Spojenecká zmluva medzi ČSR a ZSSR – cesta k potupe a porobe, cesta k slobode a nezávislosti, Dva rozdielne postoje Slovákov k mluve*. In.: GEBHART, Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava, s. 93–95.

oslavách v Nitře roku 1933 zastaven. Obnoven byl až roku 1934 pod vedením Karola Sidora, tehdejšího člena předsednictva Hlinkovy slovenské ľudové strany. Po sloučení Hlinkovy slovenské lidové strany s ostatními politickými stranami v říjnu 1938 „koupila“ nově vytvořená strana slovenské národní jednoty tiskárnu koncernu *Novina* v Bratislavě a založila zde moderní tiskárnu *Andrej*. Vedení Hlinkovy slovenské lidové strany věnovalo mnoho finančních prostředků na zvyšování účinnosti své propagandy a zasadila se o to, aby v každém větším městě měla své zpravodaje. Po Mnichovu vycházel současně se Slovákem i Slováč-Týždenník obsahující výběr článků z denního vydání (byl určen především venkovským čtenářům, u kterých se předpokládalo, že si nekupují denní tisk) a Slováč-Pondelník, jehož hlavním zaměřením bylo sportovní zpravodajství. Od roku 1943 *Slovák* obsahoval přílohu *Naším deťom*. Zodpovědným redaktorem *Slováka* byl Aladár Kočiš a od 2. února 1941 Jozef Paučo.¹¹⁴

3.1.2 Gardista

Gardista byl politický týdeník Hlinkovy gardy. Začal vycházet 16. ledna 1939, naposledy vyšel 5. dubna 1945. Od 1. listopadu 1940 byl vydáván jako deník. Od 14. října 1941 se tiskl v Žilině v bývalé tiskárně *Melantrich*, kterou ľudáci zabavili slovenským agrárikům. Jeho redakce ale zůstala i nadále v Bratislavě. *Gardista* vycházel denně kromě pondělí, na osmi stranách, a jeho náklad byl 15 000–20 000 výtisků. Šéfredaktorem Gardisty byl spisovatel Milo Urban. Odpovědnými redaktory byli hlavní velitelé Hlinkovy gardy Otomar Kubala, Karol Murgaš a po nich Ladislav Hohoš, Rudolf Stráženeč a F. Galan. Vedle politického zpravodajství a organizačních zpráv Hlinkovy gardy v něm vycházely náboženské příspěvky, úvahy, divadelní a literární recenze, články z oblasti sociálního a hospodářského života. Obsahoval také rubriky Film, Filatelia, Šport a inzertní přílohu Malý oznamovateľ. Z periodik Hlinkovy slovenské ľudové strany byl *Gardista* nejreakčnější a nejúčinnější.¹¹⁵

3.2 Prezentace československo-sovětské smlouvy ve slovenském legálním tisku

Také ve slovenském legálním tisku vycházely články zabývající se moskevskou konferencí ministrů zahraničí, konané 18. října 1943. Slováč informoval o základních bodech konference, komentáře byly zaměřené především na rozpory uvnitř spojeneckého tábora. Otázkou rozšíření sovětských hranic směrem na západ se noviny

¹¹⁴ BERÁNKOVÁ, III. Díl, s. 189–193, 212–214.; RUTTKAY, s. 178–179.

¹¹⁵ RUTTKAY, s. 180.; BERÁNKOVÁ, s. 249.

pochopiteľne nezabývaly. Ještě před zahájením moskevské konference vyšel ve Slovákovi článok s názvom: „*Tajomné mlčanie Moskvy, Obavy Anglicka a USA pred konferenciou troch mocností – Moskva proti konkretizovaniu svojich cieľov*“, ktorý podotýka, že ješte nebylo vydáno oficiální vyjádření, týkající se času budoucí konference, nebyl znám ani postoj a záměry Sovětského svazu.¹¹⁶ V Gardistovi, vyšel článok v podobném duchu: „*Čo chce Stalin od svojich spojencov? Anglosasi budú mať ťažké položenie na moskovskej konferencii*“ – „*Z bývalých nemecko-ruských rokovaní možno vyvodzovať, že uvedené sovietske požiadavky budú prednesené v dvojmyselnej forme, ktorá má Angličanom a Severoameričanom uľahčiť schválenie, potom však budú rozšírené podľa mocenského rozpätia Sovietov a v ich smysle. Práve tak, ako pri nemecko-ruských rokovaniach za prítomnosti Ribbentropa v r. 1939 v Moskve o baltských štátoch.*“¹¹⁷ Dva dny po zahájení konference bylo na titulní straně Slováka: „*V utorok popoludni začala sa moskevská konferencia, Eden a Hull v pondelok prišli do Moskvy – Otázka druhého frontu v popredí – Problém hraníc SSSR – Cordell Hull sa môže vyhovárať*“, zde je vhodné vyzdvihnout komentář „*Hull bez plnej moci*“, který naráží na výše zmíněné, a sice na nepřipravenost a nevybavenost delegace Spojených států na moskevské konferenci. Americký ministr zahraničí neměl v Moskvě pravomoc jednat jménem vlády Spojených států, což ale údajně Američané pokládali za výhodu, protože se Hull „*může vždy odvolávat na to, že bez senátu prakticky nemůže nič robiť.*“¹¹⁸ V Gardistovi titulní strana vypadala mnohem radikálněji: „*Zradili Europu, Zástupcovia anglosaských mocností minister Eden a Cordell Hull sú už v Moskve – Moskovská konferencia začala*“ – „*V tejto súvislosti zaznamenávajú stále ďalšie odstupovanie Anglo-američanov od zásad atlantickej charty a zriekanie sa sľubov starých garancí a spojenectiev.*“¹¹⁹ V článku „*Moskva nedovolí, aby se západní spojenci miešali do jej záujmov*“ se píše mimo jiné, co všechno Británie odsouhlasila na konferenci v Moskvě, „*(...) pomer Sovietskeho svazu k Fínsku, baltickým štátom, Poľsku a Rumunsku určí Moskva sama a vôbec nedovolí, aby západné mocnosti sa miešaly do tohto pomeru. Ďalšie požadavky soviетov sa týkajú Dardanel a koridoru k Stredozemnému moru. Rumunsko, Bulharsko a časti Grécka majú byť bezprostredne pripojené k Sovietskej únii, v Jugoslávii má byť dosadená ruská vláda. Ba co viac, Stalin údajne žiada, aby Irán až k Perzskému zálivu sa stal sovietskou záujmovou oblasťou a*

¹¹⁶ Slovák, 10. 10. 1943, XXV/233, s. 1.

¹¹⁷ Gardista, 10. 10. 1943, IV/234, s. 1.

¹¹⁸ Slovák, 20. 10. 1943, XXV/241, s. 1.

¹¹⁹ Gardista, 20. 10. 1943, IV/242, s. 1.

aby anglické oddiely obsadily krajinu.“¹²⁰ Veškerá periodika pod vlivem nacistického Německa, jak na Slovensku, tak v protektorátu, psala o hanebné zradě a výsledné komuniké konference popisovala, jako dokument, který dokazuje nepřátelské plány proti Evropě. Na Slovensku vycházely články jako: „Stalinov triumf, Obsah moskevskej konferencie v Berlíne nepřekvapil, Propagandistický bluff Moskvy“¹²¹, nebo „Komuniké o moskevských poradách, Spojenci chcú „oslobotit“ Rakúsko a „zdemokratizovat“ Taliansko“¹²².

Takto reagoval slovenský tisk na projev prezidenta Beneše při příležitosti výročí založení Československa: „Po prečítaní jeho reči má človek dojem, že sa pán exprezident Beneš nachodí ďaleko na mesiaci a je v akejsi extáze. Robiť si už teraz plány o založení Československej republiky, ktorá ešte len nedávno tak smutne zlyhala, a chcieť s ňou dobyť odrazu Berlín, Drážďany a Mnichov, (...). My sa s Benešom nemienime vážne zaoberať. (...) Slováci majú svoj štát, ktorý sa v celom svete dopracoval uznania, iste aj na strane nepriateľov, a majú svoju slovenskú armádu. Spolu so svojími spojencami sa vedia vždy dobre a všade ubrániť takým pochybným samospasiteľom, ako je Beneš.“¹²³

Na konci října 1943 informoval *Slovák* o přípravě další, pro Slovensko mnohem důležitější, konference mezi hlavními představiteli spojeneckého bloku: „Ešte tohto roku môže sa uskutočniť konferencia Stalin-Roosevelt-Churchill, Moskevská konferencia sa skončí pred určeným termínom dvoch týždňov – Eden odovzdal Stalinovi Churchillov list, Snaha Anglicka o separátne dohody s SSSR“ – „(...) *Veľká Británia sa chce pokúsiť zaistiť si určité osobité dohody so sovietskimi, na ktorých sa USA nemajú zúčastniť.*“¹²⁴ Spekulovalo se, že moskevská konference měla být jakýsi předvoj konference v Teheránu. „*V súvislosti s týmito zprávami o plánovanej konferenci troch hláv spojeneckých štátov vynoruje sa presvedčenie, že táto konferencia má byť akýmsi dozvukom nedávnych moskevských rokovaní. Je totiž viac ako pravdepodobné, že na moskevskej konferencii najdôležitejšie otázky boly iba dotknuté, nie však vyriešené.*“¹²⁵ Slovenská verejnosť nebyla príliš informovaná o aktivitách predstaviteľů československého exilu, a tím pádem jí zpráva o chystané konferenci nijak nevyvedla z míry. O teheránské konferenci velké trojky, na jejímž programu bylo především

¹²⁰ *Slovák*, 30. 10. 1943, XXV/250, s. 2.

¹²¹ *Gardista*, 3. 11. 1943, IV/253, s. 1.

¹²² *Slovák*, 3. 11. 1943, XXV/252, s. 1.

¹²³ *Gardista*, 30. 10. 1943, IV/251, s. 1.

¹²⁴ *Slovák*, 24. 10. 1943, XXV/245, s. 3.

¹²⁵ *Slovák*, 9. 11. 1943, XXV/257, s. 1.

poválečné uspořádání střední a východní Evropy, se slovenští čtenáři mohli dozvědět až v den ukončení konference 1. prosince 1943 z článku „Schôdzka troch v Teheráne? Roosevelt a Churchill na cestě za Stalinom – Čankajšek v Iráne“.¹²⁶ Dále vycházely články převzaté z různých zahraničních zdrojů, které obsahovaly řadu chybných údajů, například, že se jednalo o konferenci čtyř, nebo že Stalina doprovázel Beneš.¹²⁷ O několik dní později vyšel článek „Tak predsa v Teheráne“ s podtitulem „Moskevský rozhlas potvrdil konferenci v Teheráne, Tureckí štátnici sa radia“, Na konci článku byla ocitovaný článek Völkischer Beobachter „Was das Moskau-Kommunique wohlweislich verschweigt“¹²⁸ o „schôdzke Stalin–Roosevet–Churchill“ – „*Ide im výlučne o to, aby národy Europy a východnej Ázie pomýlily predstieraným presvedčením o víťazstve a aby hrubým vyhrážaním a vábením odvrátili pozornosť od toho, že nevedia nájsť prostriedky na zaistenie vojenského víťazstva. To, čo nevedeli docieliť vzdušní gangsteri plutokracií ani sovietsky “kanonenfuter”, majú teraz vyhrať židovské trúby z Jericha.*“¹²⁹ Dále ve stejný den vyšel podobný článek „K teheranskej konferencii“ v Gardisotvi: „*Moskevský rozhlas porušil mlčanie protivnej strany oznámením, že Stalin, Roosevelt a Churchill sa sišli v Teheráne (...). V Teherane chystajú ultimátum Nemecku, ktoré bude sprevádzané vyhrážkami obrovského leteckého teroru a hrozby vojenskými operáciami nesmiernych rozmerov. Predčasné uverejnenie takých plánov zrejme trochu zarazilo dych spojencom, takže musia komuniké ešte pilovať, čím sa vysvetľuje oneskorenie jeho uverejnenia.*“¹³⁰ Další souvislosti a podrobnosti ohledně teheránské konference se obyvatelé Slovenska dozvídali postupně, například z článků: „Stalin nebol v Teheráne nadarmo, Komuniké o teheránskej konferencii uverejnia po činoch“¹³¹, „Teheránské komuniké vyvolalo v Londýne sklamanie, Reakcia v USA, Švédská tlač: Osud baltských štátov neistý, Domei: Diplomatické víťazstvo Stalinovo, Dolná snemovňa o Teherane“¹³², „Na teheránskej konferencii Stalin zvíťazil, V komuniké chýba zmienka o výzve na nemecký národ – USA čakajú už len činy“¹³³.

Zmínka o cestě Edvarda Beneše do Moskvy se objevila ve slovenském tisku 24. listopadu 1943 pod názvem: „Beneš prišiel do Moskvy“, s podtitulem: „Má byť

¹²⁶ Slovák, 1. 12. 1943, XXV/276, s. 1.

¹²⁷ Slovák, 3. 12. 1943, XXV/278, s. 1.

¹²⁸ Völkischer Beobachter, 4. 12. 1943, LVI/308, s. 2.

¹²⁹ Slovák, 5. 12. 1943, XXV/280, s. 2.

¹³⁰ Gardista, 5. 12. 1943, IV/281, s. 2.

¹³¹ Slovák, 7. 12. 1943, XXV/281, s. 4.

¹³² Gardista, 8. 12. 1943, IV/283, s. 2.

¹³³ Slovák, 8. 12. 1943, XXV/282, s. 1.

sprostředkovatelom medzi ostatnými emigrantmi“. Článek pochází z *The Daily Telegraph* a správně je v něm uvedeno, že Beneš jel do Moskvy uzavřít se Sovětským svazem alianční smlouvu na 20 let, a že budou mít další státy možnost se ke smlouvě připojit. „*Tým sa má vyřadit opozícia proti východoeuropskej federácii malých štátov. Zdá sa, že Moskve sa podarilo dostať od Anglosasov miesto pôvodne zamýšľaných federatívnych plánov prísľub priamych paktov s malými štátmi, ktorý prísľub by bol prvým krokom k bolševizácii Europy.*“ Tato zpráva je téměř shodná s dnešními hodnotami dopadu uzavření československo-sovětské smlouvy. Od zveřejnění této zprávy, se na Slovensku spustila kampaň proti dr. Benešovi a dvacetiletému trvání Československa, kdy byl celý tento systém obviňován z poroby slovenského národa, z nedodržení státoprávních nároků, které byly Slovákům garantovány už Clevelandskou dohodou v roce 1915.¹³⁴ Dalším neméně důležitým bodem byla stejně jako v protektorátu protibolševická propaganda. „Trvalý odpor proti Benešovi, Beneš ztratil úplně Dôveru Slovákov – Hlasy americko-slovenskej tlače o “brilantnom štátníkovi”, “Beneš vraj “sľúbil” Slovákom autonomiu v rôznych prejavoch, ale chyba je vraj tá, že o týchto jeho “sľuboch” sa nevie viac, lebo neboly viac propagované. (...) Beneš nebude vítaný návštevník ani vo Washingtone, ani v Moskve.“ (...) Beneš teda podrezáva konár, na ktorom sedí. A kopte ešte väčšín priepasť medzi Poliakmi a Čechmi. (...) Čo si myslia, ako dlho bude možno tajiť pred medzinárodnou verejnosťou, že najlepší vzorom fašistickej organizácie je tá slávna vláda „in exile” v Londýne, ktorá demokratickými frázami zakrýva svoju pravú „fírerskú” tvár?“¹³⁵

„Päť bodov česko-sovietskeho paktu, Pri podpísaní paktu bude Beneš prítomný iba ako svedok“, v tomto článku je uveden obsah československo-sovětské smlouvy v pěti bodech. Dále je vyzdviženo, že smlouvu za Československo podepíše velvyslanec Zdeněk Fierlinger a Beneš bude přítomen „pouze jako svědek“.¹³⁶ Jedna a ta samá skutečnost může vyzníti zcela odlišně, když ji podáme jiným způsobem, např.: Československo-sovětská smlouva byla uzavřena 12. prosince 1943, za přítomnosti prezidenta Beneše a v čele s J. V. Stalinem ji podepsali československý velvyslanec v Sovětském svazu Zdeněk Fierlinger a lidový komisař zahraničních věcí Sovětského svazu V. M. Molotov. V den podpisu smlouvy vyšel na titulní straně *Gardisty* článek s názvem „Koncepcia a skutočnosti“ – „(...) Československo sa stáva mostom medzi

¹³⁴ GRONSKÝ, dok. č. 2, s. 26.

¹³⁵ Slováč, 24. 11. 1943, XXV/270, s. 2–3.

¹³⁶ Slováč, 5. 12. 1943, XXV/280, s. 2.

*západom a východom, presne povedané, medzi plutokratickými západnými demokraciami a východným židobolševizmom. (...) Bylo by nudné sledovať všetky koncepcie, ktoré rozvíjal Benešov pomstychtivý mozog v novej emigrácii. (...) milý pán Beneš bez najmenších škrupúl hneď zamenil anglosaskú kartu za kartu sovietsku, s najväčšou chladnokrvnosťou, ba zrejmosťou úplne opustil plán československo-poľského bloku a ukázal Poliakom chrbát. Spáchal proste zradu na svojom poľskom spojencovi. Dnes obľadá pána Beneša už len sovietska koncepcia, a to je vec, ktorá sa mimochodom týka aj nás Slovákov.*¹³⁷ Protibenešovská propaganda se stupňovala – „Beneš v úlohe gašparka, Na čo je dobrý Beneš spojencom“, kašpar, zbabělec, i takové označení si vysloužil Beneš od slovenských novinářů, nejen kvůli svému strachu z létání – „V dejinách národov je asi zriedkavým zjavom, že osobnosť, uznaná vládou ako „hlava štátu“, je vyzvaná bezpečnostnými orgánmi tej istej vlády, aby sa dala k dispozícii ako bábinka na oficiálne cesty.“ Beneš je dle článku spojencům dobrý, maximálně na krytí amerických a britských zájmů.¹³⁸ Dva dny po uzavření smlouvy ještě nebyl znám text smlouvy, novináři byli zvědaví a zmatení, a proto vycházely články stylu „Zašatročenie Europy“, „Sovietsko-česká dohoda podpísaná – Budú nasledovať aj jiné dohody – Vyrešenie rusko-poľského problému?“¹³⁹ Ve středu 15. prosince 1943 už měli Slováci jasno, „Beneš obnovuje prístelstvo s bolševikmi“, „Čo obsahuje sovietsko-česká dohoda – Vyzvali Poliakov, aby pristúpili k paktu – Ďalšie česko-ruské rokovania v Moskve o povojnových pomeroch“. Úvodník článku je původní, není převzatý z žádných zdrojů, a tudíž podává nejvýstižnější pohled o postoji slovenského režimu ke smlouvě. „Beneš tohto času vyvíja mimoriadne čulú aktivitu. Vari pred mesiacom oznámily politické zprávy, že Beneš je na ceste do Moskvy, kde podepíše sovietsko-český pakt. Nůž on skutočne na ceste bol, ale v Moskve ho sotva videli. Asistoval horlivo pri teheránskej a potom pri káhirskej konferencii, aby si získal posledný efekt pred podpísaním dohody. Konečne došlo k tomu aktu a Beneš jasad, lebo sa nazdáva, že vyhral. My vieme, že Beneš podpísal iba to, čo tu bolo v roku 1935, a to: československo-sovietsku dohodu, proti ktorej sme najviac bojovali, lebo sme zavrhovali priateľstvo s bolševikmi. Keby sme mali zaujať svoje stanovisko k najnovšej Benešovej smluve so sovietskimi, museli by sme opakovať to, čo sme povedali, vtedy, slovenská mládež spálila verejne československo-sovietsku smluvu na znak toho, že si neželáme

¹³⁷ Gardista, 12. 12. 1943, IV/286, s. 1.

¹³⁸ Slovák, 12. 12. 1943, XXV/285, s. 2.

¹³⁹ Gardista, 14. 12. 1943, IV/287, s. 1.

*nijaké spojenie so sovielmi.*¹⁴⁰ V Gardistovi vyšel ten samý den článek s názvem „Z česko-sovietskeho paktu – trojpakt?“, ve kterém líčí československo-sovětskou smlouvu jako nástroj Sovětského svazu k ovládnutí Evropy, jádrem smlouvy jsou prý tajné dodatky, „Zatiaľ aj Poliakov?“¹⁴¹ I v následujících dnech pokračovala mediální „masáž“ dr. Beneše, „Beneš hovoří len za svoju osobu“, „Českí emigranti chcú mať spoločné hranice so SSSR“, uzavření smlouvy je prý podle českého tisku čistě Benešovou akcí, a ten jako takový už nemá s českým národem nic společného.¹⁴² „Nikdy viac s Benešom!“, „Koniec čechoslovakizmu“, Benešova republika odešla a už se nevrátí.¹⁴³

Hlava státu Jozef Tiso ve svém projevu u příležitosti 25. výročí znovuoobnovení Hlinkovy slovenské ľudové strany v Žilině deklaroval „Odmietame, aby nás zamozvaní emigranti zastupovali v zahraničí. Jediným oprávněným reprezentantom Slovákov pre zahraničie je samostatný štát slovenský – Svojho štátu sa nezriekame“. Současně hovořil také o tom, že slovenský národ už obětoval ve dvacetiletém boji za autonomii, v bratské vzájemnosti, dost. Dále pokračuje – úspěchy a prosperita, které se ukázaly během prvních pěti let fungování samostatného slovenského státu, jsou důkazem toho, že slovenský národ nemá nic společného se zahraničním odbojem, který chce znovuvytvořit bývalé Československo. „Cesta zpět není možná“, nikdo nemá právo mluvit v zahraničí jménem slovenského národa, vyjma Slováků samotných. Dále zdůraznil, že 14. března 1939 slovenský lid dospěl a vyrostl v suverénní národ, který je způsobilý státoprávních jednání, a že slovenská krajina je výsostným územím Slovenské republiky.¹⁴⁴ „*Sme a zostaneme vyznavačmi štátnej samostatnosti slovenskej. (...) Ako kresťania a Europania vytrváme v neúprosnom boji proti rozkladnému bolševizmu a to všetkých svojich síl prispejeme ku gigantickému úsiliu nemeckého národa a ostatných spojených národov Európy, kým sa nezaistí trvalý pokoj veľkých i malých národov Európy. (bolševizmus je) neprijateľný v akejkoľvek forme a v akomkoľvek podaní nech to je všesľavianstvo alebo čsl. vzájomnosť, lebo znamená zánik národný a hrob kresťanstva.*“¹⁴⁵

¹⁴⁰ Slovák, 15. 12. 1943, XXV/287, s. 2.

¹⁴¹ Gardista, 15. 12. 1943, IV/288, s. 1.

¹⁴² Slovák, 16. 12. 1943, XXV/288, s. 2.

¹⁴³ Slovák, 17. 12. 1943, XXV/289, s. 3.

¹⁴⁴ Slovák, 19. 12. 1943, XXV/291, s. 1–2.

¹⁴⁵ Gardista, 19. 12. 1943, IV/292, s. 1.

4 Exilový tisk a československo-sovětská smlouva

Jedním z hlavních úkolů exilových médií bylo posilování morálky vlastních armád a zázemí, ale také obyvatel na okupovaném území. Obyvatelé protektorátu i přes přísné tresty zahraniční média využívala, především české vysílání britské stanice BBC zvané *Volá Londýn*, jehož činnost zahájil 8. září 1939 svým projevem Jan Masaryk. „*Dostalo se mi nezasloužené cti. Byl jsem požádán, abych zahájil každodenní české vysílání z Anglie. Slavnému milovanému národu českému posílám pozdravy, lásku a neochvějnou důvěru jménem všech Čechoslováků v cizině. Prohlásili jsme ústy Edvarda Beneše, že jsme ve válečném stavu s nacistickým Německem, s Hitlerem a jeho smečkou. Hodina odplaty nadešla. Meze trpělivosti západních demokracií byly dovršeny a boj o vyhlazení nacismu započal. Naším programem je svobodné Československo ve svobodné Evropě a pro tento cíl jsme ochotni obětovat vše. (...) Při jménu, které nosím, vám zde prohlašuji, že tento boj vyhraje a pravda zvítězí. (...) Já vím, že jste sjednoceni a že slavně přežijeme pohromu, kterou vás postihl zločinný vetřelec. Jsme pyšní, když slyšíme o vaší jednotě, o vašem tichém, tvrdošijném odporu. I my zde v cizině kráčíme v jednotě v jednotě s vámi k cíli, který nezná kompromisu. Československý problém je nedělitelnou součástí problému evropského a proto slavný a milovaný lide československý bud' ujištěn, že vláda věcí tvých se vrátí do rukou tvých. Nazdar a na shledanou v Praze.*“¹⁴⁶

Po pádu Francie v roce 1940 se centrem československé odbojové žurnalistiky stala Velká Británie. Vycházela zde řada českých a slovenských časopisů, které vydávaly oficiální orgány, organizace i jednotlivci a činnost vydavatelství se postupně rozvíjela. Ústředním orgánem československé exilové vlády v Londýně byl týdeník *Čechoslovák* (1940–1945). Jeho zodpovědným redaktorem byl synovec Edvarda Beneše Bohuš Beneš. Československá emigrace v Británii zakládala nejrůznější zájmové a kulturní organizace, nejvlivnější bylo Mladé Československo, které sdružovalo mladé lidi v exilu, bez rozdílu politické příslušnosti či národnosti. Pomáhalo mladým lidem s hledáním zaměstnání, vyřizovalo jim sociální záležitosti, pořádalo sportovní a kulturní akce, dále besedy a setkání s anglickou mládeží apod. Od dubna 1940 vydávala tato organizace cyklostylovaný čtrnáctideník *Mladé Československo* (1940–1942). Od poloviny listopadu 1941 už začalo vycházet tiskem jako týdeník. List byl pro svůj pestrý obsah a pokrokovou orientaci velmi oblíbený. V lednu 1943 na něj navázal list

¹⁴⁶ MASARYK, Jan, *Volá Londýn*, Praha 1948, s. 15.

s názvem *Nové Československo* (1943–1944). Šéfredaktorem byl Vilém Nový. Hlavními tématy novin byly například informace o událostech na frontě, zprávy o situaci v protektorátu, dále také kultura. Nové Československo propagovalo aktivní podporu protifašistického odboje. Mělo podporu mezi příslušníky československého vojska v Anglii, řada vojáků se stala spolupracovníky listu. Početnou skupinou vycházejících periodik v Británii byly také vojenské a kulturní noviny. Prvořadé postavení mezi vojenskými periodiky měl list *Naše noviny*. Byl založen v roce 1940 na britské lodi Neuralia při evakuaci československých jednotek z Francie do Británie.¹⁴⁷

4.1 Čechoslovák

Josef Hejret v článku „Politika velmocí a malých národů“ vyzdvihuje mezinárodní význam moskevské konference tří spojeneckých ministrů zahraničí. Píše přímo, že zvýšila „zájem o hlavní problémy mezinárodní politiky“. Naráží zde na to, že moskevská konference je začátkem mnohem významnějších konferencí, ke kterým zanedlouho dojde. Zároveň zde „obhajuje“ a vysvětluje, že vše záleží na souhlasu mocností, v tomto případě Sovětského svazu. *„Je samozřejmé, že při rozhodování tak dalekosáhlém, jako je tvoření unii federací anebo konfederací, není možné žádné řešení bez výslovného a jasně projeveného souhlasu příslušných národů a potom, pokud jde o oblasti evropské, bez dohody s velmocemi, na jejichž vojenských a politických akcích je závislé v takové míře osvobození všech evropských zemí z nacistického jha. Politika t. zv. zdravotního kordonu a jakékoliv jiné snahy a plány nerespektující tyto předpoklady a neuznávající význam Sovětského svazu v evropské politice, daný jeho mocenskou posicí, (...) neznamena pouze nepochopení evropské politiky, ale hlavně nechápání vývoje, který Evropa a celý svět prodělávají. Komplikovanou situaci může vyřešit pouze spolupráce velmocí s ostatními státy.“* Čechoslovák 26. listopadu 1943 informoval čtenáře o cestě dr. Beneše do Moskvy: *„President republiky dr. E. Beneš přijede koncem tohoto týdne do Moskvy. Tuto zprávu uvítají jistě s největším povděkem všichni naši čtenáři, kteří s takovým zájmem sledují tuto významnou oficiální návštěvu.“*¹⁴⁸

Syndikát československých novinářů popřál dr. Benešovi hodně zdaru při jeho cestě do Moskvy, „vědomi si jedinečného významu Československo-sovětské smlouvy“. Čechoslovák v pátek 3. prosince 1943 čtenáře informoval o proběhnuté

¹⁴⁷ BEDNAŘÍK, s. 220.

¹⁴⁸ Čechoslovák, 26. 11. 1943, V/48, s. 3.

konferenci v Káhiře a jejím výsledném komuniké, „Konferenci tří velmocí“ – „Řada vojenských komisí dohodla se na příštích vojenských operacích proti Japonsku.“ Dále Josef Herejt v článku „Mezi dvěma konferencemi“ uvedl, „že se podle zpráv z Washingtonu bude konat další důležitá konference, která vynese ortel smrti nad nacistickým Německem, stejně jako konference v Káhiře vynesla ortel smrti nad Japonskem, *tyto porady budou pokračováním úspěšné moskevské konference Edena, Hulla a Molotova.*“ Dr. Egon Schwelb uvedl článek „Mezinárodní smlouvy československo-sovětské“, ve kterém „podává čtenářům stručný přehled československo-sovětských smluvních styků v minulosti“, jelikož je to na místě ve dnech, „*kdy je největší představitel československého státu hostem SSSR a kdy se obecně očekává, že výsledkem této návštěvy bude mezinárodní smlouva dalekosáhlého významu.*“ První z nich byly „Prozatímní smlouvy z roku 1922“, „*Těmito smlouvami byla zřízena zastupitelstva Československé republiky pro RSFSR v Moskvě a pro Ukrajinu v Charkově a zastupitelstva obou sovětských republik v Praze.*“ Dále to byly „Hospodářské smlouvy z r. 1935 a 1936“, mezi které patří smlouva o vzájemné ochraně práv ze živnostenského vlastnictví z 25. března 1935 a konsulární smlouva z 16. listopadu 1935. „*Obchodní a plavební smlouva jest obširný instrument, jehož podrobnosti nemohou v tomto přehledu býti vylíčeny. Budiž je poznamenáno, že jde o právní podklad pro dalekosáhlou hospodářskou spolupráci, jejíž základem je vzájemné přiznání nejvyšších výhod.*“ Třetí je „Smlouva o vzájemné pomoci z roku 1935“, tato smlouva z 16. května 1935 je dokument, „*v němž přátelství československo-sovětské došlo nejzřejmějšího výrazu.*“ Dále je zde „Podpisový protokol k smlouvě o vzájemné pomoci“, který spojuje československo-sovětský pakt se sovětsko-francouzským. „*Zvlášť důležité bylo prohlášení obou vlád, že závazky vzájemné pomoci budou mezi nimi účinné jen potud, pokud tu budou podmínky předvídané touto smlouvou a pokud bude oběti útoku poskytnuta pomoc ze strany Francie.*“ A posledním je „Mnichov a dnešní válka“, kde je opět zdůrazněno „že se Sovětský svaz neúčastnil Mnichova a že ani Sovětský svaz ani Československo za mnichovské události nenesou vinu. Fungování smlouvy o vzájemné pomoci bylo dočasně fakticky znemožněno. Na smlouvu se navázalo smlouvou z 18. července 1941, po vstupu SSSR do války, byli jmenováni vyslanci obou vlád a obě smluvní strany se zavázaly k vzájemné podpoře proti hitlerovskému Německu, zároveň byly vytvořeny základy pro vytvoření československé jednotky na území Sovětského svazu.“ V tomto čísle je také karikatura s názvem „Německo nejčistší země světa“, na obrázku je v místnosti nacista, opřený o pušku a

další tři muži, jeden odklízí tělo z místnosti, druhý jde s kbelíkem a kartáčem vydrhnout krev ze země a třetí na lopatku smetává zuby a střeva, na zdi za nimi visí portrét Adolfa Hitlera. Dále článek „Smrt tří milionů židů v Polsku“, „*Mluvčí uvedl, že z úhrnného počtu 3,500.000 židů, kteří žili v Polsku před vpádem Němců, zbylo už jen 300.000 až 500.000 duší. (...) Warszawski, jediný žid, kterému se podařilo uprchnouti z varšavského gheta, (...) na otázku britského novináře zda vraždy a jiná zvěrstva prováděli jen SSmani a gestapáci, či také příslušníci německé branné moci, Warszawski – zjevně pohoršen takovouto pochybností – kategoricky prohlásil, že se němečtí důstojníci a vojáci dopouštěli všech zločinů se stejnou bestialitou, jako ostatní němečtí vetřelci. Dodal, že celá tři léta svého života pod německou okupací nepotkal ani jediného lidského Němce.*“¹⁴⁹

V následujícím čísle bylo na titulní straně otištěno společné prohlášení tří velmocí k teheránské konferenci – Teheránská deklarace tří velmocí, podepsaná 1. prosince 1943 – „Společně ve válce i v míru“. Dále Josef Herejt napsal článek „Tři konference“, ve kterém vyvrací tvrzení nacistické propagandy, „Bariérou lži měla být odvrácena pozornost německého lidu od významu porad, na kterých mělo padnout rozhodnutí o osudu Německa a všech jeho spojenců. *Můžeme si snadno představit, jak hluboký otřes musily vyvolat ve fašistických zemích zprávy o skvělém průběhu egyptské konference, (...) a o několik dní zprávy o skvělém průběhu teheránské konference. (...) Vždyť přece musí býti každému jasné, že definitivní přiklonění se Turecka na stranu vítězných spojenců znamená skvělou posilu spojenecké věci v závěrečném stádiu války. (...) Konference, k nimž došlo v posledních dnech, přinesly tak nové potvrzení úplné jednoty spojenců v strategii politické a vojenské, jak v Evropě, tak i v Asii. (...) A můžeme si snadno představit, jaké nadšení vyvolají tyto zprávy u ujařmených evropských zemích a zejména v Československu, které nejdéle ze všech evropských zemí je vydáno nelidskému nacistickému teroru. Konference jsou zárukou rychlého rozdrčení barbarských protivníků.*“ Petr Svatý vydal článek „Cesta presidentova“, ve kterém píše o Edvardu Benešovi jako o „*autoritě, jež není jen nadějí nejpevnějších, jako kdysi, nýbrž jistotou milionů. Je v ní budoucí existence a rozvoj republiky, opírající se o zbraně Spojenců a o odboj v zahraničí, jehož duší jest president Beneš. (...) Je to i veliký osobní triumf dr. Beneše. Je to přímo klasický příklad úspěchu politiky poctivé, čestné, ideově zásadní, cílevědomé, pevné, předvídaté a daleko do předu plánované.*

¹⁴⁹ Čechoslovák, 3. 12. 1943, V/49, s. 1–5.

(...) *Dnešní smlouva stává se jedním z pilířů budoucího pořádku ve Střední Evropě. Jinými slovy, politika vítězných velmocí hledá dnes zajištění budoucího míru v těch prostředcích, jež Československo uplatňovalo a doporučovalo po celé čtvrt století své existence.*“ Z kulturní rubriky vydal Prof. P. G. Bogatyrev článek s názvem „Slované – Ruští spisovatelé o Čechách“, ve kterém informuje, že „*Státní nakladatelství Sovětského svazu vydá v nejbližší době důležitou publikaci, nazvanou Slavjané.*“¹⁵⁰

O uzavření československo-sovětské smlouvy informoval *Čechoslovák* až 17. prosince 1943, ale za to by se dalo s trochou nadsázky říci, že se na 10 stranách tohoto čísla nepsalo o ničem jiném. Úvodní titulek zní: „*Základna trvalého přátelství – Smlouva o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi Československem a Sovětským svazem*“, je zde zdůrazněno, že nynější smlouva jen pozměnila a doplnila československo-sovětskou smlouvu z roku 1935 a že potvrdila smlouvu z 18. července 1941 o společném postupu proti Německu. „*Nová smlouva tvoří základnu, která umožní oběma státům spolupracovat po válce o udržení míru ... Dne 12. prosince oba plnomocníci velvyslance Fierlinger a Vjačeslav Michajlovič Molotov podepsali smlouvu, která má šest článků.*“ Ve čtvrtém, nejvíce vyzdvihovaném, je uvedeno, že „*obě strany prohlašují, že budou jednat ve shodě se zásadou vzájemného respektování své nezávislosti a svrchovanosti, jakož i zásadou nevměšování se do vnitřních věcí druhého státu. (...) V podpisovém protokolu se obě strany dohodly, že ke smlouvě se může připojit na vlastní přání kterákoliv třetí země hraničící s ČSR nebo SSSR, která v této válce byla předmětem německého útoku.*“

Prokop Maxa v komentáři uvádí „*Tato smlouva znamená veliký úspěch našeho zahraničního boje, především úspěch prezidenta republiky a československé vlády, (...).* Význam smlouvy je pro budoucnost Československa a celé poválečné Evropy dalekosáhlý. Smlouva nabývá širšího významu tím, že poválečný mír a jeho bezpečnost mají být vybudovány na spolupráci velkých i malých demokratických národů a že zásada státní samostatnosti má být plně respektována. Bezpečnostní systém má spočívat na spolupráci a přátelství mezi západem a východem, o něž vždy usilovala naše zahraniční politika za vedení Masarykova i Benešova. Znemožnění „*Drang nach Osten*“ znamená také zabránění „*Drang nach Westen*“. Dnešní válka znovu dokázala světu, jak jeden tento „*Drang*“ je těsně závislý na druhém. Sovětský svaz svou hospodářskou pohotovostí, statečností svých armád, mistrovskou strategií svých vojevůdců v čele

¹⁵⁰ *Čechoslovák*, 10. 12. 1943, V/50, s. 1–6.

s maršálem Stalinem a oddanou obětavostí svého lidu přesvědčil západní spojence o své vnitřní síle. Snad i Němci pochopí, že jakýkoli nový pokus o ovládnutí Evropy je naprosto nemožný. Myslím, že je to nejlepší metoda, jak je „převychovat“. Čechové a Slovinci v nejtěžších dobách svých dějin, kdy zde stáli chudí, utlačení a neznámí vzhlíželi k slovanskému Rusku s láskou...“

V článku „Presidentovy cesty“ je osoba dr. Beneše vyzdvižována – *„Říkávalo se o něm, že těžko snáší cesty vlakem. Nuže za ta léta, co jich vykonal v časech svého ministrování do Ženevy a jinam a zpátky a zase nanovo – kolik tisíců to bylo hodin zcela nepříjemných, jichž utratil v práci a studiu, kolik dnů a probdělých nocí, které mu bávaly závoděny? Opravdu čest pro státníka, je-li jednou jisto, že za celá desetiletí jeho dramatické politické práce, nikdo nikdy nedokázal udělati na něho vkusnější vtíp krom toho jeho cestování.“*

Téměř celým číslem se od druhé strany prolíná otištěný referát, v doslovném znění, státního ministra Huberta Ripky s názvem „Dokument historického dosahu“, který přednesl ve státní radě 15. prosince 1943. V něm označil československo-sovětskou smlouvu za největší úspěch československé vlády během války a vyvrcholení jejich snah. Smlouva je dle Ripky zásadní nejen pro Československo, ale pro celou Evropu. Popsal cestu československého exilu k uzavření smlouvy, od obnovení spojení se Sovětským svazem v roce 1941. Vysvětluje, že sice diplomatické styky se Sovětským svazem byly v důsledku Mnichova na čas přerušeny, ale že i tak nikdy nedošlo k úplnému přerušení veškerého kontaktu, naopak že se snažili, co nejdříve vztahy obnovit a posílit. „Skutečné obnovené přátelství se rozvíjelo v tradičním duchu, ale s novou intenzitou. Od počátku jsme byli přesvědčení, že válka zasáhne také Sovětský svaz. Ostatně jsme se nikdy nikde netajily názorem, že válku lze vydobýt jen ve společné frontě západních velmocí a Sovětského svazu. Stejně jako jsme skálopevně věřili v Britskou nepoddajnost v roce 1940, tak stejně tak jsme nikdy nepochybovali o vítězství Rudé armády. *Pojímali jsme přátelství k Sovětskému svazu od počátku s vážnou opravdovostí. (...) Již v červnu roku 1942 bylo nám oficiálně sděleno, že sovětská vláda zná a uznává jen předmnichovské hranice Československa. (...) Hned jsme vždy o všem tom informovali jak britskou, tak i americkou vládu. Další jednání se pak poněkud protáhlo. Britská vláda pokládala za vhodné, aby se vyjasnila otázka, o níž se jednalo mezi Edenem a Molotovem na jaře 1942. K tomuto plnému vyjasnění došlo na moskevské konferenci ministrů zahraničí. (...) jednajíce tak v plné shodě s jednomyslnou vůlí národa v obsazené vlasti. Obsah smlouvy sám o sobě mluví řečí tak*

jasnou, že dalekosáhlý její význam je očividný.“ V další části referátu popisuje význam smlouvy, dále „Obrysy příští světové organizace – O spojeneckou soudržnost mezi západem a východem“, „Základní předpoklady užší součinnosti“, „Pro obnovu nezávislého Rakouska“, „Podstatné zvýšení naší bezpečnosti – III. Přátelství a spojenectví československo-sovětské: „Tradiční naše rusofilství, projevující se v rozličných formách od Dobrovského a Kollára až po Nejedlého, bylo proniknuto více méně uvědomělou ideou, že se náš národ, obklopený mohutným němectvím a s ním spojeným maďarstvím, bude moci cítit dostatečně zajištěn ve své národní existenci, až se bude moci opřít o spojenectví s mocnou říší ruskou, která je mnu z velkých spojenců zeměpisně nejbližší.(...) Nyní máme novou další záruku, že Mnichov bude do všech důsledků odčiněn, ale zejména konečně se zajišťujeme s dostatečnou jistotou, že se Mnichov už nikdy nemůže a nebude v naší historii opakovat.“, „Nový přátelský poměr k západu: „... mezinárodní postavení Československa po této válce bude mnohem silnější, zajištěnější a vlivnější, než bylo před touto válkou.“, „Význam smlouvy pro Sovětský svaz: „Jak už jsem řekl, sovětská vláda stejně upřímně stála o ujednání spojenecké smlouvy jako vláda československá.“, „Velké úkoly politického vedení: „Při této příležitosti se přímo manifestačně prokázalo, jak skvělých lze dosáhnout výsledků, jestliže se postupuje v ukázněně vyrovnané národní jednotě a jestliže všichni sledují jen jeden cíl: cíl blaha Republiky.“.¹⁵¹

Ministr národní obrany Sergěj Ingr vydal článek „Vojenský význam československo-sovětské spojenecké smlouvy“. „Ohlas smlouvy v britském a americkém tisku“ – „Daily Express přináší zprávu o smlouvě na první stránce a klade velkou váhu na to, že je i Polsko jest zváno, aby uzavřelo smlouvu se SSSR. List dodává, že v hovorech, jež měl president dr. Beneš se sovětskými státníky, byla přetřásána otázka Polska i Rakouska. Times věnují smlouvě úvodník s nadpisem „Sousedé Ruska“. V úvodu jest smlouva vítána jako praktické uplatnění politiky dobrého sousedství v ožehavé části Evropy.“

Zvláštní zpravodaj Vlasta Borek uvedl článek „Prospěch společné věci“, kde popisoval průběh cesty dr. Beneše do Moskvy. „V odpověď na uvítací projev president Beneš řekl m.j.: „Ujišťuji vás, že je mi největší radostí, že mohu navštívit vaši heroickou zemi. Jsem přesvědčen, že z našich rozhovorů vzejde prospěch naší společné

¹⁵¹ Hubert Ripka byl blízký spolupracovník Edvarda Beneše na poli zahraniční politiky. Celý text referátu také viz RIPKA, s. 3–19.

věci a všem našim spojencům. Pro Československo budou tyto velkým zdrojem povzbuzení v boji proti společnému nepříteli.“

Dále vycházely články v duchu protifašistické propagandy: „Válka byla zkrácena“, „Pozdravy k podepsání historické smlouvy“, „Quislingovský strach z odpovědnosti – Německá úcta k barbarům“, „Do poslední kapky... *Jmenování Fricka, jako t. zv. říšského protektora, nepřineslo žádnou úlevu od gestapácké zvěle, neboť byl současně byl povýšen strašný K. M. Frank na říšského ministra*“, „Nejděsivější obžalovací spis – Protokoly o nacistických zvěrstvech na Rusi“.¹⁵²

Vánoční číslo Čechoslováka uvedl komentář předsedy Státní rady Prokopa Maxy „Páté válečné vánoce československé“, ve kterém citoval svůj nedávný rozhlasový projev: „*Za několik dní budou vánoce; budou smutné, jako byly všechny vánoce od r. 1938. Ale letos může je ozařovat a proteplovat přesvědčení, že jsou to poslední vánoce v nesvobodě a radost, již plánuje srdce každého Čechoslováka moskevská smlouva. (...) Tato bojová jednota národa ve vlasti, jednota, v níž je sním spojen náš zahraniční boj, naše jednota v rámci tohoto boje, hrdinské činy našich letců ve Velké Británii a československé brigády na východní frontě – to jsou základy, na nichž president republiky dr. Edvard Beneš a československá vláda mohli dosáhnout úspěchu tak významného, jako je československo-sovětská smlouva z 12. prosince, jež vejde do dějin jako smlouva moskevská.*“

Dále byl na úvodní straně otištěn kabelogram z Moskvy – „Porady Stalin–Beneš“, ve kterém se píše o návštěvě prezidenta Beneše v Moskvě 19. prosince 1943: „*Hluboký dojem zapůsobily na presidenta vybavení vědeckých ústavů, péče vynaložená na kulturní díla a vymoženosti technické. President dr. Beneš projevil velký zájem o znamenité výsledky, jichž se dopracovala sovětská chirurgie a novější její odvětví, transplantace, úspěch to, který obdivují i američtí odborníci. (...) Počítá se s tím, že početní stavy československých vojenských jednotek v SSSR v dohledné budoucnosti značně vzrostou.*“

Byly zde také vydány „Pozdravy k podepsání historické smlouvy“, kde např. předseda československé exilové vlády Jan Šrámek projevil „upřímnou radost maršálu Stalinovi – Jsem jist, že smlouva bude nejen pevným základem naší bratrské spolupráce, nýbrž i sloupem míru v Evropě.“ Dále Hubert Ripka poslal J. V. Molotovovi pozdrav: „*Jsem přesvědčen, že smlouva československo-sovětská, o níž vaše*

¹⁵² Čechoslovák, 17. 12. 1943, V/51, s. 1–7.

Excellence má tak velikou zásluhu, slavnostně potvrzuje dávné přátelství našich obou národů a razí bezpečnou cestu k jejich šťastné a zajištěné budoucnosti.“ Na tuto zprávu H. Ripkovi odpověděl v zastoupení vyslanec Orlov: *„Sdílím s Vámi přání i víru, že tento historický akt potvrzuje tradiční spojenectví a srdečné vztahy mezi ČSR a SSSR. Nemohu také nezpomenout Vašeho velikého úsilí a energie, kterou jste vynaložil při úspěšném vedení rozhovorů, jež vedly k šťastnému jejich zakončení ve formě podepsání této významné smlouvy.*“ Československá státní rada poslala také prezidentu Benešovi upřímné díky za usilovnou a obětavou práci při přípravě tohoto „historického aktu“. Československá státní rada J. V. Molotovovi: *„Smlouva staví pevnou hradbu německé rozpínavosti a bude základem, na kterém se budou bezpečně a plně rozvíjet politické, vojenské, hospodářské a kulturní styky našich obou států.*“

V článku „Mezinárodní smlouvy a československá ústava“ je čtenářům v souvislosti s uzavřením československo-sovětské smlouvy připomenuty předpisy československého ústavního práva. *„Jednání o mezinárodní smlouvy president může svěřit a v převážné většině případů také svěřuje orgánům jiným, pravidelně ministři zahraničních věcí, zplnomocněným ministrům, velvyslancům a vyslancům. (...)* Prezident může podepsat smlouvu jménem státu sám, v tom případě by ale jeho podpis ke své platnosti vyžadoval spolupodpis odpovědného člena vlády.“

Český komunistický politik Václav Nosek napsal v článku „Velké perspektivy ČSR“, že se *„Československé republice a jejímu lidu dostalo československo-sovětskou smlouvou nejkrásnějšího vánočního daru. Československo má zajištěné poválečné postavení a šťastnou budoucnost. Že smlouva takového významu mohla být uzavřena již v této době, patří díky především našemu lidu doma. Smlouvou jsme vzali na sebe veliký závazek: působiti k tomu, aby ve zvýšené míře byl organizován boj na domácí půdě, aby i v našich zemích, podobně jako v Jugoslávii, započalo očišťování země od nepřítelů vlastními silami. K tomu je třeba budování národních výborů, jako organizátorů ozbrojeného boje a národních bojových družin.*“

„Pozitivní polské stanovisko k čs.-sovětské smlouvě, které prý 17. prosince uveřejnil polský deník Dziennik Polski. Dle listu je polský postoj naprosto přirozený, vzhledem k tomu, že Polsko je zemí, která se od věků staví proti německému *Drang nach Osten.*“

„Nástroj trvalého míru a bezpečnosti“, v tomto článku se píše o ohlasu československo-sovětské smlouvy v moskevském tisku, *„Tato smlouva, uzavřená brzo po konferenci tří spojeneckých velmocí jest součástí společného boje národů svobody*

milovaných proti hitlerovské útočnosti. Je zbraní v boji a nástrojem trvalého míru a obecné bezpečnosti.“

Tisk také reagoval na německou a protektorátní propagandu. Z článku „Zděšení v Berlíně nad čs.-sovětskou smlouvou“ je prý více než patrné, jak těžkou ránu Němcům smlouva zasadila, „část smlouvy, v které se mluví o společné obraně proti německému *Drang nach Osten*, vyvolala pak pravý rej německých propagačních čarodějnic.“ Tato stať také reaguje na oficiální prohlášení protektorátní vlády proti uzavření československo-sovětského paktu. V dalším článku je pak vyjádřeno stanovisko exilové vlády k ustavení České ligy proti bolševismu: „Aby vyvolali dojem, že český národ se smlouvou vskutku nesouhlasí, nařídili Němci založení t. zv. české ligy proti bolševismu. 17. prosince vydala tato liga provolání k českému národu, které parafrázuje prohlášení Háchy a spol. Vyzývají se v něm všechny korporace i soukromé osoby, aby se postavili do „evropské fronty proti bolševismu“. Vzhledem k tomu, že „ohrožuje svou domovinu a jde proti Evropě, kdo nejde proti bolševismu“, nepochybuje o tom, že gestapo se již postará, aby členy ligy byly do konce ledna, kdy se liga definitivně ustaví, všechny korporace a spolky a souhrn všeho obyvatelstva v českých zemích. (...) V provolání této podivné ligy je také zmínka o manifestaci české mládeže v Lucerně 15. prosince. Podle známých německých vzorů konala se se vši nacistickou pompou, uniformovanými vlajkonoši, fanfárami atd.: na balkonech – podle sdělení hlasatelova – byly vyvěšeny nápisy „Proti bolševismu a za lepší budoucnost českého národa – socialismem proti bolševismu, chceme stavět a ne bořit – socialismem mládeže proti bolševickému rozvratu – proti porobě a bídě z východu národní život v říši.“ Je jistě zbytečné komentovat jakýmkoliv způsobem tento propagační galimatiáš. (...) Nejprve promluvil Karel Kroupa. Přivítal všechny přítomné soukmenovce, těžko říci, koho tím vlastně myslel, mluvil o árijské nové Evropě jedním dechem a o tradici sv. Václava. Po něm promluvil ještě Karel Werner, který zdůraznil, že mu neimponují zatvrzelí nevěřící Tomášové, nenapravitelní šířitelé šeptané propagandy. (...) V doslovu se Teuner ještě obořil na všechny, kdož se pokoušejí lákat českého člověka do druhé fronty. Popletl se mu poněkud jazyk, když potom prohlásil, že věří ve vznešené společenství všech proti frontě zběsilého podlidství. Pod znakem orlice sv. Václava, která je důkazem evropské sounáležitosti vyzval pak přítomné, aby společným zpěvem svatováclavského chorálu vyznali svou víru v Hitlera. Aby nás Pánbůh při zdravém rozumu zachovati ráčil, říkáme si s Riegrem. Nejlepší odpověď však na všechny tyto německé triády v české řeči dal jistě dělník, v pravidelné středeční scéně pražského rozhlasu „Kdysi a dnes“: „Ať

sem přijde, kdo sem přijde, pořád to tady bude lepší než s těmi Němci!“ Založení České ligy proti bolševismu jako propagandistickou odezvou na svou cestu do Moskvy komentoval Edvard Beneš ve svých pamětech: *„Německá propaganda sršela ovšem ohněm a sírou proti nám, vykládala našim doma, že jsem prodal vlast Stalinovi a znovu zradil národ: doma založili protibolševickou ligu a hnali knutou a revolverem masy našeho lidu na manifestace proti bolševismu, jemuž jsem se dle nich zaproda. My sami v Londýně jsme však dostávali z domova zprávy, že většina našeho lidu komunistická sice není, ale že plně chápe a schvaluje náš postup, moji cestu, naši smlouvu, krátce: chápe problematiku poválečné politiky evropské, rozumí, že po tom, co se stalo v roce 1938 a 1939 a vzhledem k tomu, že po válce budeme sousedy Ruska, naše zahraniční vláda se orientuje správně a že národ doma její politiku, včas se s Ruskem dohodnout, plně schvaluje.“*¹⁵³

„Britský tisk o čs.-sovětské smlouvě“: *„Spectator vyslovuje své uspokojení nad smlouvou, uváděje, že obsahu smlouvy nelze nic vytýkat, zejména ne se stran V. Británie, poněvadž se tato smlouva přidrží přesně britsko-sovětské dohody z května 1942. Časopis soudí, že smlouva bude důležitým prvkem stability ve východní Evropě. Smlouva nesporně posílí situaci Československa, které si získalo bezpodmínečnou podporu Ruska, zatímco předválečná smlouva byla vázána na předpoklad, že Francie půjde do války na obranu Československa. Časopis by uvítal zřejmě připojení Polska k moskevské dohodě, je si však vědom obtíží, se kterými se tu setkáváme.“*

Politický týden: *„Švédská veřejnost s krajním rozhořčením protestuje proti barbarskému řádění nacistů, jehož obětí jsou tisíce norských studentů. (...) Časopis zdůraznil, jak nechutná je tato německá propaganda prováděná v době, kdy norští studenti jsou stříleni, mučeni a deportováni, aby se stali obětí strašlivých hrůz.“*

„Slovenské zábery“, aneb jiný pohled ze Slovenska ke smlouvě: *„Čs.-sovietska smluva ťala do živého. Ak si odmyslíme surové útoky na prezidenta republiky, ktorému usmernená propaganda nemôže prijsť ani na meno, zostanú z celého zajakania samozvancov iba smiešne vyhlásenia o tom, že ide vraj o „liberalistické a marxistické machinácie“, podmienené vojnou nervov proti Europe. Je samozrejmé, že bratislavské noviny píšú v tejto súvislosti proti celému zahraničnému odboju, vyhýbajúc sa úzkostlive akejkolvek zmienke o tom, ako reagovala slovenská verejnosť na podpísanie historického dokumentu a na zvesti o prezidentovej ceste do SSSR. Zrejme z tej príčiny,*

¹⁵³ BENEŠ, Edvard, Paměti, *Od Mnichova k nové válce, k novému vítězství*, Praha 1947, s. 423–424.

že by museli tak či onak priznat' radost' slovenského ľudu, čušia machovskí propagandisti ako voš pod chrasťou. Miesto nich prehovoril nemecký časopis „Grenzbote“, pripomínajúc nápadne, že tk. zv. samostatné Slovensko pristúpilo svojho času k paktu proti Kominterne - a tým vraj určilo svoj postoj.“¹⁵⁴

4.2 Naše noviny

Naše noviny uvedly 12. prosince 1943 článok s názvom „President Beneš v Moskvě“. „Včerejší ranní tisk přinesl zprávu, že president Beneš, po cestě bohaté na události, přijel do SSSR. Během pobyt v Moskvě podepíše smlouvu o vzájemné pomoci, vzájemném přátelství a hospodářské spolupráci. Navštíví také čs. brigádu, která se opět vyznamenala v bojích za osvobození Kijeva. (...) Němci ve své tupé bezmocnosti se snaží cestu presidenta Beneše zlehčovat a nařídili proto pražskému rozhlasu jak komentovat úspěchy, které zaznamenává naše zahraniční politika. Komentář stojí za zaznamenání již proto, že z něho vysvítá jak Němci dosud nepochopili mentalitu českého člověka. Následuje míněný komentář pražského rozhlasu: „Nyní je jasné, proč bylo vydáno 64 různých zpráv o jeho cestě. Stalo se tak proto, že Beneš kryl cestu Churchillovu, Rooseveltovu a hlavně Stalinovu. Neletěl letadlem, poněvadž špatně snáší cestu a proto má s sebou Dra. Klingera. Kryl cestu Churchilla a Roosevelta tím způsobem, že bylo známo, že přijde on, ale místo něho pak přijeli jiní, kteří jedli jeho oběd, spali v jeho posteli, cestovali v jeho letadlech zatím co on se tloukl autem nebo na mezcích. Prostě Beneš se měl stát terčem nábojů nachystaných jiným.“¹⁵⁵

„Československo-sovětská smlouva podepsána“, Naše noviny informovaly o tom, že „Jednání probíhala v ovzduší přátelství a vzájemného pochopení a vyústila v podepsání smlouvy v Kremlu dne 12. prosince 1943. Smlouva byla podepsána za vládu sovětskou komisařem zahraničních věcí Molotovem a za vládu ČSR velvyslancem Fierlingerem. Podepsání smlouvy byli přítomni se strany sovětské maršál Stalin, president Kalinin, maršál Vorošilov, Kornejčuk, Pavlov, Lebeděv, Zorin a Palgunov, se strany československé president Beneš, Smutný, dr. Kraus, dr. Táborský, gen. Nižborský a Kratochvíl, plk. Píka a úředníci čsl. vyslanectví Outrata, Klučka a Martinec. Znění smlouvy bude uveřejněno 14. prosince.“ Dále noviny ocitovaly zprávu z vysílání československé exilové vlády, „dnes byly položeny základy bezpečnosti nové ČSR, smlouva byla podepsána s velmocí, která bude spolurozhodovat, společně s Británií a

¹⁵⁴ Čechoslovák, 24. 12. 1943, V/52, s. 1–9.

¹⁵⁵ Naše noviny, 12. 12. 1943, IV/343, s. 2.

USA o poválečném světě. *Tato smlouva je zárukou, že ČSR vyjde z války silně a zajištěně. Dnešní den je okamžikem historickým a dnem nesmírného významu, a srdce každého Čechoslováka je naplněno radostí.*“ Dále následují komentáře ze zahraničí, například americký žurnalista v Moskvě Dawns prý pokládal smlouvu za počátek nového údobí evropských dějin. „Pražská odezva“ – „*Jak živý ohlas má Benešova cesta Moskvy doma, je vidět z úsilí, které vyvíjí německá propaganda. Včera použili Němci 10. výročí Švehlovy smrti k útoku na Beneše a jeho cestu do Moskvy. Líčili Švehlu jako hrdinného bojovníka proti SSSR a průkopníka spolupráce s Němci. Švehla prý byl vždy proti paktům se vzdálenými zeměmi a bránil již tehdy Benešovi v podepsání smlouvy se Sovětským svazem. Jediným pokračovatelem politiky Švehlovy je realistická politika Háchova. (...) Zprávy o cestě presidenta Beneše přináší nejen spojenecký tisk a rozhlas, ale i rozhlasové stanice kontrolované Němci. Zvláštní pozornost věnuje Benešově cestě rozhlas maďarský, podle něhož je Beneš Stalinovým poradcem pro záležitosti Balkánu. Bratislavský rozhlas dosud o cestě mlčí.*“¹⁵⁶

Dne 14. prosince 1943 byl opravdu zveřejněn text československo-sovětské smlouvy v Našich novinách, a to ve slovenštině – „*Úsilie československeho národa bolo korunované*“. „*Times o naší smlouvě se SSSR*“ – „*Pevný bod z tohoto hlediska je smlouva oběma stranami považována za první základ pořádku v pásmu, kde osvobozené Československo bude pravděpodobně jediným pevným bodem v době bezprostředně po válce.*“ „*DNES V 23 HODIN PROMLUVÍ O SMLouvĚ DO ROZHlasU V LONDÝNĚ ST. MINISTR DR. RIPKA.*“¹⁵⁷

Článek „*Už to není jen pohádka*“ ukazuje československo-sovětskou smlouvu jako pohádkovou skutečnost a jistotu – „*Masaryk v rozhovorech s Čapkem řekl, že by neměl obav o budoucnost Republiky, kdybychom měli delší dobu samostatnosti za sebou. Prostě ostře myslící president, který dával československému státu trvalé a pevné základy, nemohl nevidět, že ani ty nejpevnější nemohou svou váhu unést na nejistém evropském a světovém pohyblivém písku. (...) Podpisem smlouvy se Svazem sovětským není splněn nejskromnější program československého národa. Stalo se víc. Není to smlouva jen pro silné členy národa, ale i pro ty, kteří se stále ještě báli o budoucnost. Nejen pro romantiky a idealisty, není to pohádka. Je to skutečnost, pohádková skutečnost, jistota.*“ Hubert Ripka ve svém projevu „*označil smlouvu za naplnění tužeb buditelů.*“ Následovaly opět ohlasy ze zahraničí, ze Sovětského svazu, z Británie, ze

¹⁵⁶ Naše noviny, 13. 12. 1943, IV/344, 1–2.

¹⁵⁷ Naše noviny, 14. 12. 1943, IV/345, s. 1–4.

Spojených států a z Maďarska. Dále zde vyšel článek „Eden o konferencích“ – „(Eden v britském parlamentu) *Shrnu výsledky první konference v Káhiře a přešel k výsledkům porad v Teheránu*“. „Polské kruhy v Londýně“ – „*jsou ochotny přistoupit k československo-sovětské dohodě během 24 hodin, zaručí li jim SSSR nezávislost a nevměšování se do vnitřních záležitostí, tak jako Československu, hlásí Bern*.“¹⁵⁸

„O československo-sovětské smlouvě“, „Ministr Eden v parlamentě“ – „*Včera zakončil Eden debatu o válečné situaci několika zajímavými poznámkami. Na žádné z konferencí nebyla uzavřena tajná ujednání. Brzy použijeme podle dohody se spojenci všech svých sil k úderu na nepřítele*.“ Článek „Dvě čísla lidovek“ reaguje na Lidové noviny vycházející v protektorátu, ze kterých prý na vás udeří německví z každého článku, z každé stránky.¹⁵⁹

„Nebojíte se bolševismu?“ – „*Ne, nebojíme se bolševismu. (...) Nyní už se nám lépe vykládá o našem poměru k SSSR než by se bylo vykládalo v době mnichovské, kdy se západní svět dal nachytat na protibolševickou propagandu a nemohl, sám pln strachu, pochopit, že malý národ s komunistickou stranou na třetím místě co do síly, nejen se nebojí sblížení se SSSR, ale přeje si ho i pro ostatní svět a při tom se nijak nechystá vyměnit politický systém za sovětský, ani nehodlá vplynout jako jedna z republik do Svazu*.“ „Dr. Ripka o čs. představě federací po válce“, „Hácha se svou vládou „vznáší slavnostní protest“ – „*Veškeré německé stanice ovšem neustále nalézají „nové sensece“, jimiž smlouvu nějak „obkreslit*“.¹⁶⁰

„Bojíte se bolševismu?“ po druhé, na úvodní straně. „Prejavy vd'aky u příležitosti podpisania československo-sovietkej smluvy“, „Z domova: V Čechách a Morave bude ustavena Česká liga proti bolševizmu“.¹⁶¹

Dne 19. prosince se První dvě strany listu věnovaly Charkovskému procesu s nacistickými válečnými zločinci v roce 1943. „Dva dny prvního soudu válečných zločinců“, „Obžalovací spis charkovského procesu“, „Kursy na vraždění“, „Duše gubky“, „Šílená scéna u sokolníků“, „Pohřbívání za živa“, „Těla spálena“. „Podlidé“ – „*Ličení sovětských reportérů z malé síně prvního soudu pro válečné zločince jsou obdivuhodné. Obdivuhodné a zároveň podivuhodné. (...) Nejsou to ani sklony, jež by se daly lidskými smysly pochopit a vysvětlit. Ani slovník, ani normální mozek nestačí, aby obsáhl, aby obsáhl všechnu tu hrůzu, která plyne z úst těch podlidí, kteří si říkají Němci,*

¹⁵⁸ Naše noviny, 15. 12. 1943, IV/346, s. 1–3.

¹⁵⁹ Naše noviny, 16. 12. 1943, IV/347, s. 1–4.

¹⁶⁰ Naše noviny, 17. 12. 1943, IV/348, s. 1–3.

¹⁶¹ Naše noviny, 18. 12. 1943, IV/349, s. 1, 2, 7.

jakoby mluvili o obchodní transakci: „S dětmi jsme to měli lehké, říká jeden z těch sket, protože jsme je prostě mohli do plynových vozů naházet!“ Co lze k tomu vůbec dodat? Odrůdy jakéhosi plemene si díky vyjadřovací schopnosti a vzezření činí nárok na to být nazývány lidmi. Ale nejsou to lidé. Člověk mimo vnějších vlastností, vyznačuje se též schopností litovat, milovat a odpouštět. Nazývat je zvířaty je surovost ke zvířatům. Zvíře zabíjí z hladu, strachu, nepromyšleně. Tihle nejsou ani perversní. Perversita je nemoc, a kdo je jí postižen si zoufá. Jsou to prostě Němci. (...) Člověk by zvracel při čtení hnusné pornografie. Pro ty, kteří ji do detailů plánovali, provedli a provádějí a kteří ji nyní chutě líčí, je škoda čestného slova. Vyhubením krysí jedem by spíše vyhovovalo.“ „Dítě se dívalo“ – „Je to moderní Němec, typický zastánce přítomného režimu. Říká o sobě strašné věci – jak ubil nevinnou mladou ženu před zraky jejího dítěte. Jak matka byla mučena, jak ji mlátil a pak dal její krev zalité, bezvládné tělo vyhodit dveřmi.“¹⁶²

„Akce proti bolševismu v Čechách a na Moravě pokračuje“ – „Háchova vláda dala vylepit plakáty, na nichž jsou vyobrazeny Hradčany a Svatovítský chrám, ohrožené rudým nebezpečím. Zprávu hlásí národní osvobození.“¹⁶³ „Protisovětskou kampaň, soustředěnu na propagandu proti teheránské konferenci a čs. sovětské smlouvě, vsunuli nyní Němci v Čechách a na Moravě do okázale demagogických nadílek ve 120 městech, kde má být poděleno a zároveň „získáno“ 50.000 osob. Nadílkami má být obdařen – a to je příznačné, mládež, dorost a přestárlí.“¹⁶⁴

Na titulní straně vánočního čísla vyšel rozhovor redaktorů s ministrem zahraničí Hubertem Ripkou, který se týká především československo-sovětské smlouvy a cesty Edvarda Beneše do Moskvy.¹⁶⁵ Ve směs vycházely podobně laděné články až do konce války.

¹⁶² Naše noviny, 19. 12. 1943, IV/350, s. 1–2.

¹⁶³ Naše noviny, 20. 12. 1943, IV/351, s. 4.

¹⁶⁴ Naše noviny, 22. 12. 1943, IV/353, s. 4.

¹⁶⁵ Naše noviny, 24. 12. 1943, IV/355, s. 1.

Závěr

Během druhé světové války byla média ve všech rozvinutých zemích, ať v totalitních, nebo v demokratických, součástí vojenské strategie a nástrojem válečné propagandy. Běžnou praxí bylo vytváření propagandistických obsahů a účelové zveřejňování a zatajování informací. Nebo alespoň nezveřejňování celých informací, ale jenom těch, které se zrovna hodily. Tento manipulativní postup spočívá v tom, že se do zprávy, kterou chceme zmanipulovat čtenáře, vloží pravdivá informace, kterou si čtenář může ověřit a díky tomu bude potom snáze věřit i dalšímu obsahu. Tento postup je dobře patrný např. z anekdoty fiktivní rozhlasové stanice Jerevan: *Jednoho rána během bilaterálních mírových jednání se prezident USA a SSSR rozhodli dát si závod v běhu. Sovětský prezident prohrál. Rádio Jerevan pak ohlásilo: „V běžeckých závodech se náš milovaný soudruh Brežněv umístil na čestném druhém místě, zatímco prezident USA skončil předposlední!“* Nebo například tato anekdota, která se lépe hodí k danému tématu: *„Dotaz na Rádio Jerevan: Existuje u nás cenzura médií? Odpověď Rádía Jerevan: V principu ne. Bohužel se ale této otázce nemůžeme blíže věnovat.“* Jako například karikaturisté mohou jedním obrázkem vyjádřit víc než celý obsah novin, tak také dobové humorné anekdoty mohou mít velmi vypovídající hodnotu. Karikatur se nejvíce objevovalo v deníku *Naše noviny* a v *Národní politice*.

Propaganda sloužila k dezinformování protivníka, ovlivňování veřejného mínění, pozvednutí morálky nebo naopak k posílení odporu proti nepříteli. Nacisté měli propracovaný systém propagandy, na kterém se podstatným způsobem podílel říšský ministr propagandy a lidové osvěty Joseph Goebbels, autor výroku „Jeden národ, jedna říše, jeden vůdce“. Jednota byla základním pilířem německé společnosti. Během diktatury Ľudáků byla jednota základním pilířem i na Slovensku, hlavní politická síla v zemi byla Strana slovenské národní jednoty. Ona vynucená totalitní jednota byla přítomná jak u nacistů, tak u Ľudáků, kteří ale byli de facto pod kontrolou německých poradců. Na Slovensku byly stejně jako v protektorátu vydané tiskové pokyny, vydal je sám vedoucí propagandy radikál Šaňo Mach, bohužel o nich nemáme záznamy jako v případě protektorátu. Že opravdu existovaly a redaktoři se jimi řídili, dokazuje i to, že jak ve *Slovákovi*, tak v *Gardistovi* vycházely tytéž doslovně opsané články.

Z výsledku předloženého textu můžeme vysledovat, že určitá periodika převedla téměř všechny pokyny a současně určití kolaborantští novináři šli ještě za rámec daných pokynů a textům dali výrazně emotivní náboj. *Lidové noviny* a *Národní politika* měly

téměř totožné články, jenom některé byli radikálnější. Stejně jako v případě *Gardisty* a *Slováka* a také v případě *Čechoslováka* a *Našich novin*. Vždy tyto jednotlivé dvojice spojuje jejich zaměření a jejich orientace. V případě protektorátu byl legální tisk přísně pod dohledem okupačních představitelů a nacistické cenzury a psal výhradně proněmecky a protisovětsky a protibenešovsky. Na Slovensku to bylo obdobné, s rozdílem, že na Slovensku byl od počátku nacionalistický a klerofašistický režim, který kontroloval legální periodika. Touto vůdčí silou byla Hlinkova slovenská ľudová strana, která se ale musela podřizovat nacistickému Německu. Nacisté dohlíželi a vše řídili skrz německé poradce.

Skupiny „protektorátní“ a „slovenská“ jsou si tedy velmi blízké. Je to vidět na příkladu, jak psali o dr. Benešovi. *Lidové noviny* psali „dívali se na Beneše jako na šaška“ a *Gardista* napsal „Beneš v úlohe gašparka“. Poměrně velmi často se osoba dr. Beneše objevovala i v listu *Völkischer Beobachter*, což znamená, že i pro oficiální list NSDAP byla otázka československo-sovětské smlouvy důležitá, kdyby byla tak bezvýznamná, jak neustále zdůrazňovali, tak by se o dr. Benešovi, ani o jeho paktu se Sovětským svazem nepsalo. Slovenský ohlas na uzavření smlouvy byl téměř totožný s ohlasem protektorátním. Slováci, ale navíc zdůrazňovali, že je jim ve svém státě dobře a nehodlají se ho vzdát. A že o zahraniční politice Slovenska můžou rozhodovat jen Slováci. Nicméně se také dne 30. října 1943 objevil v *Gardistovi* článek zdůrazňující, že se nehodlají Benešem vážně zabývat, že mají vlastní stát a to je důležité. Ale stejně jako v protektorátu tomuto svému tvrzení nedostáli. To jak byl *Gardista* radikální list je patrné na příkladu, kdy 24. listopadu 1943 napsal, že nejlepším vzorem fašistické organizace je „ta slavná vláda in exile v Londýně“.

Protektorátní tisk přesně podle pokynů vyzdvihoval dr. Háchu jako jediného právoplatného prezidenta a o dr. Benešovi se vyjadřoval jako o emigrantovi, který uzavírá pakty s bolševiky bez národa. Bezprostřední reakcí protektorátních novin na uzavření československo-sovětské smlouvy byl přesně ocitovaný článek „Zrada dokonána“ doplněný dalšími komentáři, stylu, že Beneš vydal jeho bývalou domovinu bolševismu. Protektorátní propaganda často reagovala na čtvrtý článek smlouvy o nevměšování se do věcí druhého státu a zachování si suverenity tím, že se jedná jen o typicky bolševickou metodu, která zastírá skutečné cíle vzletnými hesly. Uváděli příkladem smlouvy Sovětského svazu s Pobaltskými státy. V tomhle tvrzení kus pravdy byl, k porušení československo-sovětské smlouvy došlo hned v roce 1944. Jak již bylo zmíněno, Edvard Beneš byl přesvědčený, že když bude smlouva uzavřena, bude se

dodržovat. Od podpisu byl odrazován i Brity. Traumata z německé agrese, ale poháněla kroky exilových představitelů. Za každou cenu, chtěli zajistit Československo před německou hrozbou v době, kdy už žádná hrozba ze strany Německa Československu nehrozila.

Čechoslovák jako oficiální list československého exilu, smlouvu samozřejmě oslavoval. Stejně tak deník Naše noviny. Uzavření smlouvy bylo prezentováno, jako záruka bezpečnosti a trvalého přátelství se Sovětským svazem. Několikrát se v exilových člancích objevila explicitně věta, že Sovětský svaz se neúčastnil Mnichova, a že Československo, ani Sovětský svaz nenesou vinu na Mnichovu. Objevovala se zde i protinacistická propaganda, velké množství článků namířených ne proti nacistům, ale proti Němcům obecně. Z tisku je více než patrné prosovětské nadšení, oslavování Sovětského svazu a jeho velikosti. V referátu Huberta Ripky je ve třetí části přímo uvedeno „Tradiční naše rusofilství“. V každém čísle jsou nějakým způsobem zmíněna německá zvěrstva. Tématu objevení katynských hrobů se ale československá exilová vláda vyhýbala. Na obavy skeptiků, reagoval exil tvrzením „ať sem přijde, kdo sem přijde, pořád to tady bude lepší než s těmi Němci“. Naše noviny velmi často zdůrazňovaly, že Němci jsou všichni stejná monstra, bez rozdílu, že neexistuje Němec, který by byl „lidský“. Uzavření československo-sovětské smlouvy znamenalo pro československý exil vrcholný úspěch jejího snažení a přesně podle toho ji prezentovali v exilové tisku.

Jak už bylo řečeno, média nikdy nebyla a nejsou zcela nezávislá. Také v roce 1943 můžeme sledovat, jak to vypadalo v praxi. Redaktoři ohýbali pravdy i nepravdy, jak se zrovna vyžadovalo. V demokratických režimech, jak jsme viděli u československého exilového tisku, se to projevovalo tím, že se zkrátka neřekne vše a vyzdvihne se a přetřásá se jen to žádané. U exilových politiků figurovalo převládající rusofilství, ale především nenávisť k Němcům, stejně jako u většiny obyvatel protektorátu. V případě Slovenska to bylo jiné, Slováci byli v novém „samostatném“ státu zpočátku spokojeni. Jejich odpor se stupňoval až se zatažením mladých Slováků na východní frontu a se stupňujícími protizidovskými zákony a podobnými výdobytky nacistů na slovenském území.

Z výše uvedeného lze učinit závěr, že v průběhu konfliktů žádná ze zúčastněných stran nedává prostor pro nestranný pohled, a snaží se utvářet názor čtenářů k vlastnímu prospěchu. Zmíněné manipulativní techniky jsou stále velmi aktivně užívány i v současné době internetových periodik.

Seznam pramenů a literatury

Vydané prameny

BENEŠ, Edvard, Paměti, *Od Mnichova k nové válce, k novému vítězství*, Praha 1947.

MASARYK, Jan, *Volá Londýn*, Praha 1948, s. 15.

RIPKA, Hubert, *Československo-sovětská smlouva*, Londýn 1943.

Periodika

Čechoslovák, 1943.

Gardista, 1943.

Lidové noviny, 1943–1944.

Lidový deník, 1943.

Slovák, 1943.

Národní politika, 1943.

Naše vojsko, 1943.

Rudé právo, 1927.

Völkischer Beobachter, 1943.

Literatura

BEDNAŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara, *Dějiny českých médií, Od počátku do současnosti, 2., upravené a doplněné vydání*, Praha 2019.

BERÁNKOVÁ, Milena, *Dějiny Československé žurnalistiky, I. Díl, Český periodický tisk do roku 1918*, Praha 1981.

BERÁNKOVÁ, Milena, KŘIVÁNKOVÁ, Alena, RUTTKAY, Fraňo, *Dějiny československé žurnalistiky, III. díl, Český a slovenský tisk v letech 1918–1944*, Praha 1988.

BRANDES, Detlef, *Češi pod německým protektorátem*, Praha 1999.

ČAPKA, František, *Dokumenty a materiály k národním dějinám 1918–1945*, Brno 2003.

ČEJKA, Eduard, *Československo-sovětská spojenecká smlouva 1943*, Praha 1988.

DANÁŠ, Jozef, *Ludácky separatismus a hitlerovské Německo*, Bratislava 1963.

DOLEJŠÍ, Vojtěch, *Noviny a novináři, Z poznámek a vzpomínek*, Praha 1963.

ĐURICA, Milan, *Jozef Tiso – Slovenský kňaz a státník, I., 1887 – 1939*, Martin 1992.

GEBHART, Jan, KÖPLLOVÁ, Barbara, KRYŠPÍNOVÁ, Jitka a kol., *Řízení legálního českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava, Edice tiskových konferencí z let 1939–1945 (CD-ROM)*, Praha 2010.

GROMAN, Martin, KARFÍK, Vladimír (ed.), *Ztraceni v davu, Osudy novinářů ve 20. století*, Praha 2005.

GRONSKÝ, Ján, *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I, 1914–1945*, Praha 2005.

CHÁB, Václav, *Jak se dělají noviny, Samozřejmé pravdy a praktické rady*, Praha 1932.

KONČELÍK, Jakub, KÖPPLOVÁ, Barbara, KRYŠPÍNOVÁ, Jitka, *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara, Stenografické zápisy Antonína Fingera z protektorátních tiskových porad 1939–1941*, Praha 2003.

KOVÁČ, Dušan, *Dějiny Slovenska*, Praha 2011.

MOORHOUSE, Roger, *Aliance mezi ďábly, Hitlerův pakt se Stálielem 1939–1941*, Praha 2017.

NĚMEČEK, Jan a kol., *Československo-sovětská smlouva 1943*, Praha 2014.

NĚMEČEK, Jan, NOVÁČKOVÁ, Helena, ŠTOVÍČEK, Ivan, TEJCHMAN, Miroslav (ed.), *Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939–1945, Dokumenty, díl 1, (březen 1939 – červen 1943)*, Praha 1998.

NĚMEČEK, Jan, NOVÁČKOVÁ, Helena, ŠTOVÍČEK, Ivan, TEJCHMAN, Miroslav (ed.), *Československo-sovětské vztahy v diplomatických jednáních 1939–1945, Dokumenty, díl 2, (červenec 1943 – březen 1945)*, Praha 1998.

PASÁK, Tomáš, *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945*, Praha 1980.

PERNES, Jiří, *Svět Lidových novin 1893–1993, Stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politiky*, Praha 1993.

ŠVEC, Luboš, MACURA, Vladimír, ŠTOL, Pavel, *Dějiny Pobaltských zemí*, Praha 1996.

Internetové zdroje

Zachvátí-li Tě, zahyneš, [cit. 2023-04-21]. Dostupné z:

<https://www.fronta.cz/plakat/zachvati-li-te-zahynes>.

Národní politika, "čubička", [cit. 2023-04-23]. Dostupné z:

https://www.svejkmuseum.cz/new/slovník/r_narodni_pol.htm.

Hašek, Jaroslav, *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*. In.: Městská knihovna v Praze [online], [cit. 2023-04-23]. Dostupné z:

https://web2.mlp.cz/koweb/00/03/37/00/55/svejk_1_a_2.pdf.

Resumé

The thesis deals with the Czechoslovak-Soviet alliance treaty formed on December 12, 1943 in Moscow from the point of view of historical propaganda and its reflection in the protectorate, Slovak and exile press. It elaborates in more detail the connections between the positions of individual periodicals with regard to their place of origin. The purpose of the work is to evaluate and compare individual presentations in the periodical press with regard to the conditions that individual periodicals had to follow.

The thesis is divided into four main sections. The first briefly characterizes the issue of the Czechoslovak-Soviet treaty, the second part is focused on the protectorate legal press in the context of the Czechoslovak-Soviet treaty, for this section was used the periodicals *Lidové noviny* and *Národní politika*, the third block is focused on the Slovak legal press in the context of the Czechoslovak-Soviet treaties and the fourth block aims on the exile press in the context of the Czechoslovak-Soviet treaty. The primary source of the thesis are periodicals, the secondary is the cited literature.